

ВІСТНИК

МІСЯЧНИК ЛІТЕРАТУРИ, МИС-
ТЕЦТВА, НАУКИ Й ГРОМАД-
СЬКОГО ЖИТТЯ.

ЗМІСТ:

Сергій Кушніренко: Епізод . . .	699	Евг. М.: Світ що згинув . . .	734
Стефан Георге: Нова Держава . .	699	* * * Погорда смерти японців . .	740
Пер Домінік: За чи проти Амо- ретто	702	Дм. Донцов: Великий бенкет . . .	742
Г. де ля Фушардієр: Чому я не комуніст?	713	Др. Павл Попнов: Економічна конкуренція полів і родина . .	752
І. Коровицький: Ще про церковні справи	715	Станарель: Ярема і Яреми . . .	756
Дарія Віконська: Буття й знання .	720	В. Іванис: Українська чорна ме- талюргія	762
Л. Мосендз: Маргіналії до „Укра- їнської Доби“ Ю. Липи	728	М. Л.: З пресового фільму . . .	767
Р. К.: Хто переможе в майбутній війні	730	Бібліографія	771
		Від Адміністрації	775

РІЧНИК IV
КНИЖКА 10

ТОМ IV
ЖОВТЕНЬ

1936

Адреса редакції й адміністрації: ЛЬВІВ, Чарнецького 26 м. 21.
Чекове конто П. К. О. 500*371.

Нове 3 число

„КВАРТАЛЬНИКА ВІСТНИКА“

Д. ДОНЦОВ

ДУРМАН СОЦІЯЛІЗМУ

ц. 1.50

вже вийшло!

вже вийшло!

Відновляйте передплату

на

ВІСТНИК

Передплата на „ВІСТНИК“

в краю виносить:

квартально — зл. 6.60; піврічно — 12; річно — 23

платні з гори. Ціна окремої книжки — зл. 2.20.

Для заграниці: річно зл. 30 або рівновартість в чужій валюті. Ціна окремої книжки — зл. 2.50.

Передплата на „Квартальник Вістника“ з пересилкою: в краю — річно зл. 5 платних згори, для заграниці зл. 7. Передплатники „Вістника“ платять половину.

АДРЕСА: Львів, Чарнецького 26 м. 21.

ЧЕКОВЕ КОНТО 500.371.

III
П 12531/1936
Р. 4 кн. 10

Сергій Кушніренко

Епізод

Тополі. Шлях. З вікна рожевий промінь.
Ой, мамо, — ні, такий хороший він!..
В кутку шинеля... сумка... карабін...
От так як вчора. Музика і гомін...

Нарцизів запах — ніздрі хвилював.
Спалили стан жагучії долоні..
Тоді греміло та сурмач десь грав —
Це уночі сідали буйні коні...

А коли ранок опурпурив вікна
Й крильми забила широчінь блакитна —
Так весело було в душі, так пусто —
Кивала за вікном малинова галузка...

30 VII 1936

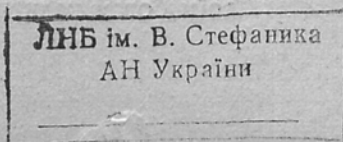
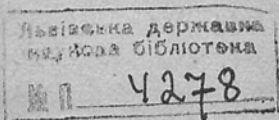
Стефан Георге*)
(переклав Юр. Клен)

Нова Держава (Das neue Reich)

I

Коли сумирно плине час, поет
З крилатих снів мельодію складає,
В наш чин і дію вносячи красу.
Колиж із хмар встає лиха негода
І молотами гупає недоля,
То голосу його, який дзвенить

*) Про Ст. Георге, поета-звістуня нової Німеччини, гляди статтю
Гордія Явора в *Вістнику* 1934 стор. 116.

Суворо, як метал, ніхто не чує...
 Коли глупота засліпила всіх,
 А він один про близький загин трубить,
 — Касандри віщий плач лунає марно:
 Оскажений натовп тільки бачить
 Коня. Коня! І рине в власну смерть.
 Дарма тоді пророчий глас віщує
 Про Божий гнів і тупіт лютих орд,
 Що нарід вибраний в ясир погонять.
 Синедріон мудріший: ліпше знає;
 Глузує з віщуна й в тюрму садовить.
 Коли оточено свячене місто
 І в суматосі мчаться вояки
 Та городяни, а князі й жерці
 Сваряться зза дрібниць, в той час, як вже
 Останній форт піддався ворогам,
 — Поет лише зітхає і мовчить.
 Коли плюндруючи і палячи
 Оселі, завойовник навалом
 Іде і підгинає під своє
 Важке ярмо мужів, жінок, дівчат;
 Коли одні, лютуючи, складають
 Свою вину на іншого, а другі
 Пожадливо хапають ті шкоринки,
 Що кидає зухвалий переможець,
 І з посвистом, шаліючи, танцюють
 У п'янім гаморі і лижуть руку,
 Що бе в лице, — співець на самоті
 Оплакує ганьбу і сором краю.

II

«Ще раз подайсь у гори та у духів
 Спитай поради, як нам визволятись
 Із цього лиха!» мовить дід старий...
 Навіщо голос неба, коли вухо
 І дотеку не втямить? І навіщо
 Слова про дух, коли у всіх на думці
 Лише корито й хлів? І кожен гурт
 Всіх інших лає й вихваляє тільки
 Своє потрощене човно діраве;
 Коли себе всі брязкальцями тішать,
 А наймудріші мріють будувати,
 В старих гріхах заклавши підмурівок,
 І радять: »Зіжтеся, як хробаки,
 То грім і блискавка вас не зачепляє».
 Та племя, що блукало у недолі,
 Своїм богам кадитиме і далі,

Брехливим ідолам, які звели,
 Які у порох ввергли і нікчемність.
 Забуто той закон буття найвищий,
 Який усе злютовує до купи:
 Вже віру втрачено в проводиря,
 Що натовп зеднує і ним кермує.
 Ще важчий плуг пройде по цій ріллі,
 І ще густіша мла сповие землю.
 Лише тоді блідий блакитний промінь
 Проріже темряву грозових хмар,
 Коли друг дружці руку простягнуть
 Всі, що говорять мовою одною,
 Щоб проти гибелі повстати збройно,
 Коли струхнуть вони шматки подерті
 Всіх прапорів: червоних, синіх, чорних
 Та день і ніч творитимуть єдиний
 Святий обряд лицарської посвяти.

III

В оту добу сумного лихоліття
 Поет зерно плекає, щоб не згнило.
 Це він роздмухує священний жар,
 Що креше іскри та тіла формує,
 Це він вичитує із книг прадавніх
 Пророцтва і правдиві обітниці,
 Які гласять: «Обранці, що прямують
 До вищої мети, ідуть шляхом,
 Який веде крізь нетри і пустелі.
 Та серце світу світ колись врятує...»
 Колиж у темному відчаї гаснуть
 Надії всі, його видюще око
 Зорить ясне майбутнє і вже бачить
 Те юне покоління, що зростає,
 Не знавши ні купівлі-продажу,
 Ні випарів затруеного мозку,
 Гартоване в вогні років проклятих;
 Те покоління юне, що людину
 І річ знов міряє правдивою
 Їх мірою, суворе і прекрасне,
 Що неповторності своїй радіє,
 Перед чужинцем гордо голову
 Несе, та без зухвалої пихі;
 Яке не потопає у болоті
 Брехливого братерства. Відсахнувши
 Від себе все трухляве, мляве й тепле,
 Воно з священних мрій і чину
 Породжує того, хто урятує,

Хто розірве кайдани й на руїнах
 Встановить лад і пожене бичем
 Заблуканих в одвічне царство права,
 В якому величчю знов стане велич
 І знову паном пан, закон законом.
 Засяє стяг його — незрушний символ.
 Крізь бурю під фанфари й грізні сурми
 Досвітньої зорі він натовп вірних
 Знов владно поведе на творчий чин
 В бадьорий день і дасть Нову Державу.

Пер Домінік

За чи проти Аморетто

Посол відкинувся на спинку фотеля.

— Скільки, ти казала, для кравчині?

— Тисячу п'ятьсот, — відповіла пані Руй з втомленим виглядом.

Вона прикусила уста і нервово вдарила кінцями пальців по бюрку. Стояла випростована проти нього, зла. Чи він починає вже рахувати? Що за життя, мій Боже!

— Тисячу п'ятьсот сього місяця. А ще швачка дві тисячі. А се рахунок з позавчора.

— Ви добре знаєте, що се від іншої кравчині.

— Чотири тисячі франків для тебе. За один місяць. Не рахуючи всіх тих грошей, що ти вже вибрала від мене. Масаж, педикюр, манікюр. Ти не відмовляєш собі нічого. Шість тисяч! Знай, що я все те рахую.

Вона знизала плечима:

— Се й видно.

І, повернувшись на закаблуках, сказала:

— Лишаю вам рахунки.

Він зірвався на ноги. Лютий, він ладен був шпурнути притискачем в голову сій нахабі. Щоби вгамуватися, він зачав бушувати в купі часописів і листів, нагромаджених перед ним, в сім страшнім пралісі, де, як нераз говорив, найкращі уми — (павза означала: »подивись на мене!«) — вмирали від виснаження.

— Аліно...

На порозі біля дверей вона обернулась. Колись вона була вчителькою і від сього фаху зберегла вона, разом з нахилом до бештанини, гідну і горду міну, що змушувала ховатися під землю кожду — хочби не знати яку відважну — школярську душу. Сорокпятілітня, гладка, гар-

ної будови селянки, провінціалка від голови до стіп, вона мала лише гарні зуби, що мабуть чудово трошили горіхи, та оксамитні очі.

Для Амедея Руя вона була його молодістю, пригадкою тих часів, коли загублений в Оверні, він уважав себе орлом, замкнутим в курнику. Хутко потім орел зачав залицятися до населення курника, й овернянці стали дуже вірними виборцями Амедея. Але пані Руй — мала розпусниця, як казали ще там — не змінила ні міни, ні вдачі. Лише, що її витрати збільшилися.

Він суворо глянув на неї:

— Я тебе не розумію.

Очі пані Руй стали жорстокими, вона затиснула уста, а обличчя подалося наперед:

— То ви отже ніколи не залишите сеї поганої звички, тикати мені скрізь і всюди?

— А ти з твоїм »ви« не здаєшся собі смішною? Ото мені кнугія! Відразу пізнати, що з Оверні.

Штовхнувши зі злости ногою кошик з паперами, він підійшов до своєї жінки, малий, грубий, з червоними щокками, з обличчям, скривленим недоброю усмішкою, нехлюйний. Вона змріяла його очима:

— За мало маєте вправи, друже мій. Се може кепсько для вас скінчитися.

І дійсно, відчувалося, скільки отруї роздувало сей живіт, сю торбу з мясом і вином, на коротких ногах з короткими руками, з налятою салом шиєю, з очима, що запливали кровю.

— Скінчімо се. Маю лише шістьдесять тисяч франків. Я тільки посол.

— Дуже добре се знаю. Всі ваші товариші вже міністри.

Він здвигнув плечима, але заскреготів зубами. Се найбільш його мучило, що досі ніколи не був міністром. А вона розятрювала його рану, вишукувала за щоб ухопитися, як арабський погонич, що в скрутну хвилину хапається за гриву свого осла. Він повторив:

— Шістьдесять тисяч франків, чуєш? А крім того треба відкладати на мою емерітуру і на партію.

— Яка брехня!

— Як?

Його рамена випростувалися, інстинктивно він прийняв тепер свою позу трибуна, згідливу і певну себе, відважно ставляючи чоло насмішкам, що викликали регіт лайдаків-«коллеґ», що вигідно порозсідалися на своїх лавках. Але пані Руй знала сю позу. І глузливо повторяла:

— Яка брехня! Ні, не приймайте ваших величавих поз. Хіба ви думаєте, що я не маю своїх інформацій? Шістьде-

сять тисяч, справді? А мала Перкен, з чого живе вона?

Руй не паленів, коли його огортала лють, але його обличчя ставало мов з гіпсу. Се його жінка називала »робити муляря«. Отже він став мулярем, а його долішня губа тремтіла.

— Ага! Ще сцени...

— О ні! (вона почала так голосно реготатися, що бонна в глибині саду почула її й обернула голову, а Руй тяжким кроком підійшов до вікна й затріснув його). — О ні! Миж умовилися про се більше не говорити. Ви, гадаю, не думаєте, що я заздрісна. Я вас тільки по приятельськи попереджую, що така жінка, як мала Перкен коштує дорого, що ви не є аж такий гарний хлопчина, щоб вона вас утримувала, та що ваших шістьдесять тисяч франків — се лиш цукорок для її гарних зубів. Зрештою, сам дім коштує подвійно, мій милий, дім, ви мене чуєте... А потім, я, я варта такої Перкен, чи ні? А що торкається масажиста (вона вхопилася обома руками за свої товсті боки, де колихалися дві подушечки з мяса), то і я матиму свого як і вона. Ось як!

— І за все се платитиму я? Чим?

— Овва! Ви маєте свої статті. І дещо инше.

Вона всміхнулася і підморгнула оком.

— Що? скрикнув він. Говори, що саме? Я бриджуся натаками.

Він був дуже заздрив на свої таємні прибутки.

— Що? а може шановний пан робить довги?... Таж шановний пан проживає триста тисяч річно. Се правда і я вам на те присягну, мій любий. І я се знаю. І всі се знають. Кухарка, покоївка, комірне двадцять тисяч франків, авто. Сто тисяч на дім, мій голубе. Пятьдесять тисяч для мене. Сто пятьдесять тисяч для тебе. А крім того, тиж ще граєш, недотепо!

— Чи ти замовчиш...

Але вона вже зірвалася з ланцюга. Законна жінка, ціла червона, з палаючими очима, руки в боки мов сільська баба:

— Се триста тисяч франків, хто тобі їх платить?

— Чи ти замовчиш нарешті?

— Ніколи не маєш ні гроша, а завжди масу грошей! Поясни мені се. Се загадка (він підніс руку). Так, так! Можеш мене вдарити, падлюко.

Він приступив до неї так близько, що міг її торкнутися. Його губа знов тремтіла. Одно його око зловісно крутилося в очодолі. Се тіло, зруйноване алькоголем, знищене безсонням, гризене й затроюване надміром поживи, довгими перебуваннями в закритих салях-печерах, — де кожний видихує свій вугляний кvas, — се тіло видавалося

місцями вже відділеним від кісток. Труп. В серці, в нирках, в печінці, де була таємна хвороба сеї людини? А якщо він помер?

— Овва! думала вона, дісталаб пенсію». Хоч ся думка вразила її. Але потім подумала:

— »А хочби й так, невелика халепа!«.

Посол подивився полохливим поглядом на вікно. — »Він боїться, але чого?«, думала вона знов. »Що нас підслухають? Ні, чогось иншого. Колиб я могла знати, його тримати«... Вона засміялася знов, знизуючи чудно плечима, дивлячись згори в діл на свого чоловіка:

— Ти, крутію!

Він не рухався, випростований, мов вритий, на своїх коротких ногах, лютий, оскраженілий, з напнутими мускулами, раптом вирваний зі сонливости, яка його одурманювала від самого ранку.

— Я не маю нікому здавати звітів з своїх рахунків, репетував він. Нікому. Ти чуеш?

Пані Руй пишалася вмінням панувати над собою. Се перша прикмета вчительки, яка не сміє ніколи осмішити себе суперечкою з родичами. Не підносячи голосу і всміхаючись, вона сказала:

— Ну, то заплатіть отсі.

І вона вийшла.

Коли вона зникла, він настіж відчинив вікно, кинувся до телефону і прожогом зняв з гачка слухавку, рухом чоловіка, який, від сварки з жінкою, готовий вдатися в яку, будь розмову з кимсь иншим. Нараз відложив слухавку, і стоячи застиг біля свого бюрка, затоплений в мовчанці. Спокій, він мав спокій... Передусім не закаламутити його. Ранок був такий гарний. Серце людини заспокоювалося. Хоч був вже липень, літо не давалося в знаки. Весняне сонечко бігало, неначе срібні птахи, почерез галузки дерев. Там, звідки воно йшло, Руй бачив листя високої тополі, що виповнювала весь простір відчиненого вікна, а безліч листочків, що колихались та виблискували, переносила його думку на плесо води, поморщене вітром, пронизане простими проміннями полудневого сонця. Море. Поїхати над море. Пірнути у тверду й холодну воду. Жити далеко від Парижа, від парламенту, від виборчих сварок...

Ох! Якби він міг виїхати сам! Потреба освіження й самотности охопила його. Він так охоче кинувби сього ранку, місто, нікого не попереджуючи, залишивши все. З тяжкою головою він наблизився до зеркала та пильно приглядався собі. Загрубий, справді. Крім того блідий. З торбинками під очима. Він провів рукою по щоках, по горлянці. Очі йому видалися сумними, вираз хворої тварини.

— »Мушу побачити свого лікаря. І то як найшвидше... Сьогодні не можу... Завтра, завтра...«

На камені валялася знимка. Його, як школяра. Ах, тоді він був молодим і струнким, і їв він зле. Ніколи не пив вина. Таємницею довгого життя, бодай у місті, є поміркованість у їжі. Так, але не всі мають право бути бідними. Сьогодні він гонить з бенкету на бенкет. М'ясо. Алькоголь. Таке життя поволі вбиває. Так має виглядати людина в сорок сьомому році!? В п'ятьдесятім так, щонайменше, а навіть старша. Що буде далше? Білок, цукор, все се зачнеться наново. Що за перспективи! А тепер ще Аліна, яка починає жити власним життям! Вона, що, як він числив, затикатиме всі діри в господарстві! Добре господарство, ах, колиб він мав се! Він се мав до останнього року... Але тепер ся сорокп'ятьлітня провінціалка фондувала собі дансинги і бари. І масажиста. Ще й малювалася. Смішно. А ще й... Хто знає? Можливо, що вона утримувала собі якогось жігольо. Що за огида! Але йому байдуже. Лише що при такій господарці гроші розлізалися на право й на ліво. Борги зростали... Як вийти з цього?

Руй обчислював. До 1928, він ще тримався. В 1930, раптом через ту малу Бом, Ему Бом, потім через Перкен, його бюджет заломився. Мала Перкен на протязі двох років тягнула з нього до останнього. І нема як позбутися її. Чиж не поклялася вона обілляти його вітріолем, колиб він її кинув? Вітріоль, се знищена кар'єра. Він спробував шепнути слівце префектові поліції, але клята дівка знає там усіх. Один з його приятелів сказав йому одного дня: »Вона обскубує тебе зовсім по дурному. Без приемности для себе. Поясни мені чому...«.

»Тумане один, відповів Руй, романтику! Чому? Тому, що жінка любить дивитися, як котяться гроші«.

Сьогодні його пояснення йому видалось убогим. Він питав себе, чи не є він в лапах людей сильніших за нього, чи Перкен і Аліна — чому також Аліна? — не є знаряддям тих, що його руйнують. Тому, що він є членом фінансової комісії. Від кількох тижнів рахунки сипляться на нього зі всіх боків, старі вірителі наглять з своїми домаганнями, але за посередництвом адвоката, так наче його боргові зобов'язання були відкуплені кимсь. А завтра рішатимуть, чи дозволити вступ на ринок сербським бонам. Аморетто? Аморетто, сей не то сіцілієць, не то американський жид? Чи може він аж так далеко бачити? Всеж справа п'ятисот мільонів... Його, Руя, довги виносять триста п'ятьдесят тисяч. Можливо триста вісімдесят тисяч. Заплатити їх, щоб за се загарбали собі п'ятсот мільонів? Факт є, що в комісії були двадцять два проти двадцяти двох. Га-га! Се бувби добрий удар, але не проти правил гри...

Десята година. Руйова голова тяжка, в роті злий посмак. Деж се він був на передодні? Ах! так, до другої години ранку пили, пили й пили. Очевидно з Перкен. Щож тепер прийде? Відповіді виборцям, або — о, мій Боже! — сі телефонічні розмови! Приймати людей! В перерві читати часописи. Париж. Провінція. Преса, жаклива департаментська преса, яку доводилось студіювати цілу аж до базарних цін включно. А потім другорядні часописі... Вони все ще теребили ту аферу сербських бонів. Він тріснув кулаком по бюрку.

— А всеж таки, якось треба жити!

Тоді він згадав своїх старих учителів, батька Дюпона, Гіюліта Дюпона, який вчив його греки, Вальдемара, професора математики, Жерома, репетітора й малого завіда-теля, малого як дитина, якжеж він звався? Смішні, недбало убрані, бідні але чесні, щирі як золото, жадібні знання.

— Але вони не мали потреб, які маю я...

— Згода, відказало його сумління, вони задовольнялися малим, не витрачались на обіди, не знали пишних ресторанів, окремих кабінетів, лаштунків...

— Так, говорив до себе Руй, добре пригадую собі цілу пачку, Дюпона, Вальдемара, Жерома і себе, Руя, в 1934 посла, члена фінансової комісії. Я зіпсутий, певно, я знаю, але якжеж не зіпсутися на сьому ґрунті! Треба йти з духом часу.

Задзвонив телефон. Се була Перкен.

— Альо! Ах, се ти мала. Як ся маєш? (він глипнув оком на двері. Зачинені. На вікно. Зачинене). Слухаю, моя дорога! Чи я працюю? Що за питання! Маю прийняти десять осіб. Сальон вже є повний. А ти? Щойно встаєш? Щаслива... Що? Як? Турботи? Гроші? Ах! Всі ви однакові! Я тобі обіцяв? Ах, твої уродини. Маєш двадцять п'ять років. Бідна моя голівонько! Мое пташенятко! Ти вже сама полагодила? Дуже добре! Ти маєш рацію. Авто? Ах так, авто? Може кабріолет? На шість місць? Ти збожеволіла, моя маленька... Зрештою... Таразд... Алеж ні, я не бурчу. Скільки? Вісімдесят. Але звідкиж я візьму тобі вісімдесят тисяч франків? Слухай, се вже... Ну так... се дуже нерозважно, ти повинна завжди мене перш спитати... Ну... коли се тобі справляє приемність... Я не знаю, щось вже зроблю... Алеж так... Алеж так. Таразд... До побачення, дорога...

Він затримався на сім слові, усміхаючись несамохить до телефону. Потім, раптово повисивши слухавку, додав:

— Повія!

Він чувся півживим.

Руй зле пообідав. Пані Руй була невдоволена. До того, що аж замкнулася у себе. Руй мусів пообідати, без того, щоби піти випити чорну до жінчиної кімнати. Бо зрештою, як не крути, мала Перкен тримала його в руках, алеж жінка! Жінка може вас завжди вплутати в найгірші історії. В якийсь скандал. В процес. Політик мусить бути дуже обачний. А крім того, жінкуж треба утримувати. Руй думав один час звести Аліну до ролі служниці, але від певного часу ся бувіша вчителька зачала пручатися, кидатися в голоблях. Служниця? А, ворог в хаті, так! За кавою вони відновили розмову про свої справи.

Вона сказала:

— Ти не даси собі ради?

— Як се?

— Боже, який ти смішний! Алеж візьми собі якогось протектора, сховайся за чиймись плечима. За Лягіром, Льормо, Дігасом. Тільки забажати... Чиж Лягір не обіцяв вже тобі примістити й тебе в своїй черговій комбінації? Його жінка мені повторила се ще вчора...

— Його жінка? Ах так! Знаю сі обіцянки. Під умовою...

— Ох, ясно, що ти будеш чемний завтра... що ти голосуватимеш проти, бо він голосує проти...

Руй зробив рух здивовання:

— О, ти знаєш про се?

— Цілий Париж се знає. Всі говорять, що ти вагаєшся. В той час як міністерський портфель тут, тут, так, начеб ти його вже мав в руках.

Він здвигнув плечима. Міністр? Безсумніву, богата людина може заграти сю гру. Але не він. Або він вже не може грати. Голосувати проти, проги Аморетто, проти сербських бонів, не дозволити Аморетто загарбаги п'ятсот мільонів? Певно, таке повинно бути становище посла патріота. Але хтож заплатить тоді його борги? Триста вісімдесять тисяч франків. Ах, жінки! Накопичувала витрати до витрат, а потім: «голосуй проти!». Се мабуть їй підповів якийсь жігольо. Або, хто знає, може приятель Лягіра, сам Лягір? Він згадав малу, гарну жінку, з якою колись женився... Жінку доматорку... Немарнотратну... Як все міняється! Стільки років спокійного життя. А вкінці, у своїй меті — провалля.

Лише ся одна думка крутилася в його голові, коли він підїздив до парляменту. Увійшов до Салі Пропащих Кроків, двадцять потиснень рук, десять початих й перерваних розмов і нагло загудів бубон. Поміж подвійними рядами мійської гвардії, оточений двома старшинами з видобутими шаблями, урочистим кроком навскоси через салю перейшов президент. Вдарили в бубни. Сотні, тисячі разів був Руй

присутний на сій церемонії, але сей гуркіт під склепінням хвилював його знов, змушував швидше кружляти кров в його передчасно стверділих артеріях. Можливо, що уявляв він собі себе самого, малого Руя, грубого Руя, в блискучім циліндрі, як салютував, як сей, на право і на ліво, потім як входив в амфітеатр під крик дверника:

— Пан президент!...

Він зітхнув: »запізно«. Коли він плив з людською течією, зблизився до нього головний редактор одної фінансової газетки, обережний, ще майже нічим не запламлений в очах суспільства і сказав йому:

— Мій дорогий, сьогодні ви вечеряєте в Кафе де Парі з Леонсом Дюбуа, ви знаєте, се права рука вашого приятеля. Я прийду теж, щоби »робити публіку«. Хоче прийги і Аморетто, але щоби не ставити вас в незручне положення...

— Але скажіть же...

— Авжеж, авжеж, йому на сім дуже залежить. Приведіть малу Перкен. Се буде мило. Крім того, вона вміє слухати.

— Тихо, сказав Руй.

І відтягнувши свого співбесідника трохи далі, аж до стіп Лякоона, промовив:

— Слухайте, Дюбрей, завтра засідання комісії, ви знаєте... Сього вечера побачать нас разом. Завтра Париж оповідатиме...

— Добре. Париж оповідатиме все, що йому сподобається. Хочете знати, про що мені ходить?

— Так.

— Гаразд, ви голосуватимете за допущення бонів.

Руй подивився праворуч і ліворуч. Він кліпав повіками й не знаючи що робити з своїми руками, всунув їх до кишень.

— Моє сумління мені се забороняє.

— Ми тої самої думки. Але про сумління ми говоримо іншим разом. Пан Аморетто, мій дорогий, вас добре знає.

— Він не знає цифри моїх боргів.

— Хочете знати подробиці?

Дюбрей довго дивився на нього, довше, ніж йому хотілосяб.

— Сьогодні увечері, сказав нарешті Руй.

Повернувшись спиною, він увійшов на зібрання, як кидаються у воду. Йому здавалося, що всі дивляться на нього. Коли вже був на своїй лавці, сидів непорушно. Він боявся, що з трибуни зірветься раптом крик: Запроданець! Запроданець!

Протягом засідання три або чотири рази викликали його.

Телефонувала ся дурепа, його жінка. Вона обідатиме теж в Кафе де Парі з Лягіровими приятелями. Спочатку він розлютився, але потім подумав: »Таким чином пси загублять слід«. Тепер він вже знав, що рішив голосувати *за*.

Він не повернув ще на місце, як його вже кликали знов. Сим разом се була мала Перкен і перші послові слова були такі безоглядні, що він мусів вибачитися. Що? Се лише з чемности вона йому телефонувала. Вона хотіла вийти сього вечора, щоби випробувати своє авто. Він просить йому вибачити, але він мусить обідати саме з нею і ще з кимсь. Вона вже про се знала. »Але я знаю все, мій небораче«. Знаєш що, я тобі його привезу, твого добродія до Кафе де Парі в моєму повозі, чуєш, опісля робитимете, що хочете. Я вас покину, якщо ти захочеш. Я чемна дівчина, я...«

Виходячи з телефонічної будки, Руй чув, що голова його тяжіє, мов у засудженого на смерть. Се був кінець. Щойно вчора увечері він мав триста вісімдесят тисяч франків довгу, сьогодні чотириста шістьдесят. Лишилося лише голосувати *за*, а потім кинути Перкен.

— Ви хворий? спитався хтось його.

Він знизав плечима, побіг на салю, кинувся на своє місце, скулився за своїм пюпітром, і з першого слова, яке, йому здавалося, було скероване проти його партії, зачав переривати. Раз, двічі, тричі. Ніколи не бачили Руя таким галасливим. Він сміявся, глузував, ображав промовця, якраз колишнього міністра, а вкінці стоячи і валючи кулаком об свій пюпітр, зробив велику сцену, з особистими натяками і публичними зневагами. Так, що предсідник мусів встриянути в суперечку, в той час як сусіди зправа й зліва сіпали його, силуючи сісти. Трибуни кричали: під туш! Предсідник покликав його до порядку. Очі йому вилазили на лоба. Якщоби хтось поклав на нього руку, Руй вбивби його. Коли спокій привернено, він мусів триматися руками і ногами лавки: стискати зуби, щоби не плакати. Не була се його фінансова руїна, що його пригноблювало, се була певність, що від тепер є він лише паяцом, яким обидва табори можуть водити куди схочуть. В глибині душі йому було жаль себе самого. »Але ні, казав він собі, я не є падлюка. Зрештою, тепер вже немає падлюк. Треба надто багато накоїти, щоби бути падлюкою. Алеж і день я мав сьогодні!...«. Він поклявся собі лишитися тут аж до шостої години, шостої і пів, покидаючи свою лавку лише для того, щоби побігти до буфету і заразже вернути назад, бо за жадну ціну не бажав він собі кулюарних розмов. Коли засідання скінчилось, він зник.

Три години пізніше, входячи до Кафе де Парі, він неначе почув, як хтось сказав: »За Аморетто!«. Цілком певно,

що він був за. Про се вже говорили. Нащастя, стіл був скромний. Леонс Дюбуа вже чекав. Перкен поводи́ла себе без закиду. Обід затягався. Хоч не було більше про що говорити і ціла зустріч була скорше формальністю. Дюбрей рятував положення смішними історіями. Відходячи, Руй побачив, як входила його жінка в гурті близьких знайомих: послів, журналістів, ділових людей. »Ах, Руй... милий, коханий Руй!...«. Руй, простягаючи обидві руки, всміхаючись, з напівзаплющеними очима, йшов поцілувати руку своєї жінки і привітатись з товариством. Був там і Лягїр, що розсыпався в чемностях, і моргаючи оком на Дюбуа, грозив Руеві поприятельськи пальцем. Його хотіли затримати. Але він втік. Жінка пішла кілька кроків за ним:

— З ким ви тут?

— З Леонсом Дюбуа.

Вона непомітно знизала плечима:

— Недотепо! Як мені вас жаль!

Він знов поцілував їй руку, але з якою насолодою він вкусивби її.

Розпізнавав деталі цілої махінації.

Тигр у пастці, ось ким був тепер він, тигр, який сопе і ричить. Але він, дика тварина з людською подобою, мовчав. Вже Перкен покидала його з малим Дюбреєм. »Гаразд, ідіть бавитись«. Він лишався сам з Дюбуа.

— Ваша жінка входила, як ви відходили, казав Дюбуа. Дуже по парижському.

— Руй не відповів. З старих провінціальних традицій виринули в його пам'яті давно призабуті звичаї. Щож! Пірати вже поклали на нім свій прапор з мертвою головою. Нині він перестав бути людиною.

— Вона була з Лягїром, кинув Дюбуа, викривлюючи губу.

— Так, відповів Руй. А самохвальство не дало йому стриматися від запиту:

— Правда, сеж він формуватиме наступне міністерство?

— Хто знає.

Вони ще мовчки випили у Максима, а потім, вкінці, дивлячись в сі ясні очі, Руй сказав:

— Ходімо!

Надворі він здійняв капелюха, взяв Дюбуа під руку і зітхнув:

— Колись я, що говорю ось до вас, починав як професор, незамітний професор.

— Я теж, сказав той, колись давно був я чимсь подібним до сього, адвокатським діловодом. Починається завше провінцією і чеснотою. Алеж залишитися при тім тяжко, чи не так?

Руй зняковілий змовк. Людина говорила далі:

— Дорого коштує вас мала?

Руй був п'яний. Він признався:

— Вона мене руйнує.

Тоді людина зауважила суворо:

— Так, але ваша жінка, що за бездонна бочка! Ми про се довідалися сьогодні.

— Вона мене не коштує четвертини другої.

— Цілком зрозуміло. Вона не має таких пазурів. Але зрештою вона таксамо добре з вас тягне.

Тут Руй запротестував.

— Що се має вас обходити?

— Ну, бо ми все покриємо, дарма що вона ставляє на іншого коня.

Руй дивився хвилину на свого співбесідника й закінчив:

— Чудово.

А Дюбуа сказав:

— Життя.

Вони йшли хвилину мовчки. З краю мосту вони дивилися на парламент. Праворуч було міністерство закордонних справ, мрія п'ятьдесяти парламентарів, ліворуч міністерство війни. Обертаючись, Руй побачив морське міністерство, а далі маячіло міністерство внутрішніх справ. Його мрії зібрані в пригорщі.

— Все се належить вам, сказав спокусник.

Посол відповів:

— Я читав про се ще в дитинстві. Ви є діявол.

— Якщо вам так хочеться. Се наше ремесло. Ми спокушаємо, найчастіше жінками. Часом дітьми... Також і безпосередно.

Руй не відповідав. Він був вже на самім дні. Він почував себе, мов утопленик з путами на ногах, що танцює поміж медузами. Дюбуа всміхнувся до нього:

— Про що ви думаєте?

— Мені все остогидло, сказав посол.

Сатана в ясному сурдуді філософував:

— Всі ми переживаємо одну таку хвилину за свого існування, любий приятелю. Деякі користуються з неї, щоб вбити себе, інші привчаються до почуття відрази, яке стає хвалькуватістю, потім приємністю.

Дюбуа говорив сильним голосом. Тепер він був лікарем, записував режим:

— Ми передамо, говорив він, малу Перкен іншому, Ляронсові. Виж не любите її, сю дитину. Що до пані Руй, то її треба затримати на спаді. А решту полагодиться завтра ранком. П'ятьсот, так?

— Шістьсот, відрубав Руй обважнілим тоном. І в готівці, прошу вас.

— В готівці? Добре. Але даремне не довіряєте нам.

Коли вони прибули на майдан Бово, сатана, бачучи, що його товариш зовсім пригноблений, подумав, що трохи морфіни йому підсилює. Тому сказав йому приемним голосом:

— А проте ми вміємо пізнаватися на людях. Теки міністра внутрішніх справ, мій любий, ось чого ви потребуєте.

з французького переклада

В. Лисянська

І. де ля Фушардієр

Чому я не комуніст?

(З французького)

Бо я не ангел.

Комуністична доктрина є дуже спокуслива, бо властиво це — ангельська доктрина.

Чи перші товариші християни не хотіли запровадити комунізм? Та спроба не повелася, бо люди є лише люди, тобто — їх головні чесноти — це самолюбство, жадібність і чинна ненависть супроти тих, які посідають більше ніж вони.

Певно, комуністичний режим перестерігається в деяких монастирях. До того степеня, що напр. черниці викреслили з свого словника присвійний заіменник першої особи... Говорячи про свій молитовник, про свою щіточку до зубів, про свою хустинку до носа, вони кажуть: „наш молитовник“, „наша щіточка“, „наша хустинка“...

Але я не є ангелом і тому мені справляє приемність говорити: „моя хустинка“, пити з „моєї склянки“ і — шануючи вас, як гречних — щоразу вдягати „мої штани“ на ту частину тіла, яку вони мають прикривати і на яку маю доживотну власність.

Не завше мої ноги носять мене туди, куди я хотівби піти, але поки ми не є в стані війни, всеж таки уживання моїх ніг знаходиться під деякою моєю контролею. І це теж мені справляє приемність.

І я припускаю, що у Франції є ще кілька диваків, подібних в сім відношенні до мене.

Я навіть уважаю, — на підставі певних дослідів, — що загорілість кожного комуніста є відвратно пропорційна

до якості і кількості дібр, що є в його посіданні. Більше — уважаю, що йому загрожує велика небезпека цілковито втратити свою комуністичну віру, коли колективізація дібр видасться — йому особисто — дуже кепським інтересом; себо коли, при тій колективізації, він ризикує все втратити і нічого не získати.

Позвольте мені навести тут два мої досвіди, які — на мою думку — є особливо цікаві.

Один з моїх приятелів, що має маєток у Вандеї, є від уродження ненависник людей. Але нераз, він здобувався на філантропійний гест, просто для демонстрації, щоби довести, що людська вдача — паскудна вдача.

Довкола його посілости волочилося одне подружжя, без заняття і без домівки. Ся пара дуже його забавляла. Бо вона ніколи не виявляла ніякого сервілізму в захованні, ані облуди в розмові. Навпаки, ся парочка волоцюг голосно і суворо пятнувала нікчемних буржуїв, що оточували свої посілости дротяною загорожою з цвяхами та ще й виписували великими буквами: Вступ заборонений, або Пастка на вовків... Бо сеж були кпини з людської чесности, бо сеж був знак недовіря до ближніх!

Я похвалив мого приятеля, коли він поділився зі мною своїм наміром офірувати тим бідолахам сталу домівку, уміщуючи їх в однім своїм млині, вже неуживанім, де він рішив поставити ліжко, два крісла і піч...

Сього року, мій приятель, сказав мені усміхаючись:

— Прийди колись побачити замок моїх льокаторів.

Перед входом до старого млина я зупинився, неначе мене хтось тріснув кулаком по потилиці.

Переді мною виднів великий напис, нарисований невправною рукою:

Вступ до маєтку заборонений. Люті пси.

Друга історія відбулася, навпаки, на найвищих щаблях теперішньої соціальної драбини... Се було наприкінці місяця липня.

В палаці одного літниська, в Оверні заносилося на щось недобре. Служба була незадоволена і говорила про страйк.

Коли раптом заповіли прибуття до палацу славного комуністичного провідника зза границі.

Ось коли наші справи поправляться! Тепер все піде цілком инакше — заговорили з радісним виглядом усі — і метр д'отель, і кухарі, і груми, і віндьяри.

Месія прибув в чудовім — на вісім ціліндрів — самоході. Блискучий шофер поміг висісти пані добродійці з пишною міною, за нею і пан добродій з тяжкою бідою надав своїйому втомленому тілу менше більше прямовісну поставу.

І нагло — ціле життя готелю зазнало радикальної зміни. Вода ніколи не була досить горяча для пані добродійки, а

айця для пана добродія — все були за тверді. Шофер дістав бештанину за те, що одержавши за мало „на чай“, дозволив собі на іронічну усмішку. А зарядові готелю уряджено пекельний трам-тарарам за те, що хтось зі служби з II поверху поздоровив високих гостей фашистівським привітом.

— Колиб товариші на фабриках знали се! — мурмотів Жюль, готелевий масажіст, член місцевої комуністичної ячейки.

Правда, дуже можливо, що се був хтось з „Вогнистого Хреста“, що для дискредитації партії, зявився в сім палаці під імям славного комуністичного „вождя“ з заграниці.

Але всеж ся історія, як мені її оповіли, є дуже правдоподібна...

Я не є ангелом і тому я не є комуністом!

І. Коровицький

Ще про церковні справи (Відповідь)

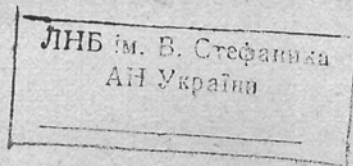
З великою втіхою прочитав я в IX книжці *Вістника* відгуки на мою статтю „Про рідну богослужбову мову“, що була уміщена в VIII числі сьогож місячника.

Підкреслюю „з втіхою“, бо не знайшов розбіжності між тезами, що їх я був висунув й гадками, висловленими моїми шановними опонентами.

Відповідати, властиво, не приходилосяб, бо дискусія, мені здається, виникла з непорозуміння. В своїх відповідях автори боронять право української мови бути богослужбовою мовою православної церкви. Яж в своїй статті увесь час говорив про „людей розуміння“, про певних діячів українізації, що останніх кілька років мають виключний монополъ в церковних справах. Про тих, що, за всіма вимогами рутенської вдачі, вцепилися дрібнички (богослужбової мови) й роблять з неї суть. Я підкреслював, що „реформа церкви, відродження релігійного почуття — справа найважливіша“, що „торжества української національної ідеї“ не дасть „с а м а (т. є. тільки, виключно) українізація богослужбового тексту“. Говорив про те, що церковно-словянська мова не стоїть сьому на перешкоді (порівняти хочби сю справу в греко-католицькій українській церкві в Галичині).

Незначні наші розходження хочу тут вияснити,

І. П. М. Морозович намагається мене переконати, що не можна негувати української мови в службі Божій. Цілковито погоджуюся. Але за церкву належить боротися, й усвідомлювати вартість сеї боротьби не тільки „з височин смітника ковельського загумінка“, але з якоїсь трохи висшої точки.

Для мене найважливіше (й се доводить правильність моєї гадки), що автор не дав прикладів, коли се офіційні діячі українізації богослужбової мови боряться за *Просвіту*, *Сільського Господаря*, *Відродження* або хочби *Рідну Школу*, що не менш важна від рідної церкви.

П. Морозович говорив про тих українізаторів, що в них „Христос суворий... Архистратиг люто стискає меч“. Алеж, пане Морозович, я не писав про Вас й подібних до Вас, коли говорив про нову молодь. Я говорив те, що й Ви говорите. „Ми хочемо відбудувати святу Софію з її традиціями“.

Але раджу вийти зпоза обріїв містечка Турійська, й приглянутися до сеї справи в інших місцях, де сю акцію ведуть люди, що їх в ніякому разі я не хотівби уміщати в мурах Софії. Приглянутися до людей, які тільки тому провадять українізацію богослужбової мови, що їм всеодно; які готові „по-германському, не тільки по-українському“ служити, бо се — як я вже писав дає їм багатовідсотковий капітал популярности й не загрожує поважними неприємностями.

На що їм потрібна популярність, здобута на спекуляції питаннями релігії й церкви, Ви також знаєте дуже добре.

А популярність на сій спекуляції здобувається тому дуже легко, що, як я писав, психіка неодиного волиняка, „в привязанні до зовнішних виявів свого наставлення, переходить первісні стадії національного усвідомлення“. Тоді потрібні рушники, мережані сорочки на образах, рідна мова в богослуженні й все, що задовольняє невибагливу людину.

Мені здається, що Ваше поступовання не зовсім льогічне: священник росіянин погоджується правити службу по-українськи, хоч і не вміє: „Пустякі, научусь“, — каже він, легковажучи справу мови. Ви тут досягли задоволення своїх вимог — можна тепер подумати й про інше — про будовання суті. Алеж оповідання про згаданий випадок з священником-росіянином Ви закінчуєте: „І ми далі боремося проти церковно-слов'янської мови“. Чому? Не хочеться думати — тому, що се найбільш вловиме, конкретне й легке.

Пишете, що боротьба за українську богослужбову мову се непогамований бунт проти „зневаги нашої мови“. Мова наша зневажається на кождім кроці, одначе се часто замовчується, а бунт проявляється тільки на церковнім відтинку.

Я зробив правильний висновок для накреслення психічної силуетки „діячів“, що підіймають рейвах тільки там, де се проходить безкарно, де се розбиває села на дві партії й скупчує всю увагу мас біля „плевбанії“ й церкви. Така українізація може бути й кимсь інспірована — пригадайте церковну саламаху в Америці, пригадайте наше розбиття ізза т. зв. церковної люблинської унії в XVI—XVII ст. (може також ніким не інспірованою й не підтримуваною?). Тому й аналогія з совітською українізацією.

Якщо „українізація“ се тільки „гнів проти... змосков-

щення богослужбової мови", то логічним булоб сю мову тільки „розмосковити", що зробити дуже легко й що не викликалоб розбиття села.

II. Окрім вже сказаного, мушу для мого другого опонента додати окремо ще кілька слів. Оскільки перша замітка оперує почуттям, то друга, що її автор є п. Андрій Марченко, висуває наукові, переважно історичні, докази.

Автор доводить, що український церковний рух в православної церкві — се привязання до старих традицій. На жаль, смію твердити, що сучасний (останніх років) церковний рух на Волині прямує наблизитись лише до зовнішніх виявів давньої української церкви.

До сього, до зовнішніх виявів все одно неминуче прийде — особливо російська фонетика церковно-словянської мови, як я про се писав, „відпаде значно легше, аніж прищепилася". Приспішувати сей природний процес безперечно потрібно, але не можна з вияву робити істоту річі.

Боюся, що не помиляюся, гадаючи, що автор вважає привернення української декорації (т. є. зовнішній вияв — образи, спів й под., що, до слова, не сягає поза 16 ст., а українська церква існує значно довше) за привернення дійсних традицій, що для мене зв'язані насамперед з духом.

Отсе наше розходження найяскравіше виявляється в розбіжній оцінці деяких постатей з історії православної церкви.

Безперечно, митрополит Петро Могила помітна постать в нашій історії. Його заслуги на полі піднесення освіти на Україні величезні. Але наскільки низше він стоїть від сильних духом, хоч і темних, Вишенських. Він, сей молдавський воявода, улюбленець польського магнатства, протегований Замоиськими на київську архімандрію, не багато мав спільного з Вишенськими.

А Вишенські — се ті православні, що виступали проти всіх своїх противників „з одним тільки Богом", се ті, що купчилися в неспокійних, бунтівничих церковних братствах.

Мусимо тверезо оцінювати сей небезпечний синтетичний дух (що про нього пише Др. А. Річинський, в дуже цікавій книзі *Проблеми української релігійної свідомості*), що проявлявся в чинах Мелетія Смотрицького — особи дуже близької до Петра Могили (поновому освітити сей дух в його найвиразнішому носіїві М. Смотрицькім, я пробую в останньому числі журналу „Елпіс").

Що зробивби митрополит П. Могила колиб над ним в Києві не висіла вічна загроза з боку „Вишенських" — козацтва, — не знаємо. Але є підстави припускати, що колиб козаки не пускали людей, що думали занадто тверезо, напиться дніпрової води, — то наш великий митрополит поступавби всупереч бажанням тогочасних православних „фашистів" — Вишенських.

Смію, всупереч п. А. Марченкові, твердити (й потраплю

се своє твердження обґрунтувати), що православія тієї доби виратували не „люди школи П. Могили“, а „люди невчені“ Вишенського. Бо Премудрість (Свята Софія) лучиться для нас насамперед з духом, а потім з розумінням.

Ще: не треба думати, що українська церква колись вже вживала живу мову, як мову богослужбову. В стисло богослужбовому тексті вживалася церковно-словянська мова (звичайно дуже відмінна від тієї, що вживається тепер — з російською фонетикою). Українська мова панувала тільки в проповідях, читаннях євангелії, апостола й частинно в деяких окремих церковних чинах. Свідчать про це всі наші рукописні й друковані богослужбові книги XVI—XVII ст., та традиція православної церкви на Буковині, та греко-католицької в Галичині.

Інші розходження А. Марченка зі мною повстали на непорозумінні — я говорив з приводу проблеми мови, що її вважаю справою другорядною, а не намагався зашепити вживання якоїбудь мови в церкві. Шкодную, що дискусія зійшла на дрібнички, бо я в своїй статті „бажав тільки підкреснути деякі дуже яскраві моменти в боротьбі за мову, що на них досі чомусь ніхто не звертав уваги, або що їх замовчували з незрозумілого для мене патріотизму“ (ст. 419).

Інша справа — небажана для нас новинка — російська мова в устах волинського селянина сектяря. Це велика небезпека й варто енергію, що її забирає боротьба з церковно-словянською мовою, спрямувати на поборювання сектярства, що москowitzь волинського селянина.

П. А. Марченко пише: „ми хочемо, щоб церква наша була українською і по змісту, і по формі“. Дуже охоче підписуюсь під тим реченням з застереженням, що під це „ми“ не можна силоміць втягати більшість волинських українізаторів, ані тих, заплутаних в черноземній м'якості, що для них форма таки важніша від суті.

Від Редакції: „Форма“ і „суті“ — категорії, які здибуємо в церковній проблемі, зустрінемо в усіх проблемах нашого національного відродження: економічних, культурних, політичних. Тепер в ужитку випробована метода: лишати, як принаду, „рідну“ форму, наповнюючи її чужим змістом. Гадаємо, що стаття Ів. Коровицького якраз хотіла підкреслити існування (в церковнім життю) сих двох категорій, і конечну потребу — задля одної, менш важної („форми“) не забувати другої, важнішої („суті“).

В „зукраїнізованих“ православних церквах можна іноді почути священника, що якбуть, нашвидку вимовляв — „по українськи — молитви; і хор, що, теж по українськи, ніби відробляв якусь прикру роботу. Не чулося за тими словами і співами того підйому, того внутрішнього горіння, які повинні були в них бути, колиб бажання ново-

форми йшло в парі з активним бажанням нової суті.

Хто дбає передусім про суть, той дбає не так про живу мову в богослуженні (задовольнитись відмосковщенням, зукраїнщенням словянського тексту, вимови), як про те, щоб налляти релігію новим духом; той дбатиме головно про проповідь, про актуалізацію вічних текстів Св. Письма, про сталий контакт духовенства з своєю паствою, яко такою і яко частиною більшої збірноти — нації; про те, щоб було воно духом з нею в її радощах і в її горю; щоб гієрархія церковна мала національну гідність і почуття незалежності.

Хто дійсно дбає про церкву, той дбає про її об'єдну-ючу силу; той хоче, щоб слова молитви звучали однаково: в Ковлі, Турійську, в Києві і на Кубані. Як раз про се часом не дбають заревні українізатори, які — буває — без ніяких кваліфікацій — самі собі перекладають текст богослужебних книг, часто його не розуміючи (з „Тебе поєм“ виходить „Тобі співаємо“). Така церква не буде об'єднуючою силою. Навпаки, під оглядом церковним зробить те саме, що роблять інші під оглядом національним, штучно ділячи наш нарід на лемків, полішуків і інших „тутешніх“.

Хто дбає про суть, той не позволить — ізза привязання до форми — щоби, як в XVIII в., українська церква виклинала Мазепу і молилася за Петра...

Хоч ся церква і робила се не „голосом, свойственным расійскому наречію“, а таки українському, — то всеж таки, не була се вже українська церква: її форма наповнилася чужою суттю. Як не є вже українською — українська по формі, мові, большевицька преса на Вел. Україні.

Українське церковне відродження повинно викресати з себе новий патос, міцно звязатися з своїм колективом, стати для нього тим, чим є нпр. для свого колективу римсько-католицька церква західніх сусідів наших. На сей момент, на нашу думку, треба звертати головну увагу, а форма — себто жива мова в богослуженні чи церковно-словянська (ясна річ — з українською вимовою) — се всеж таки річ другої ваги.

Дарія Віконська

Буття й знання

*Nous ne pensons jamais que
ce que nous pensons nous cache
ce que nous sommes.*

*(Ми не задумуємося ніколи над
тим, що те, що ми думаємо за-
слює нам те, чим ми є.)*

Paul Valéry — Monsieur Teste

— Вік наш — вік реклами. Деколи маю ніякове почування — що не існує нічого поза тим, про що пишуть газети та сповіщає радіо...

Так не є. А всеж розголос і реклама так сильно заволоділи модерним життям, що кождий з нас має менш-більш таке саме враження, як і я: про що не чуємо та не читаємо, те наче не існує.

Богато зпоміж газетних новин, зпоміж вихвалюваних світовою рекламою матеріальних та духових продуктів, не є тим, чим представляє їх преса та реклама.

Чи важніша дійсна вартість, про яку ніхто не згадує, чим мірнота, яку звеличують?

Річ не тільки в газетах, в радіо та в рекламі, а далеко глибше, бо в нас самих.

Завернім ось кусень дороги назад до старої ділеми між двома формами життя: знанням і буттям, думкою і вчинком.

Знання — також своєрідна форма буття, хоч більшість з нас давно розходилася з твердженням сухого інтелектуаліста, який не знайшов кращої формули довіря до самого себе від: *cogito, ergo sum*. Думка се доказ правди нашого існування. Виходилоб, що тільки те, що пізнаємо і про що знаємо, з певністю існує.

— Одного разу хтось знайомий приніс мені велику книжку. Переглядаю її. На початку кілька сторін тексту. Решта — самі світлини. Книжка звалась „Балі й ми“¹⁾. На світлинах люди південної раси, великої фізичної вроди, виконували неймовірно гармонійними рухами щоденні заняття та обовязки. Дівчата носили воду. Жінки ткали або торгували овочами. Мужчини виробляли різні предмети щоденної потреби. Кілька світлин показувало святі, або боеві танці. На одній знімці струнка дівчина одягнена в квітчастий сарон стоїть між двома високими пальмами. Пальми ті мали виразний характер кам'яних кольон: подивугідний зразок природної архітектури. На іншій — дівчина купається під водоспадом. У всіх гідність

¹⁾ Bali und Wir — von Gregor Krause & Karl With, S. 10.

постави, веселість, невинна радість життя, вроджений естетичний зміст. Аристократи з уродження.

З тексту, багатого в правдиві та цікаві спостереження, памятаю головню одно речення, що відноситься до оцінки нинішньої європейської людини: *Wir wissen so viel und sind nichts* (Знаємо так багато, а є — нічим).

Часто пригадую собі оті слова. Пригадую їх собі у трамваю, на вулицях, у кінах, коли бачу довкола себе різні зразки сучасних європейців. Так мало між ними гарних облич. Майже у всіх змучений або знуджений вираз лиця. Багато таких лиць виглядає, немов на глум складене з позичених, не належних, не допасованих до себе частин: все у такому лиці непропорціональне. За винятком звичайно гарних очей, частини обличчя нерасові, якісь мішані, вульгарні. Ні радості, ні гордості не вчиташ у тих людей, з яких кожний ходив до шкіл, навчився безліч дат з світової історії, розпоряджає тисячами понять та відомостями з різних ділянок науки та життя, й у висліді є карикатурою того, що хотілиб ми звати „людиною“.

„Яка велика різниця між тим, коли знаємо дефініцію здоров'я та відживлювання і тим, щоби бути дійсно здоровим і наїдженим“, (моє підкр. — Д. В.) каже перський філософ-теолог одинацятого віку, Аль-Газалі²⁾. Велика диспропорція, велика прірва між тим, що сучасна людина знає, а чим вона є.

Довоєнний напрямок європейської думки йшов у користь перецінювання інтелекту коштом характеру. Повоєнна реакція йшла у напрямку обезцінення інтелекту в користь чисто матеріальних осягів — також коштом характеру. Під характером розумію тут комплекс додатних моральних прикмет: непохитні, здорові засади, готовість боронити їх і боротись за них. Працьовитість, словність, витревалість, чесність у взаєминах з іншими людьми. Все те, що маємо на думці, коли кажемо, що хтось совісний, і на ньому можна полагати.

Нинішня пересічна людина є антиподом щойно вичислених прикмет; не має ніяких засад крім одної: „уживати життя“. Не є словна, ані совісна, ані не можна полагати на ній. Все їй належить, зате вона не почувається до ніяких обов'язків. Обов'язки — старомодне поняття. Коли працювати, то се повинна бути „легка праця“. Праця — нібито прокляття людства. Загубили люди любов праці. Загубили також справжнє вдоволення, коли прийдуть години відпочинку від праці. Зусилля уважають за щось відемне, замість за щось додатне. Ідеалом стає — дурничка, те, що можна дістати без всяких зусиль.

²⁾ William James — *The Varieties of Religious Experience* — 37 edition p. 403.

Пересічний мешканець більшого міста має в хаті газ, електрику, радіо, телефон. Але його радість життя не збільшилася рівнобіжно з тими матеріяльними вигодами. Не збільшилася тому, що він сам з себе не задоволений. Він не признається до того. В ньому самому нема тих високих особистих та моральних прикмет, задля яких він самого себе зумівби любити і шанувати. Не зважаючи на сильні матеріялістичні нахили людської натури, вона проте так створена, що не може обійтися без самопошани. Потреба самопошани — домінуючий момент у психічному здоров'ю людини. Тимчасом матеріяльні вигоди заступають щораз більше її фізичну зручність та відпорність. Загальне моральне зіпсуття щораз менше заохочує її бути характерною. Характерні нині тільки диваки.

Найбільш поширена прикмета: закланність. Не важне „хто ти“, а „що маєш“. Перед війною було не важне „хто ти“, але головню „що знаєш“. Отже впали ми ще низше, хоча ні одно, ні друге не важне. Важне чим ми, без огляду на знання і майно.

Тому ми такі негарні, невеселі, такі „карикатури“ людини...

— А тут — рекляма (само-рекляма) процвітає на кожному кроці. У приватному життю — одяг, титули, здогадне майно. У торговельному — відомі штуки світової реклями. У громадському — хто більше галасує, той кращий патріот. У політичному — радієва, пресова та інша пропаганда різних більших і менших держав.

Коли у приватному, торговельному, громадському та політичному життю все в порядку, реклями — зайві. Не потребують її. Людям, які почуваються щасливими в родинному життю, не треба стільки ходити до кін, каварень, театрів; не треба також стільки — для чужих, очевидно — одягатись.

Торговля, що кидає на ринок справді добрий товар, не потребує ліпшої реклями від нього самого. Знаємо про те всі, що заохочені гучною „реклемою“, раз-у-раз попадаємо на кепський товар. Поважна праця і поважні осяги у громадському життю не тільки не потребують розголосу, але брідяться ним. Чи найдоцільніша метода праці не — анонімна?

Творець світу — анонімний. Тільки творчість Його свідчить про нього. Він сам — таємничо скритий в ній, або за нею.

Анонімна підлість (анонімний лист, або стаття, писана у цілі злбно шкодити комусь; підступний, скритий напад) одна з найгидкіших форм підлоти. Анонімна добродієнна діяльність — найшляхетніша форма діяльності, бо не дбає про вивищення власної особи, ні про нагородження (ані навіть признання) власних заслуг. Анонімна праця — найдоцільніша і найрозумніша з усіх метод праці. Про те мабуть добре знав Сорель, висловлюючись кількома наворотами про

сіндікалістичний рух, що „одиниці, які присвячуються йому, не роблять великого галасу в суспільності“³⁾. Вони „виконують свою організаційну працю, не притягаючи до себе уваги“⁴⁾.

Трохи даліше читаємо, що „пролетаріат може розвиватися тим солідніше, що організується він у тіні“⁵⁾ (моє підкр. — Д. В.). Справжня сила, деб вона не була, погорджує розголосом і реклямою. Вона велика сама собою. Вона занята тим, що має робити, а не тим, що про неї інші думають...

— Погорджувати блягою. Погорджувати самореклямою. Не вдовольняйся тим, коли інші про нас добре висловлюються. Не вдовольняйся також тим, що ми самі знаємо, а безнастанно впроваджувати в чин, в життя, що уважаємо за вказане та потрібне.

Жити правдою.

— Правдою жити: не бачу нічого більшого, кращого, більш необхідного понад те.

Правдою жити — називаю однозгідність між духовим і фізичним життям, однозгідність між нашими поглядами, думками і — вчинками, від найважливіших завдань включно до найменших подробиць та привичок щоденного життя.

Переїматися високими думками і теоріями, а рівночасно занедбувати свою буденщину, витворює той розбрат між інтелектом і фізичним та чуттєвим життям, що робить людину такою половинчатою, негарною, нещасливою. Занедбати себе фізично, легковажити практичні обов'язки дня, недоцінювати велич та красу природи, нехтувати скромними (якими глибокими!) радощами, що їх несподівано родять біжучі хвилини, значить тратити космічний зв'язок з природними силами. *Prawda musi polegać na tem, że się nią jest, a nie zaś, że się ją poznaje*⁶⁾, каже Бжозовський.

Правдою може жити тільки той, хто має її сам у собі, хто не забив ще в собі наївності дитини, готової радуватися червоним яблуком, або дрібною комахкою і дивуватися їх красі, несвідомо відчуюючи в одному і другому споріднену собі частину всесвіту.

„Найбільш наше, вартісне, що маємо в собі — неясне для нас“, признається пані Тест. „Здається мені, що я страшилаби власне буття, колиб знала докладно себе цілу“⁷⁾.

Помиляється, хто гордить фізичною сторінкою життя та матеріальними добрими землі, як чимось „низшим“, або „нечистим“. Помиляється премудрий вуж Поля Валері⁸⁾, що

^{3) 4) 5)} Georges Sorel — *Réflexions sur la violence* p. 349, 450, 351.

⁶⁾ Stanisław Brzozowski — *Idee* — (wstęp do filozofii dojrzałości dziejowej) str. 232.

⁷⁾ Paul Valéry — *Monsieur Teste* — (lettre de Madame Émilie Teste) p. 99.

⁸⁾ Paul Valéry — *Ébauche d'un serpent* — *Poésies*.

l'univers n'est qu' un défaut
 Dans la pureté du Non-être
 (що всесвіт — тільки вада
 у непорочності небуття).

Навпаки. Ми самі — одуховлена матерія, або зматеріалізований дух. Фізичні закони і здоровий опір матерії одні забезпечують людський ум від згубленої самоволі, з якою думки, у спілці з буйною фантазією, летять часто у безвість, позбавлені річевої контролю.

Небезпечно для людського ума безмежність всього нематеріального без протитяги фізичного примусу має на думці Жан Поль⁹⁾, коли говорить, що самолюбство і фантазія finden und setzen, wie alles Geistige, keine Grenze (не знаходять і не кладуть границі, як все духове), і тому осуджує їх.

Привичка протиставити „духове“ фізичному, як щось безумовно добре, шляхетне, чомусь гіршому, низшому, родила загальний погляд, що все духове само собою добре й шляхетне.

Се глибока помилка. Означення „духове“ фактично стверджує тільки психічний характер даного явища, але ближче не висвітлює його. Духові сили можуть бути однаково додатні в значінню будуючих складників життя, як і крайню відемні, деструктивні.

Ніде не знайшла я кращого вислову тої правди, як в одному вірші нового завіту¹⁰⁾. Там сказано — „Наша боротьба не з тілом і кровю, а... з піднебесними духами злости“.

Матерія сама по собі ні добра, ні зла. Щойно життєві імпульси ділимо на додатні і відемні з погляду здорового життя. Духові вартости не існують самотібно, без примінення до життєвої дійсности. Коли комусь здається, що вистане духово бути взнеслим, вистане думати добре, а водночас вільно занедбати фізичну дійсність, тоді починається втеча від життя. Зачинається небезпечний, бо безплідний, надрозвиток інтелекту, або духової екстази. Духовим екстазам вільно людині тільки тоді піддаватись, коли впливають побуджуюче на неї і підкріплюють її активну силу.

Завдання людини тут на землі — одухотворити матерію, а не — знехтувати нею. Навіть найвища, скажیم — релігійна екстаза є тільки родом насолоди (хоч незвичайно високого гатунку) і як пасивний, сприймальний стан душі перечить активному відношенню до життя. Інша справа, коли релігійна екстаза йде в парі з енергійною, діяльною вдачею, як у багатьох еспанських містиків, що виявили в життю подивугідну активність (св. Домінік, св. Гнат Льюїоля) підтриману незломною духовою силою.

⁹⁾ Jean Pauls Politisches Bekenntnis (Ein Taschenbuch für Deutsche) S. 19.

¹⁰⁾ Послання св. Апостола Павла до Ефезіян.

Не думати добро, а ним бути, завдання людини. Матерією не вільно погорджувати. Матерію треба одухотворити.

Архітектура — одухотворений камінь.

Дерев'яна різьба — одухотворене дерево.

Малярство, гафт, мережки, різні ремесла — все одухотворює матерію.

Навіть Поль Валері, поет „пізнання“, незрівняний в абстрактних висновках та у звеличуванню „чистої“ думки — у діяльозі „Евпалінос або архітект“¹¹⁾ велить Сократові, у розмові з молодим приятелем, признатися: „Боюсь, що безцільно було шукати Бога... самими думками. Не ліпше було відгадувати Його чуттям, таким змінним... у справедливого та несправедливого, або старатись доказувати Його при помочі найбільш рафінованої діалектики... Навпаки, у вчинках і у сполучі вчинків повинні ми знайти найбільш безпосереднє почування Божої присутності... Коли всесвіт є наслідок якогось вчинку; вчинок сей, виявом якоїсь істоти та якоїсь потреби, думки, знання і потуги належної до тої істоти, — тільки через чин (мое підкр. Д. В.) можеш зеднатися з тим великим завданням і змагати до наслідування того, що все сотворило“...

В иншому діяльозі „Душа і танок“¹²⁾, Сократ розв'язує питання, як протидіяти найбільшому злу — знудженню життям. Співбесідник його, лікар Єриксімак, вичислює різні ліки, м. и. різні роди піднесення. На те Сократ:

„З усіх піднесень найшляхетніше, найбільш противне знудженню те, яке завдячуємо вчинкам“.

Жити гарним, сильним життям, жити життєвою правдою неможливо без гармонії душі з тілом, без тісного зв'язку духового життя з матеріальною дійсністю. Се не означає: підпорядковувати душу тілу, ані духа — матерії. Воно означає тільки їх гармонійний зв'язок.

Дісгармонія між знанням і буттям нинішньої людини застановляла не одного з сучасних письменників. Небуденно субтельна чуттям, наскрізь оригінальна письменниця Katherine Mansfield пише в листі¹³⁾ до свого мужа: „Я перейшла малу революцію від останнього свого листа. Я нагло рішила... намагатись жити тим, в що вірю, а не, як досі усе життя, жити так, а думати инакше“!..

В иншому листі: „Інтелектуальне життя коштом всього иншого допровадило нас до сього стану... Як вийти з нього? Немає иншого виходу, як навчитися жити також у нашій емоціональній, інстинктовній істоті і в ній знайти рівновагу“¹⁴⁾.

¹¹⁾ Paul Valéry — Eupalinos ou l'architecte p. 212.

¹²⁾ Paul Valéry — L'âme et la danse op. cit. p. 67.

¹³⁾ The letters of Katherine Mansfield — edited by J. Middleton Murry p. 422.

¹⁴⁾ Тамже 427-28.

Не вистане зрозуміти, що дана прикмета додатна. Не вистане також хотіти, щоб ми її присвоїли собі. Треба винайти спосіб, щоб стала вона дійсно органічною частиною нашого „я“, як нею є кість і кров й інстинкти наші. Аналізуючи уявлену ним людину, Поль Валері під маскою фіктивного автора записок згадує, що „роки й ще роки склались на те, щоб дозрівали його винаходи і щоб переробив їх на свої інстинкти. Винайти — се ніщо. Труднощі в тому, щоб відкрити присвоїти собі“¹⁵⁾.

Існує тільки одна дорога, щоб органічно присвоїти собі бажані прикмети. Не досягають цього думки, ні „добрі наміри“, а виключно чин, фізично виконаний обов'язок, або праця і витривалість у виконанні наложеного на себе обов'язку.

Які прикмети для нас бажані та конечні, про те мова в іншому місці. Тут, як і всюди (в літературі, у мистецтві, у музиці, у педагогіці, у всіх інших ділянках життя) рішатиме відповідь на запит, чи дана прикмета „скріплює націю, чи сприяєється до її могутності, чи навпаки її ослаблює“¹⁶⁾.

Не допоможе також правильний вибір, ані ентузіазм, коли нема терпеливості та витривалості у поступовому набуванні намірених прикмет. Нагло та раптово можна тільки нищити якусь вартість. Витворити її — вимагає часу і залізної витривалості. У спортовому життю змагуни вправляють щоденно, щоби щораз більше вишколити свою фізичну зручність та щораз більш скріплювати фізичну силу. Кінцеві змаги, де іде про програму, або перемогу, се тільки підсумок їх послідовних щоденних зусиль.

— Чин, виконання наміреного — одинока дорога до здійснення всіх потреб, всіх бажань, всякого ідеалу.

Тільки чин збуджує та скріплює в нас дрімаючі життєві сили. Тільки наслідки чину можуть виявити правду, або неправду, вартість, або безвартісність наших теорій та думок. Тільки чин вливає в нас віру в нас самих і родить радість. Обдуманий, одобрений інстинктом, кермований свідомою волею, чин. Шляхетна людина відчуває виразно, коли інстинкт здоровий, добрий, мудріший від думки, і коли шкідливі інстинкти хочуть потягти її за собою,

Здоровий інстинкт саме полягає на розрізненню добра і зла всупереч часто збаламученій думці. Любов природи, життя близько неї, живий, чинний зв'язок з дійсністю виробляють в нас той необхідний здоровий інстинкт-життя однобічно інтелектуальне, відокремлення від природи. штучні, типово міські, за гроші набуті розривки та, приємності нищать здоровий інстинкт: людина відірвана від цілющого джерела природи безпомічна, захитана, непевна. Однісний її зв'язок з природою — еротика, але й ся викривлена, надто грубо-зміслова, або надто скомплікована.

¹⁵⁾ Paul Valéry — Monsieur Teste.

¹⁶⁾ Д. Донцов — Націоналізм — I стор. 245.

Про інтелектуальні і природою дані вартості висловлюється Шопенгавер: „все, що повстає за посередництвом уявлення, тобто інтелекту, є лише партацтво супроти того, що вийшло безпосередно з волі, як речі в собі, як напр. твори природи“¹⁷⁾.

Ще більш драстичний — висказ Монтерляна: „Ніколи не переходив я від насолоди до розуміння, не маючи вражіння, що переходжу від мудрости до божевілля. Бо коли я насолоджуюсь, я посідаю дійсність, без ніяких сумнівів і упереджень. Навпаки, коли мій розум приходить до якоїсь розв'язки, я знаю, що завтра на її місце прийде друга. Ось чому я не устану повторяти, що лише змісли нас не обдурюють“¹⁸⁾.

Не вільно попадати у протилежну крайність і величати тільки дотикальне, видиме, фізичне. Нам не треба ні морального здичіння, ні інтелектуальної однобічності, а здорової, шляхетної цілої людини.

Будемо гарні, щасливі, сильні, коли житимемо не всупереч, а однозгідно з природою, одуховленою моральним інстинктом внутрі нас.

Життя здорової людини — се безнастанний опір деструктивним силам у користь будуючих. Безнастанна праця і боротьба за те, що для неї найважливіше. Безнастанне накидування власної організуючої волі своєму оточенню. Безнастанна напруга і чин.

„Ще й сьогодні, по таких глибоких переживаннях суспільності, уважають у нас знання здебільша легітимацією, що має оправдувати відсталість від найбільш пекучих питань життя“ — влучно закидає автор статті на тему: „До проблеми знання“¹⁹⁾. „Слово, коли воно має бути творчим, повинно служити життю... Закони логіки, закони діалектики, тільки тоді можуть придбати творчу силу, коли вони служать не самим собі, а тому ірраціональному нелюдьчому, стихійному хотінню, з якого родиться все життя“²⁰⁾.

Не безплідного „знання для знання“ нам треба, а знання на послугах того, що найдорожче людині. Знання, що повчає, як підтримати здоров'я та велич нації, як зареагувати на щораз нові, щораз інші, пекучі потреби життя. Знання, яке не деморалізує характеру, не ослаблює волі, не вбиває радості життя а по-двоєю їх, помагаючи нам стати вартнішими, сильнішими.

Не втеча від дійсності, раз чудової, то знов жорстокої, від правди власного „я“ — а згода з законами життя дає той максимум морального вдоволення та радості тим, що всупереч всьому хочуть жити.

¹⁷⁾ Arthur Schopenhauer — Parerga und Paralipomena — II Band — Kapitel VI § 71 S. 115.

¹⁸⁾ Henry de Montherlant — Epilogue aux fontaines du désir — Nouvelle Revue Française 1 décembre 1928.

¹⁹⁾ Varro — До проблеми знання — (Обрії ч. 5 Львів 5 III 1936).

²⁰⁾ В. Липинський — Листи до братів-хліборобів — частина III стор. 115.

Л. Мосендз

Маргіналії до „Української Доби“ Ю. Липи

Нарікання Ю. Липи на „порожнє місце й утечу в доктрину — Донцова“ нагадують бумеранг: не влучивши ціль повертає назад і вцілює самого кидача. Як сумно, що до того „порожнього місця“ признавався Ю. Липа так довго, ах як небезпечно довго...

Донцов не дає „позитивного окреслення української сили.“ Се не так, але хочби й так. Він дійсно дуже багато твердить: ні, не, ні, не!.. Не „укрита злість, облудлива покірність“, не дриглястість волі, не просвітанство, не хахлацький квієтизм, не, не... Та сього для позитивного окреслення української душі саме досить. Як досить було авторові десяти заповітів увесь свій позитивний підход до життя народу укласти теж майже в самі „не“...

Найкращою ілюстрацією до засади „наших“ була й є католицька церква. На нїм possumus було її найголовнішим дєвізом. Тому инші християнські церкви блукають, не отари овець без пастухів, не вмючи й не бажаючи розрізнити, де „наші“, а де „чужі.“

Нарікають, що Донцов увесь час твердить все те саме. Хочби й той свій „абсолютний динамізм.“ А забувають, що засадою кождої виховавчої методи є повторювання. Не повторюються лише блискотки калейдоскопу.

Критичний метод окреслення письменників, так, як се робить Донцов, нагадує подекуди Е. Сінклера, в його критичній збірці „Золоті кайдани“ — про світових письменників. У Сінклера всі вони подібні один до одного в своїй залежності від кайданів капіталу. Можна бути далеким від доктрини Сінклерів і С-ки, але треба признати, що їхню силу давала їм їхня непримирима доктриновість. Зрештою чи не з доктриновости й „сектарства“ вийшли і Гітлер, і Мусоліні, й Ататурк? Та про се краще булоб запитатися Маннів, Айнштайнів, Ніттів і Насібів...

Ю. Липа бажає „впроваджувати зусилля усіх груп і індивідуальностей в спільне русло органічного єднання, єднання більш чуттєвогоа ніж розумового“. Навіщо така довга й імліста формула? Булаб більше до лиця цілому духові брошури друга, того самого сенсу, але значно коротша: „панять — прастіть!“

„Такими живими людьми є сучасні українці, такими були недавні й давніші. Не вільно опльовувати їх за те, що мали в собі всі прикмети людяности. Як взагалі зрозуміти їх, не

беручи цього під увагу?" Під сими словами підписавсяб і сам Ганді і.. Манілов.

Краще булоб Ю. Липі менше оперувати покликаннями на твори Ів. Липи. Бо піетизм сина до пам'яті батька відбирає опонентам змогу суттєвої відповіді, щодо літературної творчості Ів. Липи. Та досить і „Вістниківської“ критики.

У романі В. Гіго „93-й рік“ є картина достойна римських істориків: корабель повстанців везе до пристані королівського емісара. Буря. Важка гармата, але примодьована, зривається з місця й починає все бити довкола себе. Корабель майже страчений, а з ним і висланець короля. Але той самий гармаш, що зле примодував гармату, й ловить її. Тим спасає корабель, емісара, монархічну ідею... Отож за своє геройство він дістає орден Людовика, а за своє недбальство — найвищу рею на щоглі. Се мабуть сталося після рецепти Ю. Липи: „узгляднення усієї сили й слабости людської натури.“

Цікаво також, чи „узгляднювали“ в розв'язці своєї ідеї Кромвель — власних Стюартів, Ататурк — каліфа, Конвент — Людовика, Сірко — потурнаків? Дійсно були „кислиною“! Один із наших „окислителів“ минулого й формулу знайшов для цього. Формулу, що їй позавидувавши і Кіркегард: „Врагу своєму віри не даждь“...

„Мовчазна Відданість!“ Яке слово! Єдине слово з брошури, від якого віє духом незрівняної „Суворости“. Але який „дригастий“ зміст вкладає в неї той самий автор. „Уста затиснені міцно“ сміють мати два язика?

„Прості, щоденні зусилля... прості, щоденні люди“... Але хто сих простих, щоденних людей змусить до щоденних зусиль? Хто накладає на їхню шию тягар зусиль і необхідність їх ношення? Чи Мекдонельдова стежа, пущена самопас, співалаб одне, а робила друге? Чомуж тоді в 1914 р. по дорозі з Парижа до Марни лежали трупи розстріляних дезертирів з написами на грудях: „зрадник вітчизни“? Бо однорукий Гуро мав до одної руки лише одне серце. Чому за лавами німецьких військ стояли завжди кулемети? Чому з німецьких окопів віяло на нас перед атакою етером, який там домішували до горілки? Чому Клемансо, одна „щоденна“ людина, мусів післати аж на заслання Кайо, другу „щоденну“ людину? Хто з них був „щоденніший“? Чому в дев'ятнадцятому році покарано не збольшевізовану сотню, яка хотіла мене розстріляти, а мене — її командіра? Ось питання, на які не дадуть відповіді ніякі цитати з Мекдонельдів, ані тим більше сам Ю. Липа, навіть узгляднивши рішучо всі „елементи людяности.“

Після розгрому англійцями німецької ескадри коло островів Фелькляндів, англійський корабель виловив судно з багатьма німецькими моряками й одного висшого командіра. За пошани до хоробрости німців, кают-компанія англійців запросила полоненого на вечерю. Але за вечерею мав бути тост за англійського короля, як се є традицією англійців. Повста-

ла дилема: або образити хороброго ворога, поставивши його в тяжке положення прийняти тост за ворожу ідею, або самий тост відкликати. Англійські старшини були дуже стурбовані. Справу передано адміралові. Усі з напруженням чекали його рішення. Час йшов. Німці нічого не знали. Але коли прийшла пора до тосту, всі англійські очі звернулися на свого адмірала. І той встав, взяв келих і просто, як все, проголосив: „The King!“ Тост був, як завше. А німецький адмірал відставив свій келих, заплакав і вийшов. „Узявши під увагу і вагу всіх людських прикмет і ситуацію“, як каже Ю. Липа, я всеж на боці англійця.

„Метода вандалізму!“ Яке гучно порожнє слово й як ним кидаються. Отто Штрассер зве вандалем Гітлера, Асая — генерала Франка, антантська пропаганда в роках війни — німців за Реймс і Лювен, Ю. Липа кидає ними на Донцова... І пригадується славна Гіпократова апофтегма: Quod medicamenta non sanant — ignis sanat, quod ignis non sanat — ferrum sanat, quod ferrum non sanat — mors sanat.

Sapienti sat!

Р. К.

Хто переможе в майбутній війні?

(Передруковуємо тут статтю французького Жана Катмара про моторизацію армії, що з'явилася в *Miroir du Monde*.)

Моторизація армії зачалася від останньої війни. Тоді ще навіть се слово не вживали, не було й моторизованих одиниць. Команда послуговувалася своїми самоходами, як того вимагала хвилина. Самоходами — в ті часи — користувалися майже виключно піхота, інтендантура і Червоний Хрест. Певно, вже була тракторизована артилерія. Але ся тракторизація знаходилася в первісній стані. Гармати, особливо, тяжкого калібру, просто тягнули „на буксирі“. Тягнути їх скорше, аніж звичайним запрягом було неможливо, бо інакше нищилися або гармати, або шляхи.

Французька армія, 11 листопада 1918, мала несповна 100 тисяч тягарових самоходів. Дуже часто були вони цінним знарядом в руках командування. Підчас великого змагу за Верден, самоходів вживали переважно перекидуючи відділи між Бар-ле-Дюком і Верденом, на славнозвісній Вуа Сакре.

Самоходовий перевіз відділів мав одну додатну сторону, але неоцінимо. Ощаджував дуже багато часу. А стратегія, найважливіший чинник всякої війни, чи рухомої, чи позиційної,

— є функцією часу, функцією віддалі, яку треба поконати і швидкості перевозу. Ясно отже, які користи може витягнути, уживаючи самоходів, командант тої чи іншої військової частини.

Але не вистане мати змогу перевезти лише піхотні відділи, навіть не цілі, а лише вояків, озброєних в рушниці і скоростріли. Потрібно, щоб всі органічні елементи певної військової одиниці можна було з однаковою швидкістю перекидати з місця на місце.

Се примусило генеральні штаби зайнятися справою систематичної „моторизації“ піхоти, артилерії, інженерних відділів і пр. Пізніше запроваджено змоторизовані дивізії. Тоді самоходового транспорту вживали для перевозу піхотних відділів дивізії, таксамо як і її інженерних відділів і частин її матеріалу.

Але щоби бути вповні боездатною, піхотна дивізія повинна мати з собою свої гармати. Сю справу мала розв'язати тракторизована артилерія, яка складалася з гармат, тягнених тракторами. Але в такому випадку не можна було покласти їм їх колеса, за важкі для цього. Отже, гармати дістали пневматичні колеса. Ся, нібито незначна, заміна незабаром поставила на порядок денний дуже важкі технічні проблеми, які не такто легко було розв'язати.

Інші пропонували систему „портажу“: гармати розбиралися а їх частини вантажили або на самоходи або на вози, що йшли причіпком „на буксурі“. Трактор, пристосований до всякого терену, міг перевозити батареї навіть кепськими шляхами. Поява змоторизованих курінів, полків, навіть дивізій і корпусів, в свою чергу, поставила цілу масу нових завдань, над якими працюють всі генеральні штаби. Одне з тих завдань — се справа навантажування і розвантажування. Треба було, щоб ці чинності були урегульовані до подробиць. Таксамо до подробиць треба було усталити подорожний рух. Ся справа була простіша: треба було лише призначити одні дороги для тих, що їхали на позиції, другі, — для тих, що з них вертали і подбати, щоби на чолі валки йшли найшвидші машини. Ся справа не така маловажна; на останніх французьких маневрах на неї не звернули належної уваги і се викликало неодноразово закорочування.

Але всі ті питання всеж можна було розв'язати. Найліпший доказ, що 1932 національ-соціалістична партія Німеччини здолала згромадити впродовж 17 годин 215.000 люда на аеродромі темпельгофських піл під Берліном. Виключно з допомогою самоходів згромаджено чисельний склад двох армій.

Лиш не треба нехтувати двома дуже важкими чинниками: армії мають при собі величезний матеріал, крім того концентрація на Темпельгофським полі могла наступити в повнім спокою, коли впорядки не потребували журитися інтенсивністю руху на шляхах. На війні буває інакше. Коли входить ся

в „zone de manœuvres“, рух валок мусить бути розкиданий. Бо сей рух (куряву!) легко спостерегти навіть дуже здалека. „Zone de manœuvres“ обіймає ту частину запілля, яку неприятель може обсервувати і яка лежить в області його ділань. Давніше ся смуга була обмежена далекосяглістю тяжкої артилерії і не перевисшала двадцяти кілометрів. Розвиток летунства змінив вигляд і сеї проблеми. З різних причин — технічного, тактичного і стратегічного порядку — рідко коли якісь літаки роблять напади на відділи в марші на відлеглості дальшій, аніж 100 км. за неприятельським фронтом. Ся відлеглість здаваласяби величезною. Але вона нею не є. Бо давніше, ще в 1914, сто кілометрів представляли мінімум два дні маршу. Для найдосконаліших самоходів та сама відлеглість представляє лише дві години часу.

Лишається ще питання охорони. Пропонується тут два рішення: нічні марші — коли се можливо — або — розкидати валку як лиш можливо. Німці є тої думки, що моторова дивізія, коли наближається до поля битви, себто до останної межі маневрової смуги, повинна розташуватися на відтинку фронту на 20 км. в шир. і на 20 до 30 км. в гллуб.

Як далеко ми від 1914 року, від масових проривів великої війни!

Змоторизовані відділи можуть віддати величезні прислуги на початку війни. Дуже важно для нації, особливо, коли на неї нападуть, мати змогу кинути на кордон свої військові сили з можливою швидкістю. Моторизація легко виконає се завдання. Коли йде про напад, то моторизована армія, особливо коли її попереджують механічні відділи, представляє нестримну силу. Навіть віддалені від кордону великі міські центри впадуть тоді в руки напасника, заки хтось здасть собі звіт з того, що сталося.

Підчас війни змоторизовані дивізії можуть віддати великі користи в руках команди, яка може кидати їх як резерви, в разі потреби, на праве чи на ліве крило, щоби заткати діру в фронті, або щоби підсилити напад. Можуть вони також утворити вогневу завісу, за якою відбувається відступ відділів або їх перегруповання. У відповідній пропорції таку саму прислугу змоторизовані відділи можуть віддати командованню корпусу або дивізії. Нарешті їх можна вживати там, де треба використати якусь удачну операцію. Не треба забувати, що підчас великої війни, майже всі великі напади не повелися тому, що, коли піхота, по доконанім прориві, кидалася переслідувати відступаючого неприятеля, артилерія, яка лишалася на своїх первісних становищах, не могла у відповідно скорім часі наздогнати її. Моторизація змінить справу і в сім відношенню.

Нема й мови вже в часі миру узасобити армію в кількості самоходів, потрібних їй підчас війни. Се не малоби великого глузду і булоб за коштовне. Браки мусять поповнити

зареквіровані цивільні вози. Виринає отже проблема „стоків“ і організації. Франція має тепер 1,875.000 самоходів, або — за другою статистикою — 2,010.000. Всі вони підлягають — в часі війни — реквізиції. Німеччина має 763.000 цивільних возів, число військових невідоме. Лише, що Німеччина вже організувала свій самоходовий корпус по військовому. NSKK (національ-соціалістичний самоходовий корпус) має щонайменше 300.000 членів. Поділений він на 21 бригад, кожна на чотири до шести полків.

Окрім питання „стоків“, (запасів, складів) є друге дуже важне: питання шляхів. Німці рішучо приступили до розв'язки свого питання. Вони направили і відновили всі вже існуючі шляхи, часто розширюючи їх і змінюючи напрямки. Проклали й нові шляхи. В країні над Реном в деяких околицях нараховують по чотири паралельні дороги. Протягом одного року німці вибудували 400 км. автострад. 1.000 км. мають в проекті або в будові. Вони зовсім недавно взялися за цю роботу, щойно, коли до влади прийшли національ-соціалісти.

Над розбудовою автострад зачали думати й італійці, від року 1922, але в цілях чисто туристичних. Автострадова італійська сітка вносить тепер 438 км. У Франції під тим оглядом досі ще майже нічого не зроблено. Ні моторизація, ні механізація ще не сказали свого останнього слова. Ми лише вивчаємо прототипи, а моделі, якими послуговуємося, напевно будуть хутко змінені. Правила уживання змеханізованих і змоторизованих одиниць ще не встановлені як належить, всі їх можливості ще не відкриті.

Що до авт-скорострілів, мабуть ними будуть послуговуватися, як легкими машинами (від 3 і пів тони до 5), дуже швидкими, з легким озброєнням, в цілях розвідки і дослідів неприятельських позицій. Дуже можливо, що такі машини будуть хутко пристосовані до всякого терену. Автаскоростріли від 10 до 20 тон ваги їхатимуть перед піхотою, отворять їй шлях. Можливо, що перед сими автаскорострілами їхатимуть ще тяжіші, сильно узброєні, які провадитимуть механічну битву. Існують ще авта призначені для прориву. У французьких резервах є кілька моделей цих машин-мастодонтів в 70.000 кльгр., узброєних в одну гармату і чотири скоростріли. Моторизація доповнює механізацію. Механізована машина має виграти битву, прокласти собі дорогу. Змоторизовані одиниці мають використати досягнутий успіх.

Лишається ще одне питання, на яке нині ніхто не зможе відповісти: чи по першій зустрічі на війні не наступить менший або довший час стабілізації фронту? В такому випадку діяльність змеханізованих і змоторизованих одиниць — яких значіння полягає якраз на швидкості, буде частинно паралізована. Поява самоходів і совгів на полях битв в минулій війні звістувала революцію, якої значіння в ті часи майже ніхто не оці-

низ. Щойно аж в нашу добу навчилися розуміти всі можливості, які відкривають ті машини для воєнних акцій.

Війна майбутнього? В ній переможе той, хто найкраще узасобить себе в потрібне паливо. Проблема війни з'являється у вигляді, який може затривожити й найбільш могутню націю...

Евг. М.

Світ, що згинув

(Київська Александрія)

I

В українській літературі доба, що обіймає час менше більше від 1918—1928 (подекуди 1929) залишиться надовго винятковою і вартою особливої уваги. Вартості, що повстали в ній за той час, такі подивугідні; умовини, в яких ті вартості повставали, такі виняткові, що усвідомлення собі доби 1918—28 рр. в літературі, а навіть студіювання тієї доби має бути одним з перших завдань молодшого літературного покоління. А може й нового літературознавства.

Щоправда, поза літературними фактами — книжками й пресою — ми тут, за межами УССР, не розпоряджаємо тими даними, які давалиб спроможність відтворити обставини й постаті, атмосферу й „клімат“, все те найістотніше, що складалося на психологічний зміст Київської Александрії 1918—28 рр. Се тим більше прикро, що від тієї доби ділить нас лише кілька літ, що доба та, по інерції, тривала ще майже до процесу СВУ, а деякі її ремінісценції спостерігали ми й пізніше; що, врешті, фізично ще живуть хоч і морально мертві такі чоловічі постаті тієї доби, як Максим Рильський...

За відомостями, які я маю, засланими є Драй-Хмара і Підмогильний. Зеров у в'язниці і от-от мають його вислати. Про Антоненка-Давидовича не чував, але припускаю, що мусить бути теж на заслано. А Рильський, як бачите... згадую російську байку: „і ну сжімать єво рукой: Пой, птічка, пой!“

Так пише мені людина, що близько стояла до літературного Києва на протязі доби, що нас інтересує.

А ось з пізнішого листа тогож кореспондента:

Свої відомости можу тепер трохи доповнити, а саме: і Филипович, і Загул таксамо заслані, як і інші. Се щось зовсім неймовірне. Обережний Филипович ніколи не втручався в політику і зважував кожне своє слово перед тим, як його вимовити. Загул „примазався“ і почував себе незле, „вони“ його вважали майже за „свого“. Се, дійсно (як пишете) нищення всього, що має на собі хоч деяку шкаралупу культури. Треба тепер рахувати не депортованих, а тих, що ще лишилися в Києві. Заціліло тільки двоє з професури: мовознавець Х і західний літературознавець У, оба вони українізувались досить пізно, писали і викладали передтим по російськи, отже мабуть, вважалось, що їх не важко „навернути“...

Користуюся далі з скупих рядків листа мого кореспондента, щоб дати хоч трохи поняття про постаті літературного Києва тієї, вже минулої, доби. Постаті ці будуть потрібні нам низше, як коментарі до того літературно-історичного документа, що приточую його далі, і що носить назву *Марш Неокласиків*.

Цікаво знатиб, що сталося з Ол. Дорошкевичем. Він завжди сидів на двох стільцях і старався догодити, і вашим, і нашим. Був обережно неутральний, але вгорі йому не вірили, хоч і доручали відповідальні функції.

Досить маркантна постать Могілянського. Виступ його на знанім літературнім диспуті (в Києві 1925 р.) був дуже цікавий. Серед своєї промови витягнув з кишені якісь листки, надягнув окуляри та почав цитувати щось довге, цілком перейняте естетичними поглядами часів Тургенєва. Всі, дивуючись, переглядалися: і звідки се він викопав? Та ось скінчивши, склав він окуляри й сказав: „Се так писав (тодіто і тамто) товариш Луначарський“... Гомеричний регіт вибухнув серед тиші під аккомпаніамент шалених оплесків.

Давно вже не чув нічого про проф. Z (книгознавця). У нього ми теж сходилися на імянина. Він мав у запасі завжди свіжий совітський анекдот. Думаю, що далеко тепер Z!

В Інституті Книгознавства — „під спудом“ лежав *Літературно-Науковий Вісник*, до якого зазирнути можна було лише з особливого дозволу вищих сфер... Цікаво, чи дозволяють кому тепер зазирнути до *Вісника*?

Найбільш бракує мені тут товариства Зерова. Він був у нас на ролях Вячеслава Іванова (визначний діяч російського символізму, нині професор в Італії, поет і мислитель — Е. М.). З одного боку — знавець античності, з другого — збирач усіх українських матеріалів і непомилний арбітер, перед якого присудом усі схилялися. Мені не доводилося чути кращого промовця, що вражав меткими висновками, як стрілами, проти яких нічого не вдієш. До того всього се була ходяча енциклопедія, що вміщала десь у мізку, так Шевченка, як Віргілія, так народні пісні, як анекдоти та біографії всіх українців від Чигирина до Полтави й Переяслава, бо здебільшого, знав їх особисто. Яка шкода, коли його десь замаринують! М. инш. Зеров, в *Мієті* Підмогильного виведений під імям Світозарова. Ріта (та інші) добре знана була в наших колах. Поет так неміло прийнятий Світозаровом — Е. Плужник. Зеров і Підмогильний трохи не любили один одного.

II

Дальше пише мені мій кореспондент:

Переглядаючи старі папери знайшов я гумористично-колективний твір наших неокласиків (без моєї участі). Посилаю його Вам, як матеріал і для того, щоб Ви дописали коментар. Твір сей з'явився саме в часі Літературного Диспуту, розпочатого з легкої руки покійного Хвильового і був прилюдно відчитаний лише раз на імянинах N десь 1929 року в досить численнім товаристві.

Ось сей твір:

Неокласичний Марш

Текст:

Коментар:

Хор

Ми — неокласики, потужна
Революційна течія:
Йдемо напружено і дружно...
Леконт де Ліль, Ередія!

„Революційна“ — треба розуміти, як найвищий ступінь іронії.

Ле Конт де Ліль і Ередія — були французькі поети-парнаси, що їх перекладали (а до певної міри вважали своїми патронами) неокласики.

Ми виникаємо стихійно,
Що року сходячись на чай.
Страшися, *Плуже* безнадійний,
І статут свій переробляй!

Филипович (solo)

Я славив землю, славив вітер
І врешті вийшов на простір,
Щоб лити з ясномудрих відер
Музику звечорілих зір.

Мене позбавлено емоцій
І безсучаснено давно,
Але на тридцять третім році
Почав я славити кіно.

Хор

Ми — неоклясики, єдиний
Ще не зіпсутий молодняк:
Покинь свої, Сашуню, кпини,
Бо славить нас уже Десняк,

Рильський (solo)

Я з білих островів з'явився,
Поплив у синю далечинь,
В рахунку весен помилився,
Крізь бурю й сніг іду, як тінь.

Учіться, молоді поети,
Блюдіть анапест і устав.
Вінок сонетів, тріолети
Я, не писавши написав.

Хор

Ми не поети, а пііти. —
Коли не з нами, обминай.
Верлібри пишем знаменито:
Едшмід, Верхарн, Шпільгаген, Гайм.

Бурггардт (solo)

Загул пошив мене в поети,
Втопив у липовім меді...
З заліза я роблю сонети:
Що хочеш, те й перекладу!

Хор

Ми Лебедю рідня і щуці,
А рак червоний — нам дарма.
Хоч ми й не робим революцій,
Але й життя від нас нема.

Плуг — відома в свій час організація „селянських письменників“ досить графоманського характеру. Переважно займалася „статутовими“ справами.

Земля і Вітер — перша книжка віршів Филиповича, *Простір* — друга. Пародіювання строфи Филиповича: „Метелик ясномудрої Мінерви“... і інших строф.

Нав'язування до віршу Филиповича:

І сяє радість на екрані
Провінціального кіно.

Сашуньо — критик і професор літератури Олександр Дорошкевич. Десняк — „пролетарський“ тоді критик з *Пролетарської Правди*. „Молодняк“ — ходяча назва урядової молоді, тут — літ. організація комсомолу.

Ціла строфа зложена з заголовків збірок Рильського, або натяків на них, як *Тринадцята весна*.

Іронія, бо неоклясики якраз дуже рідко писали верлібром.

Шпільгаген тут ні до чого, хіба для розміру.

На збірку перекладів Бурггардта з німецьких поетів *Залізні Сонети* Загул написав прихильну рецензію. Зеров пропонував:

Із бляхи я роблю сонети
Бурггардт — винятковий перекладач.

Лебідь, молодий черниговець, — талановитий літературознавець, тоді аспірант при катедрі.

Натяк на журнал *Життя й Революція*.

Драй-Хмара (solo)

А я ковчег покинув Ноїв,
Приблизившись на *Червоний Шлях*,
І муку слова заспокоїв
В Шехерезадиних садах.

Наосліп, охляп і юрбою
За словом слово тгне і мкне,
Арарат за магалією
Лякає Товтрами мене.

Хор

Ми — неоклясики. Завзято
Милуємось на древній світ
І все не хочемо вмирати:
Гомер, Горацій, Геракліт.

Зеров (solo)

Палю я ладан Апольону,
Покладений у саркофаг.
З академічного амбону
Чревовищаю, яко маг.

Мій дар: костриця Буровію,
А Хвильовому — мадригал,
Загулові — калягати,
А Савченкові — капітал.

Хор

Ми — неоклясики, потужна
Літературна течія.
Ступаєм тужно, харалужно:
Леконт де Ліль, Ередія!

Могилянський (solo)

І я боець за висший рівень,
Неоклясичний славлю хист,
Та проспівав тричі півень —
І в *Правді* — отреченний лист.

Масонський вигляд, жест лицарський
І під пахово пук цитат, —
Мій Санчо-Панца — Луначарський
А Маркс — мій приятель і брат.

Натяк на професорування в Ка-
мянці-Подільській 1919-20 на уні-
верситеті.

Образ з віршів Драй-Хмари.

Драй-Хмара дуже кохався в ма-
ловживаних словах.

Товтри — подільські гори.

За любов неоклясиків до анти-
ки і переклади з античних пое-
тів совітська адміністрація нена-
виділа і переслідувала київських
парнасців. „Пролетарська“ крити-
ка систематично закидала їм „ре-
акційність“, „феодалізм“ (?) і
„контрреволюцію“ спочатку „фор-
ми“, а пізніше і „змісту“.

Часами молилось владиці Апо-
льону
І тліє ладан наш на вбогім олтарі.
(*Каміна*)

Прол. Правда — кпила з Зеро-
ва, малюючи його в хрустальнім
саркофазі на горі, як в билині про
Святогора.

В знаній дискусії Зеров висту-
пив проти літерата Буровія і на
захист Хвильового.

Савченко — тоді чоловічий кри-
тик в *Прол. Правді*.

„Потужна“ — також тонка іро-
нія, бо неоклясики не були течією
ані популярною, ані „масовою“.

Могилянський, властиво, не на-
лежав до неоклясиків і лише „спів-
чував“. З приводу памфлету на
Грушевського, змушений був до
опублікування в *Правді* покаян-
ного листа і до довшого мов-
чання.

На Диспуті Могилянський боронив
тези Хвильового, послугуючися
цитатами з Луначарського й Мар-
кса.

Хор

Поникни гордий Пилипенку!
 Богато є у нас імен:
 В нас Голоскевич, Титаренко,
 Скворода і де-Бальмен.

Головний денунціатор Хвильового — Пилипенко був тоді директором Державного Видавництва України.

Голоскевич і Титаренко стояли тоді на чолі видавництва *Слово* „де-Бальмен“ — для рими.

Над українськими ланами
 Дух неоклясики буя
 І раз-у-раз чаюють з нами
 Леконт де Ліль, Ередія!

Сучасність

(Простягаючи руки й проходячи з римів на асонанси)
 О, племя горде, неслухняне!
 Хоч одвертайся, хоч тікай, —
 Приїдеш в лоно Авраамне
 До Соломона Щупака.

Апотеоза

Щупак („Самійло“) — київський літературний жид з газетярів, що фактично повнив обов'язки літературного шпіцля коло неоклясиків. Поруч тов. Хвилі, один з найвидатніших ліквідаторів укр. літератури в УССР.

III

Як бачимо веселий — на початку — віршований протокол одного з „літературних чаїв“ київського Парнасу кінчається несподівано — понуро й... пророчно.

„Київська Александрія“ ніколи не була симпатичною для півночі взагалі, а для мистецької Москви — зокрема. Навіть досить культурний російський символізм в особах його найчільніших представників ставився (ще до 1917) до київських поетів (незалежно від мови, якою в Києві писали) досить неприхильно: Москва завжди дивилась на Київ „зизим оком“.

Пригадую собі підкреслено-„професорські“ рецензії В. Брюсова на книжки віршів таких типових „киян“, як напр. цікавого колись поета і перекладача Волод. Ельснера (*Вибір Царіца*), або талановитого київського поета з жидів — Бенедикта Ліфшица (*Флейта Марсія*).

Та традиційна „александрійськість“ літературного (дореволюційного) Києва, розуміється, мала всі нездорові ознаки класичного „александринізму“: безкорінність, орхідейність, недокровна „міжнародність“, снобістичний формалізм і, остаточно, ідейна яловість. Але з цілою силою треба підкреслити й позитивний бік того „александринізму“, його культурність, його цілковиту відмінність від всілякої „російськості“, ба навіть явну ворожість до російської (а спеціально — московської) культури, врешті його виразну західність. Київська літературна „Александрія“ була таки певним форпостом хай ослабленого, анемічно-гіпертрофованого (в бік „формалізму“) і ідейно-безсилового, але справжнього окциденталізму у.

Чи київський письменник писав по російськи, чи по польськи, — на творчості його лежала печать передовсім „Кієва“, печать тієї „Київської Александрії“, що її бачимо ми на віршах Ельснера або Вол. Нарбута (брата графіка), або навіть на віршах і повістях такого типового „киянина“, як Ярослав Івашкевіч (*Legendy i Demeter, Księżyc wschodzi*), а може й Євгена Малачевського.

„Київська Александрія“ дала ґрунт і створила „клімат“ для української неоклясики 1918—28 рр. Факт сей треба прийняти до відома зі всіма його не зовсім здоровими наслідками, себто національно-ідейною недокровністю української неоклясики передовсім. Недарма В. Підмогильний р. 1927 в блискучій статті *Без руля й без вітрил* так горячо накинувся на рибальсько-античний „супокій“ поезії М. Рильського.

Та те здорове зерно окциденталізму, що тайлося в передреволюційній, ще національно невикристалізованій київській „Александрії“ і що таким міцним цвітом — крізь большевицьку „бурю і сніг“ — розквітло пізніш в українській неоклясиці, — сконцентрувало на собі особливу й віддавна збуджену ненависть Москви, Москви політично-адміністративної, як в рівній мірі Москви інтелектуально-мистецької.

Тим пояснюється ненависть „пролетарського“ Харкова до „реакційного“ Кієва в добі „українізації.“ Тим пояснюється недавня хижачька ліквідація наукового й літературного Кієва, Кієва українського неоклясицизму, але також і Кієва — традиційної „київської Александрії“, хай національно-слабкої (приміром Филипович), але високо-культурної і формально-окцидентальної. Тієї „київської Александрії“, що була загрозою російськості перед революцією і що стала — по національним умістовленні своїм 1918—20 рр. — явною й смертельною небезпекою для сучасної, обдертої з петербурзько-декадентських лаштунків, Росії Совітів.

Коли ще 3—4 роки тому небезпечними були Зеров і (тодішній) Рильський, то нині небезпечними зробилися „майже свій“ Загул, або найльовальніший політичний майже малорос — В. Филипович. Хіба лише тому, що Загул перекладав *Фавста*, а Филипович писав поправні сонети... Сьогодні сонети по українськи писати в УССР невільно, як каригідним булоб перекладати Гете. Ще *Наталка Полтавка* сьак-так є легальна. Ще — відповідно і ґрунтовно „приспосовані“ — „народні“ (с. б. людові) пісні. Ще — гопак виконаний навіть „іншими братніми народами“ ССРСР. Але Гете? Віргілій? Сонети? Ередія і Леконт де Ліль? По хахлацьки? Ні, се понад терпещь Москви і сучасної адміністративно-буржуазної еліти УССР, що складається переважно з щупаків.

Томуто остання строфа гумористичного *Маршу неоклясиків* звучить так трагічно, так пророчно, так символічно і так реально.

* * *

Погорда смерти японців

Тільки одна порода людей злучила в собі напружену діяльність Заходу з східною холодною погордою свого й чужого життя — порода великих завойовників. І саме в них завважуємо, як мало давали вони себе вязати вузлами особистих відносин.

Александр, Цезар, Джінгісхан, Фрідріх II, Наполеон, всі вони були позбавлені родинного змислу. Всіх їх занадто привали в свій коловоріт їх потужні ідеї, щоб на них могли вплинути навіть найдорожчі людині вузли (жінка і дитина). Я кажу, що вони перебували під гіпнозою своїх великих ідей, бо коли про велику людину кажуть, що вона має велику ідею, то се фальшиво сказано. Не вона має ідею, але ідея має її. Така людина відчувається її знарядом, її носієм. Вона відчуває, що її мов хвиля, несе незнана висша сила. Вона радо хотілаб розпізнати ту силу і тому є забобонна; тому звертається до ворожитів, до людей, які думають, що перебувають в зносінах з висшими невидимими силами. Наполеон звертався до Ленорман, Джінгісхан до жреця Тао. Для тих надлюдей мусіли існувати особливі, інші як для звиклих смертних, закони.

Тим потужним ідеям приносяться в жертву особисті звязки і прихильності. Насамперед ідеї власного *я* (самолюбство), потім — ідеї родини, ідеї держави і рідного краю, ідеї загальної любови, як вона з'являється в двох великих релігіях — християнській і будаїстичній. Чим на висшій щаблі ідея, тим більша готовість, забити для неї особисті прихильності.

В японців ділають всі згадані елементи нараз, допроважуючи патріотизм до найбільшої сили, якій радісно жертвують власну особистість. Окрім нашого поняття любови до рідного краю, домішуються в японців поняття його релігії — шінтоїзму, який вчить, що Японія се країна богів; — поняття будізму з його погордою до світу і до життя; сильний дідичний дух феодалізму, захоплення до всього воєнного і подив до особистої відваги. Так в ідеї патріотизму лучаться в нього політичні, релігійні, суспільні і особисті, — в нас незалежні від себе, — чинники.

Одного разу відвідав старший вже японець свого європейського знайомого і представив йому свого сина, який на другий день мав іти в похід. Хлопець відійшов, батько ще залишився якийсь час. Очевидно, говорили про війну. Японець казав: „так, так воно все буває; мій старший впав перед трома роками в Китаї підчас боксерських заворушень, а ось йде ще й сей і його молодший брат на смерть. Тоді вигасне сей герб (показуючи на руку, де на „чаорі“, на загорті кож-

дий японець має вигантований свій герб), який ми кількасот літ носили у славі!"

І се все з філософічним спокоєм. Чужинець, щоб потішити його, відповів: „Алеж не кождий гине на війні. Ваші сини напевно вже тішаться на той день, коли вкриті славою, повернуть до родичів!"

Тоді старий вибухнув сердито: „Пане, що се ви говорите? Мої сини йдуть на війну, щоб вмерти. Вони не мають права думати про поворот і про родичів“.

Спартанський, небезпечний для ворога погляд..

Коли треба було, при вході до Порт Артура, затопити кораблі, японський штаб зажадав 77-х охотників. Зголосилося дві тисячі! А вимагалось незвичайної відваги. На кождім, призначенім до затоплення кораблі від 2000 до 3000 тон, розміщено лише 15 люда залоги, частинно на покладі, частинно при машині. Вони мусіли зберегти цілковито зимну кров, а їх маневрування вимагало великої зручності. Під сильним концентрованим вогнем неприятельських батарей фортеці і кораблів, мусіли вони кермуватися на певне згори означене місце в порті, а тоді хутко затопити свій корабель. Коли він зачав потопати, вони не могли сідати в човни, щоби спробувати вратуватися і втікти до своєї фльоти — бо се було майже безвиглядне підприємство. Коли в немногих випадках се вдалося, то тільки завдяки зимній крові, коли зовсім вмерло всяке чуття для свого я; коли ясним лишився мозок.

Промова, яку виголосив при сій нагоді Яшіро, капітан военного корабля *Асама*, до охотників з своєї залоги, була типова. Він зібрав людей довкола себе, почастував їх — на знак розлуки, водою з срібної чарки до вина, — подарунок престолонаслідника і сказав: „Коли я вас висилаю, щоби заблюкувати пристань Порт Артура; коли кажу собі, що є лише одна можливість на тисячу, побачити вас знову, є мені так на серці, якби я посилав своїх власних синів. Бо колиб я мав сто синів, то всіх їх прагнувби післати в се, таке очайдушне підприємство. А колиб мав лише одного, і його піславби. Коли втратите при вашій спробі праву руку, працюйте лівою; коли втратите обидві, працюйте ногами. Коли втратите ноги, працюйте головою, але виконайте приказ вашого команданта. Я посилаю вас на смерть, і знаю, що ви готові вмерти. Але ви не повинні без користи наражати своє життя лише, щоби через сліпу, безцільну відвагу, прославити своє ім'я. Я сподіюся лише, що ви виконаєте ваш обов'язок, не вважаючи на своє життя. Велика радість буде, коли сповнивши завдання, повернете. Ваше життя в руках неба, отже приступайте спокійно до нашої тяжкої задачі“.

Слова, які, колиб їх сказав в старині грек або римлянин, мусівби в Європі на память знати кождий учень...

(З книжки E. v. Bälz Ueber die Todesverachtung der Japaner)

Дм. Донцов

Великий Бенкет

„...скажи всякому птаству підне-
бесному й хижому звірю: сходітесь
і прибувайте... на мою жертву, що
вам наготую, на великий бенкет...,
і їжте м'ясиво і пийте кров... а всі
народи побачать караючий суд мій.“
(Єзекиїля XXXIX 17 і 21)

Всі народи побачили Його „караючий суд“. Побачила Україна, вже осліпла від того бачення. Побачила Росія звідки голосною луною прогрімали сальви останньої партійної „чистки“. Потім Німеччина і Австрія; тепер „хиже звіря“ злетіло на Піриней, „сходиться і прибуває“ над Сену, домагаючись „м'ясива і крові“.

Година, яку бачив у своїй уяві Красінський, коли Муж відповідає Панкратові:

Поступ, щастя людського роду! І я колись вірив... Сталося! Сто літ тому, двіста, полюбовна угода моглаб ще... але тепер знаю: тепер треба мордуватися взаємно, бо тепер їм ходить лише про зміну племені. (Nieboska Komedia).

Тим, що йдуть з п'ятикутною звіздою ходить про зміну племені, не про „поступ“ і „щастя людськості“, не про „полюбовну угоду“. А там, де йде про „зміну племені“ — нема узгіднених толковань, є лише великий бенкет: фатум, пекло, ми чи ви.

Хто відкидав се, того огортав жаж:

Хвиля варварства заливає світ! Рецидив середньовіччя панюється всюди. Хвилина просвітку, яку становить доба лібералізму в історії, згасає в історії людського роду —

— заламує руки жидівський *Nasz Przegląd*. А за ним — по-божна *Нова Зоря* і фривольна *Жінка*, і сальоновці з II-го інтернаціоналу, і англійські пастори.

Забувають лише, що:

Коли доба лібералізму була лиш просвітком, то не є вона чимсь нормальним і вічним; не треба бути поетом, щоб бачити, що часи, про які читаємо в Єзекиїля, знайдемо не лише в Біблії, не лише в минулім; ми — сотки мільонів людей — живемо серед подібних часів; ми всі запрошені на Великий Бенкет, де замість вина розливають кров, а п'яні, що впали, не воскресають.

Як дві і пів тисячі літ тому „не пощадить і не помилює“ наш грізний час: „і хочби вони громовим голосом до ух моїх гукали, я їх не вислухаю“¹⁾ — тих, що сполошеною думкою наvertsаються до „хвилини просвітку“; тих, яким ні в гадці, що, коли цілі народи лягли „трупами перед своїми ідолами“²⁾.

¹⁾ Єзекиїля VIII 18.

²⁾ Єзекиїля VI 4, 3.

то поклала їх не „хвиля варварства“, а караюча рука справедливості; за те, що „поламали вірність“ своїй правді; що „кадили богам іншим, що не знали їх ні вони, ні батьки їх“³⁾; що не лише в далеку добу пророків, але і в нашу добу з пекла вирвуться лише ті, в яких „як діамант твердий над камінь“ в чола, а ще твердші серця⁴⁾; які не гукатимуть аж грізний час захоче вислухати їх, лише змусять самі його до того.

Сі „камінні“ серця виплекало і нове середовище. Створило жорстоке і — гарне, огидне — і сильне, страхіття — і жертвенність, терпіння — і віру, якої від п'ятисот літ не знала Європа.

Пер Домінік пише в *La Republique* про вояків громадянської війни в Іспанії:

Ясно, що се не такі люди, як ви або я, се віруючі, готові завтра стати мучениками... Люди, які відкривають нам нагло всі скарби відваги, в яких серці живе дух посвяти. Ах, що мені залежить на тім, чи помиляються одні чи другі! Я бачу лише віру сих людей, чи ви не відчуваєте, що вони просто розпливаються в своїй вірі? Всі іспанці нині — „пасіонарії“...

Розмову з червоною відмою приносить *Marianne* (9 IX):

— Ви, Пасіонарія, жінка і мати, чи не уважаєте, що громадянська війна, се жорстока річ?

Вона гляділа на мене спокійно і сумно, як дивляться на „когось, хто не розуміє“, з жалем.

— Ми не маємо пристрасти. Ми лише боронимося. Але смерть — се щось, що треба вміти брати в рахунок.

Се слово — *muerte* — вона вимовила з тою пошаною, резігнацією і солодкістю, як їх — я чув — в поважних і небезпечних хвилинах вимовляли всі старі селяни — з Естремадури чи України.

Кореспондентка *Последніх Новостей* (12 IX) обсервує потяг з червоними міліціонерами, що відїздив до Сарагоси:

Звідки взялися ті нові люди? Що таке сталося, що перевернуло до гори ногами то все, що як нам здавалося, ми знали про Іспанію? Усміхнені обличчя. Се так вони йдуть на смерть? Щуплий 12-літний хлопчина з останнього возу вимахує червоним прапором. Його зір неначе зупинився. Він дивився застиглим поглядом очей, в яких світилися зухвалість і виклик і безмежна віра... Впертий погляд сих хлопчачих очей, готових на смерть пригадав мені таку саму дитину, яка шматувала себе кинжалом підчас музунманського свята Шахсай-Вахсай на Кавказі і яка не випустила кинжала, навіть на жадання мули. Там була релігійна екстаза, тут — соціальна... Сей хлопець з блідим обличчям був найкращим виразом того, що відбувалося там, де кров і страхіття получилися з безмежною вірою і готовістю вмерти.

Бачила кореспондентка, в другім місці, — „на мості високого повстанця з виснаженим, блідим обличчям“. Він був до ідентичності подібний до другого, міліціонера, якого — серед інших — бачила вона в потязі до Сарагоси. Їх можна було переплутати, колиб не ріжниця в одностроку...

Бо — „ми є ви, із інших змістом“ (але з тою самою вірою), як звертався в одній вірші до „контрреволюціонерів“ М. Хвильовий...

³⁾ Єремії XIX 4.

⁴⁾ Єзекиїля II 8 і 9

Севіля зайнята повстанцями. З балкону промовляє герої революції полковник Мілян Астрай:

Худий, він ричить про свою віру в Іспанію, в війну і в легіон... Його обличчя, як і його тіло — одна руїна. Велика чорна діра на лівім лиці, діра на місці правого ока, шкіра ніби обліпила кости, трагічна маска смерті... *Viva la muerte!* Дійсно, сеж сама смерть, яка ричить свій тріумф з балкону ратуша, смерть з макабричного танцю середньовіччя, який витупцювають селяни і робітники, священники і міністри, — ціла Іспанія (*Illustration*).

Діти пекла, які його не злякалися, які не стратили віри, яких продіравлені чола показалися твердшими від діаманта, які прийшли — за Божим приказом — карати ідолопоклонне племя. В яких, в кождім з них, гремить голос пророка: „йди до земляків твоїх тай говори до них і скажи їм: так говорить Господь Бог, чи будуть вони слухати, чи не будуть“⁵⁾.

Тим гірше для них, коли не будуть...

В зрівноваженім англійським місячнику знаходимо про другу „еклезію мілітанс“:

„Нічого подібного до III-ої німецької імперії не можу я знайти в новітній історії. Я мігби її прирівнати хіба до західної Європи часів, коли ми будували наші великі готичкі собори“. Споглядаючи як ентузіастично вітала юрба Гітлера, англієць каже, що не була за тим — як гадають — магіка чи божевілля. Сей ентузіазм показав, „які чуда можна досягнути з перецівілізованою і виснаженою людністю новітньої Європи, коли їй дати внеслу ціль“. Заохота до матеріального добробуту, до самопомочі і пр. — не зворушить найкращі серця. „Але релігійний клич, даючи людям вишу, неособисту ціль, одним ударом підносить людськість над базаром з його справами, над особистими користями... В тім що „фірер“ дав своєму народові таку ціль, є таємниця його магічних впливів“⁶⁾.

Лише спираючися на сей, зовсім новий нарід, міг в Нюрнбергу кинути в обличчя більшовізму Гебелс:

„В якім кутку нашої землі не схотілаб Москва впровадити до нас більшовізм, ми відповімо на кожду подібну спробу з брутальністю, яка здивує саму Москву“!

З брутальністю, яка здивувала вже Москву в Іспанії, яка здивувала її на Україні, коли „сумирний вишневий рай і пейзажна добродушність“, як пише Бразньов, показалися нагло маскарadoю совітським Пізарам, коли „ручна граната ховалася під спідницею української красуні“, а „за селянською гостинністю почувалася жадоба помсти і заграва пожеж“...

З брутальністю, яка здивувала Москву на Далекім Сході. І там, в далекій Японії, теж повстає „нове племя“, пересякле наскрізь духом Ямато, вірою в свою країну і в її покликання... В цікавій книзі *The Priest and the disciples* Гурата Гякуза по-

⁵⁾ Єзекиїля III 11.

⁶⁾ *English Review* — 1936 July p. 35.

ясняє нам, що уявляє собою сей дух. Його мораль охоплена кількома заповідями: любити свого ближнього, прощати, стоїчно зносити нещастя, йти шляхом свого призначення, дивлячися йому просто в очі. І на кожній сторінці приходять „лейт-мотив“: „Вірте! Вірте і не шукайте доказів вашому віруванню, бо коли починаєте шукати, ви вже не вірите!“...

Насичена тим духом, Японія — як там кажуть — „має або експандувати або експлодувати“ (розширитися або вибухнути) — гасло, яке мов погребове подзвінне бе об мури Кремля...

Країна грації і усмішки є країною суперечностей, де помішані дивачне і взнесле, макабричне і ніжне, понура фурія і холодний реалізм разом з екзальтованою, гістериною любов'ю до свого Ніпону. Втаємничений в усі таємниці новітньої науки і поступу, японець зберігає під сею скорупою, глибокі джерела чисто середньовічної суворости, яка визирає з тої скорупи неначе ті образи смерті і крові мальовані на шовку їх літарок.

Так, жидівська газета має рацію! Ми переживаємо ренесанс середновіччя, з його страхіттями, але і з його чеснотами, з його вірою без меж, з його духом самопосягати, який творить не лиш мучеників, але і пропагаторів нових релігій. „Хвиля варварства“ заливає світ, в якій міцнішають міцні і ломляться безсилі... Труп перед ідолами своїми, яких не мали віри оживити.

Хитаються сі ідоли і в країні совітів.

Преса ломить голову над московською загадкою. Що тут загадкового? Таж Сталін — на своїм 50-літнім ювілею — поклявся, для пролетаріату „віддати всі свої сили і всю свою кров краплина по краплині“. Що ж дивного, що він забажав „дагнати і перегнати“ себе самого, віддавши для „пролетаріату“ і кров своїх вчорашніх співробітників, і то не краплину по краплині, а гуртом?

Що тим актом перекреслив всю угодову супроти буржуазного заходу політику? Що відслонив правдиве обличчя більшовізму? Очевидно, ненависть до режиму в країні досягла того степеня, що на жарти не було часу, що треба було здусити в коріні найменшу опозицію. Що се була всеж таки більшовицька опозиція, яка не рвала засадничо з режимом? Що з того! Опозиція кадетів і октябристів в царській Думі теж не рвала з царатом. Але вона розчистила шлях отвертим ворогам режиму. Так як в 1917 більшовики захопили провід опозиції, а потім революції, в свої руки, так тепер сей провід з рук „троцькістів“ вихопилиб „фашисти“...

Революція — яка по двадцяти майже літах — не вдалася, — провалилася. Її треба ратувати „переключенням на нові рейки“, кокетуючи з такими поняттями, як „рідний край“, „совітська вітчизна“, „совітський народ“, „конституція“, „приватна власність“, „патріотизм“. Ясно, що в сій грі — йому не на руку купа маняків, яка ще думає про Маркса. Чи на те

він ліквідував товариство „старих большевиків“, завдаючи їм горожанську смерть, щоби останні могікани з того товариства зачали вдавати живих? Чи на те він, по смерті Леніна, покидав і з Комінтерну і з партійних установ всіх членів перших чотирох партійних з'їздів, щоби ділитися владою з людьми вчорашнього дня?

Ні величезна різниця між платнею робітника і урядовця, ні розпаношення нової бюрократії, ні стахановщина, ні знесення карток на продукти поживи, ні акордова платня — все те не мало нічого спільного з марксизмом. Марксіські гасла лишалися чистим вербалізмом. А хто вкладає в них давний сенс — той був божевільний... Сталін не вічний, крім того, хоч і „геніальний“, але по його смерті — смерті майже єдиного „старого большевика“, іншим тяжше буде дати собі раду з лєнінськими діадохами: краще було зробити так, щоб вони не пережили Сталіна...

Що обрахунок з противниками виродинся в огидну фарсу? Що навипередки признавалися старі вовки революції в усіх вольних і невольних гріхах? І в сім нема нічого дивного. І в СССР вернула доба середновіччя. Чиж там не відбуваються від ряду літ процеси нових „відьм“ (контрреволюціонерів), що зі злости „нищать врожай“ або „забирають коровам молоко“? Що Зіновєву і товаришам довели змову з гітлерівською Гестапо? Ну щож? Колись чарівникам доводили навіть змову з самим людіпером. І підсудні теж признавалися в зносінах з чортом, хоч він був напевно більш нескопимомо постатею, аніж гер Гімлер, шеф Гестапо. Оберталасяж в часи середновіччя нечиста сила то в кітку то в мишу, щоби димарем залізати до хат мирних христіян, спроваджуючи на них хвороби і гріх, — чомуж не мігби і Гришка Зіновієв обернутися — перед совітським трибуналом — в агента Адольфа Гітлера, щоби нести спокусу льюальним підданам „єдиного“ Сталіна? Часи середновіччя! Колиб сього вимагала політика Політбюра, Зіновієви і Каменєви призналиб не лише до „фашизму“. Так само моглиб вони признатися, що се вони вкрали малого Ліндберга, або навіть, що — з намови французьких імперіялістів — спалили Москву в 1812 році...

Гріхів, що я совершив, я не знаю,
Провин, dokonаних мною, я не знаю,
Забороненого овоча, від якого я їв, я не знаю
Даруй мені мої гріхи, о Боже, якого я не знаю...

Так молилися колись в середновіччю. І чи сей псалом не нагадує каяття і благання тих, що згрішили проти таємничої, нікому незнаной „генеральної лінії“ всесильного „вождя“?

Недавно *Правда* передрукувала первомайську відозву російської соціально-демократії з 1912 року, якої автором був Сталін. Відозва, що бичувала царат, звучала: „подивіться довкола себе — хіба многострадальна Росія подібна на країну добробуту і порядку? Замість демократичної кон-

ституції — режим дикої сваволі. Замість свободи слова, зборів, преси, союзів і страйків, — мертва рука самовладства і насильства. Замість незайманости особи — катовання в тюрмах, знущання над горожанами. Замість заспокоєння селянських потреб — політика позбавлення землі селянських мас... Коли Сталін писав такі відозви, він мусить знати, що точною копією царату — в його режим, режим його партії. Як і те, що найменший крок в бік уступок скінчиться і для нього Іркутськом... Не думаю, щоб любов до „старої гвардії“ большевізму, забила в нім свідомість сеї моторошної історичної аналогії...

Свого часу Демулен дав картину понурої атмосфери тиранії Робеспієра, беручи свої приклади з Таціта. Ся атмосфера — се атмосфера і московської тиранії. „В той час — говорив він — слова стали державними злочинами: звідси був один лиш крок до переслідувань за погляд, за смуток, зітхання, за співчуття, навіть за саму мовчанку. Кремуцій Корд назвав Брута і Касія останними з римлян, се признали образою величності і спробою зробити контрреволюцію. Таким самим злочином признали й те, що один з нащадків Касія мав у себе портрет свого прадіда; і те, що Мамерк Скавр написав трагедію, в якій було кілька віршів з двозначним змістом; і те, що Торкват Сілян робив великі видатки; і те, що Помпоній в одній зі своїх віль дав притулок приятелеві Сіяна; і те, що мати конзуля Фіузія, Геміна оплакувала смутний кінець свого сина. Злочином уважалося всяке нарікання на нещасливі обставини, бо в сім добавчали критику уряду... Треба було висловлювати радість коли вмирав приятель, щоби самому не наложити головою. За Нерона родичі замордованих ним ішли віддавати хвалу богам. Бодай треба було мати задоволений вигляд. Все збуджувало сумнів в тирані.

Коли горожанин користується популярністю, то се суперник, що може зняти горожанську війну, отже підозрілий. Коли, навпаки, хтось уникає популярности і не покидає домашнього вогнища, то й се самітне життя звертає на нього увагу і робить підозрілим. Коли ви багаті, вам грозить найбільша небезпека, щоби ви не здеморалізували нарід: ви підозрілий. Коли ви бідні, то треба вам уважніше приглянутися, бо найбільш підприємчиві якраз ті, що нічого не мають: ви підозрілий. Коли маєте похмуру, сумовиту вдачу, коли мало дбаєте про поверховність, се значить, що вас смутить успішний хід громадських справ, — і ви підозрілий. Підозрілий є всякий філософ, всякий промовець, всякий поет, коли лиш він тішиться більшою славою, аніж правитель держави. Підозрілий й подвійно небезпечний своїм талантом той, хто заробив собі пошану і славу у війні: його треба позбутися або видалити з війська... Природна смерть славної людини або просто урядовця, стала рідким зявищем... Особа донощика була свята і нетикальна. Які прокуратори, такі і судії: три-

бунали, що мали оберігати життя і власність, перетворилися в мордовні і все що носило назву страти і конфіскації, було в суті річчю лише грабунком і убійством“.

Убійство, терор згори і терор здолу, перш зі сторони большевицької опозиції, потім — зі сторони революції, що йде. Як в Німеччині, як в Іспанії — смертельне змагання двох, неприєднано ворожих сил в пралісі, де за кожним кущем зачаївся ворог, який „не пощадить, не помилює, не вислухає“...

Нове середовище!

В своїм першому молодечім розгоні большевізм гордив табором своїх противників. Нераз слушно. Як Панкрат, глузував з того табору: „вірить або удає, що вірить в Бога, — бо в себе самого трудно вірити. Але покажіть мені перуни, зіслані на вашу оборону і полки янголів, зіслані з небес!“

І раптом над Дніпром, над Шпре і Дунаєм, під Харбином, під Іруном, в Альказарі, загреміли сі перуни, з'явилися „полки янголів“. І сила їх почала ломити силу Панкратів. Смерть, яку сі останні гонили на своїх противників, нарешті зустріла таких, що не здригнулися, погнали її назад: проти тих, що її вислали в світ. Проти безоглядности одних, встала ота „понура фурія і холодний реалізм“, „середовище суворість“, „екстаз“, „посвята“ часів, коли в Європі здвигали готицькі собори, „брутальність, яка здивувала саму Москву“...

Але ще більше — її замаскованих попіхачів. А також і наших, замарінованих з XIX віку Халевських і Перерепенків, які „щасливо“ проспали громи 1812 і 1848 року, вдаючи що їх нема; яких запліли салом душі і неповоротний, мов в степового вола, мозок не сприймали світу таким, яким він є; які в апокаліптичні часи, оперували ще фразеологією 1848 року, коли дурисвіти і одурені, коли завтрішні вороги простягали собі „братерські руки“, коли треба було лиш „обудити в народах демократичного духа“, щоби все між ними уложилось як найліпше; коли не повинно було бути поділу „між тими, які кохають свободу“. А чиж большевики не кохають свободу? І чи „брутальність“ — демократична зброя? Сеж перемиський *Бескид*, хоч і уважає, що „ненависть до комуністів“ се „безсумнівну відрядне з'явище, одначе треба серйозно призадуматися над тим, до чого може довести ся незорганізована самооборона українського села проти большевицьких провокацій“... Сеж *Нова Зоря* журиться тою самою журбою... Сеж висококультурна і етична *Жінка* (ч. 17) мусить висловити своє „застереження до метод боротьби з місцевим комунізмом“, підкреслити значіння „вимог етики“ в боротьбі з каннібалами і перестерегти загал, щоби, крий Боже, не наважився „зійти в боротьбі з тими темними типами на їх рівень“... Сеж *Громадський Голос* боронить громадську мораль проти „варварств фашизму“... Сеж високий достойник нашої церкви перестерігає в жидівській пресі перед шовінізмом і просить не судити за-

суворо бідних місцевих членів КПЗУ, що (життя таке тяжке) мусіли вхопитися навіть такої бритви як большевизм... Сеж Халлявські — червоні, півчервоні і рожеві — виступають в обороні культури перед проповіддю насильства, сеж вони рештками своїх сил двигають вгору пощерблені скрижалі мудрости Драгоманова, Грушевського і Винниченка з їх заповідю: „ворогові твоєму найнизше поклонися і забий в серці своїм гнів на нього“!.. Сеж адоратори большевицьких „досягнень“, сеж *Chwila* (12 IX) раптом пригадила собі засади гуманізму; що сильні повинні респектувати права слабших і безборонних; що як то добре булоб перекувати мечі на лемеші; що час повернути з шляху насильства на шлях великих ідеалів людскости, толеранції і братерства народів... Сеж *Nasz Przegląd* (5 XI) накинувся на реквізити середновічя, на оті „вендети, мафії“, на „кондотієрів“, нарікаючи на те, що відносини народу до народу „не знають ніяких етичних стримів“, на „ксенофобію“; пригадуючи, що „час прокинутися з націоналістичної психози“; що „міязми націоналізму забивають душу“; що сього не сміє бути в „часі радія, теорії взглядности і психоаналізи“, (хай живе Айнштайн і Фройд!), що „розвій моральної культури“ повинен „деградувати одиниці, що поклоняються засаді фізичного гвалту“; що і так ніякий скрайний режим ніде не втримається; що, мовляв і Сталін іде на уступки, то „чи не ліпшеб порозумітися на ґрунті дозрілих і потрібних реформ“, замість голосити хрестовий похід проти комунізму?

І „многая словеса глаголаху“, смішні і до цинізму облудні.

Про Халлявських тут не говорю — се останні могікани, над якими історія переходить до порядку денного, якіб сили за ними й не стояли: не важно з ким бути, важно — ким бути. Але звідки сі кличі про гуманність, про порозуміння збоку тих, від кого ми сього давно вже не чули? Звідки нагла мобілізація Сенеки, Плінія, Грільпарцера, отців християнської церкви, в одній з цитованих вище часописей на доказ, що треба фашистам стати ягнятами перед лицем загроженого комунізму? Звідки в другій часописі — якжеж білими нитками шита — і напевно ad hoc видумана звістка про вбийство Шварцбарта десь коли Мадриту? — мовляв: одіозна для вас постать? — ну, то його вже нема, забили гемонські фашаки... Чи вони гадають, що наша нація так збараніла, що ніхто в ній не добачить за тим всім одної спритної режисерської руки?

Перед сею грою мусимо перестерегти наш загаль.

Бо коли соціялісти і радикали „п'янують“ фашистівські гвалти, а червону інквізицію в Іспанії — зимну, вирафіновану, бестияльську, що не ошаджує ні жінок ні дітей — називають справедливим „гнівом народу“, то брехнею є їх заклики до гуманности!

Коли діячів сеї інквізиції з Кабалеро на чолі, якому ніякий парламент не висловлював свого довіря, який править разом з совітами і з московським послом в Мадриді Розен-

бергом — коли їх представляють нам як борців за свободу і демократію, — то се брехня! Так само коли борцями за свободу і демократію величають „урядові“ еспанські відділи, які — як видно на ілюстраціях — мають на прапорах серп і молот. Бо ні з демократією, ні з свободою „серп і молот“ нічого спільного не мають. Але, за сею брехнею радикал-соціалістів криється щось грізніше: бажання вирвати нам зуби, щоби затріомфувала їх справа, справа „людового фронту“, яким дірігує Москва.

Бо коли *Przegląd* і *Chwila* кажуть, що доба насильств має скінчитися, а водночас оплакують долю „бідного вигнанця“ Троцького і глузують з недавно усуненого британського високого комісара в Палестині, ген. Вовчопа за те, що він „патиміст“, що „не потрапить дивитися на кров“ і не встані затопити в ній арабську революцію, — то ми в сей гуманізм не віримо!

Бо коли хто містить памфлет на всіх, хто послугується гвалтом, від Пилипа Еспанського до Гітлера і ні словом не згадує сталінського режиму, — то ми в сей гуманізм не віримо!

Бо коли хто згадує „авто-да-фе“ XVI віку і промовчує авто-да-фе XX-го, хочби на нашій Наддніпрянщині, ми в той гуманізм не віримо!

Бо коли часописі, що звеличували Шварцбарта нагло заговорили про „моральну деградацію одиниць, що поклоняються засаді фізичного насильства“ — ми в їх гуманізм не віримо!

Доки їм здавалося, що терези, на яких важиться доля нашого континента, схиляються на їх бік, доки різні „піднебесні птахи і хиже звіря“ — з яких 16 недавно знов зілківдував Сталін — жерли Україну — „гуманісти“ мовчали. І нагло, коли побачили, що клич тих хижаків — „хай живе смерть!“ обернувся проти них самих (*viva la muerte!*, „з большевиками по большевицьки“) — вони згадали і Сенеку, і отців церкви, і толєранцію, і гуманність...

В якій цілі? — в єдиній цілі — вирвати нам зуби! Щоби не дати скінчити з комунізмом. І чому жби ні? Хіба не вдалося їм щось подібне підчас паризького процесу 1927 року?

Ні, зубів собі вирвати не дамо. Ані, на сей „гуманізм“ не дамо себе набрати. Той хто його голосить, прикриває ним суто свої, збірні інтереси. І він його знову відложить на бік, коли се лежатиме в тих його інтересах.

Наші непрохані дорадники — які рештками сил ратують здихаючу потвору комунізму — нас не переконують. Як раз ті проскрибовані „Пшегльондами“ і нашими соціалістами вартости — мусимо високо — мов хоругв — піднести в гору: „високе напняття шовіністичне“ (таке, як воно живе в самих „Пшегльондах“), психозу фанатизму“ (не сівби нам нам на карк большевізм, колиб її мали давніше!) нарешті „адоровання тої припадкової власної антропологічної мішанини потягнутої по-

костом одної мови". Се не „парафіянщина"! Се те, що мають американці, англійці, німці, і що мусимо мати і ми.

Маємо досить „поступу", „братерства народів", „вселюдського щастя" і інших гасел, якими неодному з нас в Києві, в Харкові розбивали голови, наперед зробивши їх осялячими... Ходить про ратучок нашого національного колективу, не про „поступи" і „братерства". Ходить про зміцнення його відпорної сили, не про те, щоб даліше дозволяти розкласти ту силу фарісеям від гуманності і „вселюдського щастя"... Часи за поважні на сі блаженства.

Предтеча большевізму, поет Гольц-Мілер, кинув в лице противника зухвале „вірую":

Мы-ли, вы-ли в бою победите,
Мы — враги, и в погибели час
Вы от нас состраданья не ждите,
Мы не примем пощады от вас.

Вогник далекого майбутнього, ся ділема спалахнула велитенським смолоскипом в наші часи. Ту саму думку висловив в сучасній мові — бувший еспанський посол в Берліні, Люїз Арквістен: „історична ділема, се — фашизм або соціалізм. А в війні між ними — рішатиме сила і гвалт" — а передусім моральна сила, моральний гарт. Так само думають і ген. Франко, так само думали і висаджені в повітря червоними бандами оборонці Альказара. Так думали розстріляні під Базаром. Так починають думати навіть в „солодкій Франції": „Треба бути дужим. Треба бути рішучим. Немає більше місця для хитрунів, ні для літеплих, ні для лагідних. Є лише табір мужчин, і табір рабів"¹⁾.

Людей з „табору рабів" мусимо відсунути набік. Середновіччя — те, яке попередило наше, теперішнє, — в яким вистав чудовий твір Данта, — кидало до пекла тих, що „жили самолюбно, ні вороги Богові, ні йому вірні", тих, що „їх ні небо не хотіло, ні пекло не приймало", „ті подлі сотні, яких зрікалися однаково і Бог, і чорт, мізерні душі, що жили без ганьби й без чести".

Ті з „табору рабів", ті „мізерні душі", оті „літеплі хитруни", які перед лицем жадливої дійсности те лиш і знають, що — разом з Драгомановим — запрошують нас іти „під більш людяним прапором, аніж прапором релігійного і національного фанатизму"; які перед лицем червоного пекла те лиш і аміють, що упоминають фашистів — „не переносити взаїмовідносин між людьми в площину грубої сили"; ті, що хочуть вишахрувати розв'язку великої проблеми, замість розрубати її, що кленуть всякого, хто пропонує сей розтин як єдину розв'язку; що в їх желятинових душах вмерло всяке людське почуття образи чи протесту; яких уха доступні підшептам всіх, що хочуть нам вирвати жало — їм одна судилась доля: бути м'ясивом на великім бенкеті історії.

¹⁾ Je suis partout 4 VII.

Лише не сміє потягти за собою цілу націю чи хочби її частину глупота сих „мізерних душ“. Великий бенкет ще триває. Віддикуємо горячим повітрям нового середовіччя, в яким щось значать лише люди „кріпкодушні“, або „злі“, як наші предки з Козельця, прозваного татарами „злим городом“ за те, що не дав себе взяти „словеси лестниї нечестивих“.

Люди горячої віри і камінного серця.

Др. Павл Попнов*)

Економічна конкуренція полів і родина

(З англійського, за дозволом автора, переложив о. Т. Д. Волохатюк)

Поділ праці на основі половой приналежності існував уже перед добою машини серед кожної раси без огляду на її культурний рівень. Епоха машини викликала в ньому зміни, які найприкріше відчуло жіноцтво. Та остаточно еманципаційний і зв'язаний з ним феміністичний рух здобув для жіноцтва доступ до кожної професії майже в кожній культурній країні, що й привело жінок до безпосередньої конкуренції з мужчинами на економічному полі. Ся тенденція найсильніша мабуть в совітській Росії; однак мало що слабше необмежена економічна конкуренція полів у Злучених Державах.

Деколи усунення економічних обмежень вийшло на користь не тільки жінкам, але й мужчинам, а то й цілому громадянству. Наслідком сього й повсталала тенденція уважати необмежену економічну конкуренцію між мужчинами і жінками за бажане явище. Признаючи, що еманципація принесла чимало корисних наслідків, які можемо без дальшої дискусії прийняти за бажані, звернім свою увагу на деякі негативні висліди економічної конкуренції полів.

Економічна конкуренція між мужчинами і жінками перед одруженням хосенна тим, що дає молодим людям нагоду стрічатися, познайомлюватися, а через те й одружуватися. Однак не менше замітна при сьому й негативна сторона справи. В багатьох професіях жінки сильно переважають скількістю мужчин, а що нагод стрічатися з мужчинами поза своєю професією мало, то вже самий вступ до деяких професій сильно зменшує для образованих дівчат можливість майбутнього подружжя.

*) Paul Popenoe, Sc. D. (Doctor of Science — доктор природничих наук), директор Інституту Родинних Відносин в Льюїс Енджелес (в стейті Каліфорнія в Злучених Державах).

В теперішніх обставинах часто вже самий факт, що жінка мала працю перед одруженням, не дає їй стати потім доброю господинею. В низших професіях дівчата рідко коли заінтересовані авансом. Вони працюють, щоб тільки вбити час, ждучи на одруження. Кілька літ такого відношення до праці — погана підготовка на господиню; з дівчини, яка дивиться на домашню працю як на свою роботу в пральні або в 5—10-центовій крамниці, виходить поверховна, невдоволена, нездара жінка-паразит. Випадків, щоби праця по укінченню школи фактично причинилася до більшого успіху жінки в подружжі, досить мало.

Так отже факт, що жінка конкурувала перед одруженням з мужчинами на економічному полі, не можна уважати вповні сприятливим для її успіху в пізнішому житті. Якщо ся обставина не перешкодить її одруженню взагалі, то може зменшити її успіх, як дружини і господині.

Справа економічної конкуренції між мужчинами і жінками по одруженню викликала в останніх роках широку дискусію. Через те, що за працю тепер тяжко, помітна тенденція усувати від праці жінок, яких чоловіки теж працюють. В теперішніх економічних обставинах таке поступовання часто нерозумне, бо шкідливе для родинного добробуту. Краще було б робити якраз навпаки та усувати від праці неодружені жінки. Колиб ми давали якраз тепер перевагу в праці жінкам, які допомагають утримувати родину, то економічна криза сучасної родини була б менше серйозна.

Та поспробуємо розглянути справу економічної конкуренції між мужчинами і жінками по одруженню з відмінної і може більш основної точки погляду, обговорюючи вплив праці заможної жінки на подружнє щастя, материнство, якість потомства і виховання дітей.

Коли в родині немає дітей, то домашньої праці в звичайному собі мешканню небогато і через те часто буває, що, не маючи окремої праці, жінка почувається економічно галапасом. Одначе сумний досвід чимало молодих жінок, які найшли собі працю, показує, що чоловіки дуже часто раді тому, що жінки утримують їх, і самі стають галапасами. Велика частина образованих жінок, які тільки самі працюють і яких я просив подати мені свої звіти в сій справі, дійшла до заключення, що працювати жінці на утримання чоловіка небезпечно. Пересічний чоловік не годен в таких обставинах опертися покусі дармувати, так, що ліпше жінці рішитися брати допомогу аніж викликати в чоловіка вражіння, що вона може цілком добре утримати родину сама без огляду на те, чи він працює чи ні.

Деколи трапляється, що чоловік і жінка працюють разом в тій самій професії. В таких випадках їм нераз трудно

стриматися дома від дискусій над щоденними професійними клопотами; а се псує так бажані в подружжю життю домашній спокій, відпочинок і задоволення.

Не входячи в дальші подробиці, можемо сказати, що праця замужньої жінки поза домом не завжди збільшує подружнє щастя, а деколи навіть рішучо шкодить їй успіхові в подружжі.

Мало буває жінок, які можуть виконувати досконало дві праці рівночасно. А таке завдання беруть на себе жінки, які хочуть затримати свою роботу, а рівночасно вести дім і виховувати діти. Деколи заступають їх дома своячки. Але звичайно жінка старається мати менше дітей або й цілком їх не мати. Останнє буває особливо тоді, коли жінка рішила працювати кілька літ по одруженню, заки стане матір'ю. Однак вона може часом так глибоко заінтересуватися своєю працею та авансом в своїй професії, що тяжко буде їй покинути працю для материнства. Колиж пізніше потомство вже й бажане, то показується нераз, що відкладання материнства довело до неплідності. Що економічна конкуренція між мужчинами і жінками по одруженню веде взагалі до зменшення уродин, про се не може бути дискусії.

Якість потомства залежить, очевидно, від якості родичів. Та чим більший успіх має жінка в своїй професії, тим більша й можливість, що вона обмежить скількість своїх дітей. Зате жінка на протилежному кінці соціальної й економічної драбини не має особливих труднощів залишити щоденну працю для материнства; головнж тоді, коли — як се часто буває — її материнство рівнозначне з більшою вигодою для неї самої та її родини наслідком допомоги. Через те праця замужніх жінок зменшує уродини найчастіше по здібніших родинах. Наслідки такого стану для нації не тільки шкідливі, але можуть бути для неї фатальними в майбутньому.

Мало буває жінок, яким краще булоб не братися за виховання своїх дітей. Зате студії про домашнє виховання показують, що мати, яка працює поза домом, кривдить свої діти. Бо їм шкодить не тільки брак материнського догляду, але й почуття непевності наслідком частої неприсутності матері. Хоч сі недостачі не завжди відемні в наслідках, то їх вистарчає на оправдання сумніву, чи праця замужньої жінки поза домом бажана з огляду на щастя дітей.

Докладна дискусія над сею справою булаб дискусією про добро родини в противенстві до інтересів череди. В сучасну пору тільки совітська Росія стала по стороні череди і скільки може усуває впливи родини, як консервативної установи. Однак поширення економічної конкуренції між мужчинами і жінками по всьому світі рішучо відвертає нас від родинного життя, а веде до життя чередою. Тож приймаючи аксіому, що людському родові треба затримати і зміцнити установу родини, розважмо, яким способом можна се зробити.

Кожда жінка повинна, очевидно, мати повне право на працю. Та коли виховуватиметься жінки для подружжя і материнства, число охочих або примушених працювати поза домом буде мабуть меншати. В сучасну пору жінки дістають, за малими винятками, вишколення для професійного заняття, а не для ведення дому. Тимчасом немає сумніву, що родинні обов'язки мабуть краще відповідають основним інстинктам, бажанням і здібностям жінки, аніж праця серед череди. Свідчить про це й історія. Тому я тверджу, що хоч жінці не треба відмовляти доступу до різних професій, але й не треба — як в теперішніх економічних обставинах звичайно буває — приневолювати її до праці поза домом.

Богато жінок, особливо замужних, шукає праці з економічної konieczности. Громадянство може усунути сю konieczність, даючи замужній жінці змогу остати дома і зайнятися родинними обов'язками, якщо вона сього бажає. Поминаючи дискусію про різні соціальні, педагогічні та економічні реформи для сеї ціли, розгляньмо найбільш підставову і далекосяглу під евгенічним оглядом систему родинної платні, з якої користають уже мільйони трудового народу в Європі.

Закони про родинну платню базуються на засаді збільшення даної основної платні для мужчини пропорціонально до числа осіб, які він утримує. Коли напр. приймемо, що на утримання жінки треба йому 20% його доходу, то мужчина з основною платнею 1000 дол. на рік, дістає, якщо одружиться, 1.200 дол. річно. Опріч сього з кожною дитиною збільшується батькові платню — скажім на 10%. Така надвижка не спокушуватиме нікого побільшувати родину задля самого приходу, зате поверне фактичний кошт утримання дітей і родина не відчуватиме фінансових прикроців через побільшення родини.

Родинну платню дуже легко завести в неконкурентних професіях, напр. для державних урядників. Заведення такої платні в деяких церковних та місійних організаціях і на деяких університетських виділах дає дуже вдоволяючі результати. Засада родинної платні прийметься згодом і по інших конкурентних професіях, а се розв'яже остаточно проблему загального практичного пристосовання сієї системи.

Якщо родинне життя має процвітати при сучасній або подібній до сучасної економічній системі, то заведення родинної платні на місце невідповідної та евгенічно шкідливої системи „рівної платні за рівну працю“ — неминуче завдання найближчого чвертьстоліття.

«Станарель»

Ярема і Яреми

(Дрібні уваги)

Яремо, герш ту, хамів сину!

(Шевченко — Гайдамаки)

У всіх в пам'яті образ небораки Яреми. Коло всього ходить він — коло корови, коло кобили, коло гусей (чужих), приносить воду (не собі) або патинки (не свої) і взагалі виконує ряд дуже корисних — для інших — чинностей. Аж поки йому — „не вирости крила“.

Але не всім Яремам ростуть крила. Є такі, що плазунами й вмирають. Існує собі такий Гітлер. Є він — припустім — страшний деспот. Є він — припустім — висланець діявола. І гнобять він — припустім — страшним способом „вибраний нарід“. А сей нарід борониться своїм способом, при допомозі славних в історії ерихонських труб. А часом ще драстичніше. І все в порядку, бо такий закон життя, що кождий — слухно чи неслухно — нападений, борониться і стрясє повітря криком.

Але не є в порядку, коли рівночасно зачинаємо кричати і репетувати і ми! На ми той нарід ніколи не цікавився. Коли на нас Господь зсилав трус, потоп, вогонь чи меч, він не тільки того не бачив, не тільки не виражав нам своє співчуття, але навіть переконував, що се не вогонь, а манна небесна, що се не меч, а такий собі серп чи молот, щоби кращу будуччину кувати, що се не землетрус, а діло відвічної справедливості...

Колиж єгипетські кари спадають на голову того, байдужого до нас, вибраного народу — на нас нападає шал. Ми беремося за пера, пишемо протести, стискаємо кулаки, грозимо помстою і взагалі поведимося найбільш невластивим способом. І на чію ініціативу? На ініціативу якогось товариства словоблудів і лицемірів — Ліги Галюцінацій, II-го інтернаціоналу, Ліги охорони безправства, ППС і пр. Треба якомусь панові з дзвінким ім'ям — Цитрина, Блюма чи Абрамовича увійти на трибуну і гукнути: „Яремо, герш ту?“ — і Ярема вже тут, вже обурюється, лається, кричить, ляментує і протестує. І ніхто не підійде до такого Яреми, ніхто не трісне його по голові і не запитається: — чи ти сказився Яремо? Що тебе обходять чужі патинки чи гуси? Чи з твоїми є аж так добре, що маєш час пильнувати чужих?

Зрештою — ми всеж таки християни. В Еспанії різні Кабалери, Азані, і просто каналії зпід темної звізди, ту християнську релігію і віруючих нищать способом, яким ні Тор-

квемади, ні еспанські Пилипи, ніколи не нищили єретиків. Здається, як християн, нас се повинно більше боліти? Але скільки ж то є в нас Ярем, які ще сього просто не бачуть і не чують! Ні стосів трупів, ні димів пожеж, ні стогонів розстрілюваних. Але треба лише Гітлерові добре вилятися на адресу неарійців або замкнути їх крамничку, і всі греко-католицькі Яреми — мов на приказ — пиняться з обурення, а їх гуманне серце аж тріскає з розпачі і гніву...

І знову, нема нікого, хтоб kleпнув Ярему по плечу і запитався, чи він на голову впав і що йому взагалі сталося? І чому він має ставати на позір на кожний чужий поклик — „герш ту, хамів сину!“

Скажеш, що се в ім'я гуманности, наказують нам ревіти проти Гітлера? Алеж, тебе обрікують, Яremo. Не в ім'я гуманности. Бо колиб се було в ім'я гуманности, то ті самі, що тобі кажуть за ту подоптану гуманність репетувати проти Гітлера, не билиб „славно“ з приводу кожної зруйнованої церкви в Толеді, і не танцювалиб індійського танку довкола вимордованої людности сіл і міст на приказ червоних Торквемад!

Абрамовичі чи Цитрини збирають свій конгрес, він називається конгресом II-го соціалістичного інтернаціоналу. І виголосивши відповідні промови, заявляють, що не стерплять ніякої війни і не дозволять японським імперіялістам напасти на СРСР. А прийнявши резолюції, встає відповідний марш і гучним голосом знову гукає в бік нашого Яреми: „Яremo, герш ту, хамів сину! Реві протест проти японського імперіялізму, бо готов ще задушити коханий СРСР!“ І Ярема кричить проти японського імперіялізму і клянеться, що „душу-тіло він положить за нашу свободу“ — себто за свободу Сталіна виправляти з нами, що хоче...

І знову хочеться запитати дурного Ярему: — і чого ти верещиш? Певно, що соціалісти мусять боронити СРСР, бо — коли ти вчився економії — то мусиш знати, що то є „додаткова вартість“? Се коротко кажучи вартість чужої праці, яку ховає собі до кишені пузатий капіталіст... Отже славіна жовтнева революція знищила капіталістів, а на їх місце поставила величезну бюрократію. Ся бюрократія не тільки сконфіскувала маєтки, фабрики і гроші тих буржуїв, але — сконфіскувала і його робочу силу, його робітників і тепер витискає з неї — як з цитрини — таку „додаткову вартість“, про яку й не снилося помордованим буржуям. Отже коли ся нова бюрократія і її попихачі-соціалісти боронять СРСР, то боронять оту „додаткову вартість“ соціалістичної бюрократії.

Ясно, чого вони ревуть. Але чого ревеш ти? Таж ту додаткову вартість витягають з таких самих Ярем як ти! Таж в СРСР, мов цитрину витискають таких самих Ярем як ти! Чогож — до тяжкої холери — мавш, хочби лише пашекою

боронити того СССР? Що тобі шкодить, якби він розлетівся на чотири вітри?

Але Ярема боронить, реве, репетує, кричить. Треба лиш, щоби Троцький чи Абрамович завівзав його, — і на грізне: „герш ту!“ — Ярема встає і протестує проти японського імперіалізму...

На Волині актуальна справа — щоби селянинові дешевше купувати чужі товари, а дорожче продавати свої. Актуальна справа кооператив. Справа Просвіти, справа українізації церкви. Богато актуальних справ є на Волині. І волиняк хоче їх розв'язати. Все в порядку. Але не в порядку те, коли ті справи має розв'язувати якийсь дубенський кравець чи рівенський фриз'єр з гетта? Чому до його голосу прислухуються Яреми, замість гонити його за десятий пліт? Чому на всякий його оклик — „герш ту!“ — тисячі „хамових синів“ біжуть, мов ціплятка до квочки?

Або в інший бік. Часопись *Фронт* ніби проти большевізму? І так, і ні. Бо коли прочитаєш цілу газетку, набере вражіння, що жидівство і большевізм те саме. Не потребуємо говорити про участь жидів в комуністичному русі, багато про се писалося в *Вістнику*. Не потребуємо теж виступати адвокатами жидів, хочби з тої одної причини, що вони ніколи нашими адвокатами не виступають. Але — кому се потрібно, представляти справу так, ніби за Кагановічами не було Леніних, за Зіновієвими — Постишевих і Затонських, ні Дзержинських і Менжинських? Кому се потрібно? Кому потрібно, з ідеології російського імперіалізму, якою є большевізм і якій лише служать Зіновієви і Літвінови, — робити виключно справу тих останніх? Так мігби робити лиш той, кому хочеться скермувати цілу ненависть і гнів мас в бік найменшого опору... Коли хтось переконає наші маси, що в цілім нещасті, яке приніс большевізм, — „винен лише жид“, то потім „братний російський нарід“ подасть „братам українцям“ руку, проти „спільного ворога“ — і настане „благоденствіє“ в новій, побольшевидській Росії, де москаль знову буде вгорі, а дурний Ярема надолі...

В аргументації „наців“ в жидівським питанні є багато слушного, але спихати всю велитенську проблему боротьби з російською імперією до гасла — „не купуй у жид“, — просто гупо. І коли таку роботу обсервуєш, так і чуєш ніби, що Ярема знов тут став на поклик якогось незнаного добродія...

І ще приклад, останній сим разом, але якийжеж характеристичний!

Chwila (17 IX) приносить інтерв'ю з Його Еміненцією д-ром Іваном Бучком, гр. кат. єпископом львівської дієцезії. На пана Шимона Шпунда, який записав сю розмову, постать розмовника зробила вражіння „доброї волі і щирости“. А заголовок звучить — „антисемітизм — антихристиянізмом“. Я не

компетентний забирати голос в правдах науки християнської церкви, але як лякові і людині, якої натура з природи слаба і несовершена, прислугує мені право поділитися з своїми сумнівами, щоби отримати на них компетентну відповідь. Не від пана Шпунда, очевидно, а від його високого розмовника...

Правда, в *Укр. Вістлях* (23 IX) з'явилося — в формі другого інтерв'ю — нібито спростовання розмови з п. Шпундом в *Хвiлі*. Але де запорука, що не з'явиться спростовання і цього спростовання? Крім того, „спростовання“ тримано в формі загальників. Високий розмовник обмежився твердженням: „ніодна моя відповідь на питання п. Шпунда не віддана точно і вірно“. Але хто каже: такі мої погляди не є, повинен би сказати: як і мої погляди є?

В надії отримати відповідь в сій цікавій справі, дозволяємо собі поставити високому розмовникові такі питання:

1) Високий розмовник висловився проти того, що він називає — „версія про ширення жидами комунізму: розуміється, що не брак одиниць серед безробітних жидів, що викинуті поза скобки життя... мусять думати про способи угрунтовання теперішності... для себе і своїх родин. Не диво, що в тих страшних змаганнях за сяке-такє нині або може і за сяке-такє завтра, слабші характери, що тонуть, хапаються навіть „бритви“... Але... жид з природи річи не тільки не сприяє комунізму, а навпаки осуджує комунізм“, бо жид — „індивідуаліст“...

Позволяємо собі просити високого розмовника вияснити нам наші сумніви: Чи правда, що комуністи рекрутуються лише серед безробітних жидів? Чи може є серед них напр. люди таких професій, як шевці, кравці, дентисти, конціпієнти, журналісти? І чи напр. сына багатого землевласника на Херсонщині, Бронштайн-Троцького теж безробіття загнало до комунізму? Або Радека? Чи уважати безробітними чи, навпаки, зарібниками членів комуністичної партії та її агітаторів, добре оплачуваних з фондів комінтерну? Чи напр. багач Моріц Торес, секретар комуністичної партії у Франції — теж подався на сю посаду через злидні безробіття? Чи він напр. недавно приїздив до Варшави на кошт фонду для безробітних чи на якийсь инший?

2) Як маємо думати ми, християни: коли „не дивно, що слабші характери, тонучи, хапаються навіть „бритви“, себто комунізму“, — як оцінювати друге явище? Коли напр. ті, по чийх шиях ся „бритва“ зачинає гуляти, хапаються якоїсь иншої бритви, як нпр. на Вел. Україні чи в Іспанії, — то чи се є теж не дивно, чи дивно?

3) Чи не був би ласкавий шан. розмовець вказати нам на ті факти, „коли жид... не тільки не сприяє, а осуджує комунізм“? Може ми переочили? Може були якісь спонтанні виступи жидівської інтелігенції, що висловлювала протест проти Троцького, чи Літвінова, чи Сталіна? Де осуджували напр.

масове вимордовування комунізмом українських селян на Великій Україні? Може були якісь жидівські петії до Ліги Народів чи т-ва охорони прав людини з причини масової депортації на Соловки, чи то вигодожування нашого села большевізмом? Можливо, ми то все переочили і булиб дуже вдячні, колиб на підтвердження своєї тези (і тези *Chwila*) шан. високий розмовник нам на ті факти вказав.

Не знаємо теж, чи високий розмовник читав лише те число *Хвілі*, де поміщена розмова з ним, чи й інші. А коли і інші — то може бувби ласкавий вказати нам ті числа сеї часописі, де кривавий комуністичний режим в СССР п'ятувалося таксамо остро, як гітлеризм, де криваві порахунки Чека (опріч останного, з 16-кою) п'ятувалобися таксамо остро, як вчинки Гестапо, а Троцький і Літвінов представлялиби читачам такими самими тиранами як Гітлер? Винайти такі числа булоб дуже добре для високого розмовника — вониб незбито довели його тезу, що жида не сприяють комунізму, а навпаки його осуджують...

4) Високий розмовник зауважує, що „не можна і не вільно одначе провиную тої жмінки, (комуністів) обтяжувати цілу жидівську суспільність“... Слушно. Але коли напр. Вол. Жаботинський виступаючи проти гітлеризму, обвинувачує за нього — цілу німецьку суспільність, або коли деякі інші часописі, виступаючи напр. проти арабських терористів в Палестині, обтяжують за їх діяльність також цілу арабську суспільність — чи се можна і вільно, чи се теж „не можна і не вільно“?

5) Високий розмовник твердить, що „жида нарід вибраний Богом не для пановання над світом, але для його поучення“... Нас досі вчили, що уважати якийсь нарід за вибраний, себто ліпший від інших — се найгірший поганський шовінізм; нас вчили уважати такі думки — напр. у відношенні до українського народу — за найвідразливішу прикмету звироднілого націоналізму. Чи в данім випадку, справа мається инакше, чи навпаки — не є націоналістичним гріхом — кожній нації уважати себе за ліпшу, за вибрану?

6) Як розуміти, що жида вибрані „для поучення світа“? Чи того поучення маємо ми християни шукати лише в старім заповіті, чи може і в новітній продукції генія того народу — напр. в творах Еренбурга, Шалом Аша, Фойхтвангера чи навіть часописі *Chwila*? Ми булиб дуже вдячні за основну відповідь, яка розвіялаби наші сумніви... Бо коротенька заява в *Укр. Вістях*, не підписана самим високим розмовником, ті сумніви не зовсім розпорошила.

7) Високий розмовник каже: „а особам, що не розуміють, що таке любов ближнього, витолкувати се належить в тім сенсі... що до збудовання чогось потрібний інженер, а звалити потрафить кожда свиня“... Як се належить розуміти? Коли напр. висланці Сталіна, Троцького, Зіновієва чи Літвінова приходили на наші села на Великій Україні — і збудоване се-

лянами — їх хати, сади, клуні, руйнували, нищили і грабували, а власників мордували чи засиляли на вигнання — чи ті селяни були будівничі чи свині? І де тут ті ближні, яких треба любити?

8) Високий розмовник висловив також свою думку про гітлеризм. Спеціально осудив його за „непоганство і палення творів найвидатніших німецьких письменників“... І тут по-зводимо собі попросити вияснення: чи палення творів Маркса і інших комуністичних творів — вагітних в кров і трупи — чи палення юрнографічних „творів“, теж заслуговує на осуд християнина чи ні? І далше — чи церква, яка в засаді і в практиці навіть тепер ще уміщує на індекс неморальні і суперечні церкві книжки, чи церква та осуджує коли щось подібного робить хто інший чи ні?

І чи напр. коли таке саме нищення найкращих творів не німецьких вже, а українських авторів — роблять большевики на Україні, чи не було б вказане і таку процедуру осудити?

9) Високий розмовник зауважив, що „належитьсЯ жидам їх держава“, що „в тім християнський світ повинен бодай морально жидам з усіх сил помагати.“ Позволяємо собі на запитання, чи ми переочили, чи може десь колись инша подібна газета чи організація, чи поодинокі панове напр. Зіновієв чи Шварцбарт висловлювали погляд, що українцям належитьсЯ своя держава і що світ жидівський повинен їм бодай морально в тім допомогти? Коли пам'ять зраджує нас, просимо помогти нам (поминаючи часи нашої короткої державності, коли о такі заяви не було трудно).

І наприкінці запитання вже до редакцій *Діла, Нов. Часу* і *Громад. Голосу*, що з узнанням розмову передрукували, чи то правда — як ходять чутки — що незабаром в них має по'явитисЯ розмова з одним видатним рабіном, який має висловити своє захоплення до українського народу, що наш нарід — є вибраний нарід, який має повчати світ, що належитьсЯ йому своя держава, що жиди морально йому в тім допомагатимуть, що в Америці вже на ту ціль збирає Агро-Джойнт величезні доляри, що у відплату за жидівську колонізацію на Україні (з Кримом), жиди фінансуватимуть українську колонізацію в Палестині?

Українські Вісти твердять, що не випадає давати спростовання в часописі, яка розмову перекручує, як п. Шпунд. Але ми є в сумніві — ануж і нас колись запросять в тій часописі дати інтерв'ю — чи випадає українцеві те інтерв'ю давати в газеті, яка подивляла режим Постишевих, акцію Агро-Джойнту на Україні і — не можна сказати — щоб дуже подивляла українську армію та її вождів в 1926 і 1927 році?...

У Шевченкового Яреми вирости крила. В деяких Яремчомує ніяк не ростуть. Тому вони й ходять по землі і досі чистять палинки своїм панам.

В. Іванис

Українська чорна металургія

За адміністративним поділом царської Росії, південна, чорна металургія на 9/10, знаходилася на Україні. Лише 3 металярні (Сулинська, Макіївська й Таганрозька) знаходилися на Донщині. За поділом же ССРСР, Макіївську металярню віднесено до України.

Розвиток української металургії пройшов шлях, який за два десятки років перед нею проробила ся галузь в зах. Європі й Америці. Ще до 1887 р. українську металургію репрезентували лише дві металярні: Юзівська й Сулинська. Але потім вона буйно розвинулась і не тільки догнала інші металургійні осередки б. Росії, а й випередила їх. Уже на кінець XIX в., крім вже зазначених, тут працювало 16 металярень: Олександрівська, Дніпровська, Гданцівська, Дружковська, Петровська, Донецько-Юрівська, Алмазна (пізніше Кадієвська), Ольховська, Нікопіль-Маріюпольська, Таганрозька, Верхньодніпровська, Макіївська, Руський Провіданс, Краматорська, Біляньська й Керченська.

На Україні швидко розвивалося сільське господарство, яке після 80 років минулого віку давало велику масу товарного збіжжя. Останнє можна було використати лише експортуючи, головню закордон. Для експорту потрібна була відповідна мережа залізниць, яких будова вимагала великої продукції чорного металю. Такої продукції уральська, найпотужніша тоді, металургія дати не могла. Розвинута вже на той час промисловість північних сусідів України могла просперувати лише на донецькому мінеральному паливі. Для сього треба було залізниць. Природні умови залягання сировини, її якість і географічне розміщення на Україні, були одні з найсприятливіших на світі. Родовища коксового вугілля, залізної й марганцевої руди були тут компактні, а не розкидані, як зал. руди на Уралі чи в центрі Росії, і відносно близькі до себе (крайні точки віддалені від себе не більше 500 км.). Се розміщення сировини нагадувало відносини в англійських і німецьких металургійних осередках з тою над ними перевагою, що Україна розпоряджала і зложисами марганцевої руди та вищої якості криворізької зал. руди.

Сі обставини привабили закордонний капітал, який охоче йшов в українську кам'яновугільну й залізо-рудну промисловість. В кінці XIX в. з 88 кам'яновугільних підприємств, 14 найбільших, що постачали 54 % усієї продукції, належали закордонному капіталові¹⁾. Серед українських металургійних підприємств лише два (Сулинське Пастухова й Т-во Брянських

фабрик) мали інвестований російський капітал. Решта працювали цілковито чи в більшій частині зах. європейським капіталом (переважно франко-бельгійським). Останній сприяв і творенню на Україні майже виключно акційних форм підприємств. В кам'яновугільній промисловості в 1902 р. акційні підприємства видобували 86% продукції Донбасу. На Уралі ж панувала головно індивідуальна форма господарства і до 1890 виключно російський не здатний до швидкого обороту капітал. Лише з 1890 до уральської промисловості прибуло кілька чужоземних підприємців, що трохи освіжили запліснїлу атмосферу. Акційна форма сприяла творенню висших форм об'єднання капіталу. Так, після кризи 1900—1902, повстало „Товариство для продажі виробів російських металургійних фабрик“ („Продамета“) з 30 підприємств, а саме: 16 українських, 7 з Конгресівки, 3 з Прибалтицького району і по 2 з Уралу й Центру²⁾. Так, що се об'єднання було для продажі не „російських“, а українських виробів. Переважаючий вплив в „Продаметі“ належав французькому й бельгійському капіталові. Питома вага франко-бельгійського капіталу в „Продаметі“ визначалася: 74% для сортового заліза, до 86% для заліза листового, до 96% для трьомового заліза, до 100% для рейок, до 72,5% для бандажів і до 68% для осей. На німецький капітал припадало лише 17% продажі сортового заліза, 27,5% бандажів і 32% осей³⁾. Роля російського капіталу була дуже мала.

Таким чином твердження багатьох московських авторів, що українська металургія своїм розвитком зобов'язана російській ініціативі й капіталові, немає ніяких підстав. Українська металургія є дитиною, головно франко-бельгійського капіталу.

Сприятливі природні умови й закордонний капітал зразу надали, європейський характер українській металургії. Вона повстала в 3-х осередках: в Донбасі, на Придніпрові і в Приозові. Підприємств тут не створилося багато (в р. 1915 всього 19 з високими печами і 3 переробних), але вони були великі, цілком подібні до європейських і американських. Висока концентрація в галузі витоплювання чавуну в українській металургії перед війною (1913) ілюструється такими даними⁴⁾:

Металярні з витоплюванням чавуну:		Кількість металярень		Загальна продукція, Середня продукція	
		Тис. т.	%	%	1 металярні в тис.т.
Менше 17 тис. т.	1	10,1	0,3		10,1
17—85	4	268,1	8,5		67,0
85—170	3	278,2	12,0		120,7
170—255	4	764,3	24,3		191,1
255—340	2	533,9	16,9		266,9
Більше 340	3	1198,2	38,0		399,4
Разом	17	3152,8	100		1055,2

1, 2) Тяжелая индустрия в СССР, 1926 стор. 12, 14.

3, 4) ibidem стор. 15, 16; 272.

Отже ще перед війною на Україні 7110 чавуну витоплювалося металярнями з річною продукцією більше 170 тис. т. і більше третини такими, що річно виробляли більше 340 тисяч т.

На Україні пересічно 1 металярня річно витоплювала 160,8 тис. т. чавуну, а 1 висока піч 52,3 тис. т., на Уралі ж тоді і за тойже час: 12,8 тис. т. і 8,3 тис. т.⁵⁾ Отже українські металярні були потужніші в 12,5, а печі в 9,3 рази, ніж уральські.

Українські металюргійні осередки творилися в місцевостях на початку рідко заселених, а через се робітників доводилося брати у значній кількості з інших районів. Такі робітники потребували від підприємств приміщень, високої заробітної платні і взагалі повної опіки. У таких робітничих кадрах швидко створювалися професійні звичаї, спеціальне цехове підготування. Всі ці прикмети мають велике позитивне значіння в підготовці робітничих кадрів у такій технольоґічно складній, як металюргія, промисловості.

В інших умовах розвинулися металюргійні осередки Росії—Урал і Центр. В обох їх залізородні поклади розкидані часто малопотужними зложищами на великих просторах (на Уралі віддаль між крайніми родовищами до 1600 км). Обидва вони, не маючи поблизу коксового вугілля, спочатку витоплювали чавун на деревному вугіллі з місцевих лісів. За вичерпанням останніх, Центр перейшов на донецьке мінеральне вугілля, підвозячи його за 1000—1200 км. Урал мінеральне витоплення чавуну запровадив аж в 1924 на вугіллі Кузбасу, довозячи його за 2000 км. Пристосовуючись до покладів залуди околишніх лісів, а на Уралі і до гідроенергії річок, обидва ці райони створили підприємства лише середніх і дрібних розмірів, розкидані на великих віддальх (на Уралі до 1200 км), часто з недостатнім сполученням між собою. На 100 км² поверхні уральського району припадало 1,2 км залізниць в центрально-промисловому — 2, 03 км., а в гірничо-промисловому України 3,2 км.⁶⁾ Отже і розвитком залізничної мережі українська металюргія була в ліпшому положенні. Робітничі кадри на Уралі створилися з кріпаків. Робітники тут, крім промислової праці, займалися власним сіл.-господарством і через се задовольнялися меншою заробітною платнею, ніж на Україні і працювали з меншою продуктивністю. Район Конґресівки, хоч найбільше був до зах. Європи, але розпоряджаючи бідною власною зал. рудою (річно мусів імпортувати до 500 тис. т. з Кривого Рогу) і мало забезпечений коксовим вугіллям (теж частинно довозив з Донбасу), не міг конкурувати з українською металюргією.

⁵⁾ Плановое хозяйство, 1934 ч. 11, стор. 142.

⁶⁾ Н. Ф. Березов—Размещение черной металлургии, 1933 стор. 243.

За наведених умов українська металургія була в 6. імперії єдиною, що дорівнювала західно-європейським зразкам цієї галузі і продукцією швидко обігнала всі інші райони. На долю цієї металургії пересічно в 1911—1913 припадало: 67,3% витоплення чавуну в цій імперії, 55,8% продукції півпродукту і 56,4% вальцювального металю⁷⁾. Гатунково українська металургія довгий час виробляла головню залізничні рейки (з 1886—1900 р. більше половини), а в 1913, рейки уже складали—23,6%, ринкові сорти — 30,2%, фабрично-промислові вироби — 19,9% і будівельне залізо — 16,2% всього виробництва.

Період війни змінив головню гатунковий склад: ринкові сорти й будівельні заступили військовими виробами, як набой, фугаси тощо. В сей час підпадає технічний бік виробництва. Через відсутність імпорту модерних машин і устаткування з зах. Європи погіршився ремонт. Процеси бесемерування й мартенування заступилися мартенуванням.

Револуція зразу заломила працю чорної металургії на Україні. Почали вигасати одна по одній високі і мартеновські печі. Се був час надзвичайно несприятливий для праці промисловости взагалі, а особливо для такої складної, як металургійна. Керівний персонал тратив ґрунт для праці. Окуповання України московською армією прискорило руйнацію підприємств цієї галузі. Розпочалися розшуки поміж адміністрацією і висшим, а навіть середнім та низшим технічним персоналом „саботажу“ й „контрреволюціонерів“. Се привело до цілковитої паралізи організації праці. Вести таку технологічно складну галузь, якою є чорна металургія робітничими совдепами, було неможливо. Всіж поважні, майже без винятку, інженери опинилися в таборі ворогів Совітів. Українська металургія, скупчена великими масивами, вимагала ще особливо точного постачання сировини для виробництва і харчів для робітництва. А стан транспорту тих потреб задовольнити не міг. З другого боку скупчення підприємств сприяло їх швидшому руйнуванню.

До якої степені упадку дійшла наша металургія в перші роки совітської окупації, видно з таких цифр⁸⁾.

	Високі печі	Мартеновські печі
Всього печей в р. 1913	57	87
Чинних „ „ „ 1924	50	—
„ „ „ „ 1924	7	15
% „ „ р. 1924 до заг. к. печ. р. 1913	12,3	17,2

Найбільшу руїну в перші роки совітської влади перенесла українська металургія. А при відновлюванні праці вона відстає від обох інших районів СССР.

^{7, 8)} Тяжелая индустрия в СССР, 1926, ст. 264; 294, 296.

Динаміка продукції чавуну української металургії і порівняння її з районами Росії, згідно ССРСР і головнішими продуцентами світу визначилась так (у млн. т. і у %⁹ до імперії, згл. ССРСР)⁹:

Роки:	Україна Млн. т. %%	Урал Млн. т. %%	Центр Млн. т. %%
1891—1900	0,7 41,1	0,6 35,3	0,2 8,9
1906—1910	1,3 60,4	0,6 21,1	0,1 3,1
1913	3,1 73,7	0,9 21,7	0,2 4,6
1916	2,9 71,5	0,8 19,7	0,2 4,3
1917	2,2 72,8	0,7 25,5	0,15 4,9
1918	0,2 40,5	0,3 50,0	0,06 9,5
1920	0,015 12,9	0,02 71,4	0,02 15,7
1921	0,03 28,6	0,07 57,1	0,02 14,3
1923/24	0,37 56,2	0,25 37,9	0,04 5,9

Роки:	СДПА М	Німеччина і	Франція л	Англія ь
1891—1900	9,4	4,1	2,0	8,0
1906—1910	24,4	13,0	3,6	10,0
1913	31,5	16,8	5,2	10,4
1916	40,1	11,3	1,3	9,1
1917	39,2	11,6	1,4	9,5
1918	39,7	10,7	1,3	9,3
1920	37,5	6,4	3,3	8,2
1921	17,0	7,9	4,1	2,7
1923/24	31,6	7,8	9,0	7,4

За сими даними можемо констатувати, що до війни весь час в українській металургії витоплення чавуну зростало, дійшовши в р. 1913 майже до $\frac{3}{4}$ продукції імперії. Війна трохи зменшила абсолютне витоплення чавуну на Україні, але питома вага її в імперській продукції майже не змінилася. З революцією українська металургія катастрофально знизила продукцію чавуну у всякім разі значно більше, ніж Урал і Центр.

Стан української залізобробної промисловости в 1921/22 у порівнянні з р. 1913, видно з такої таблиці, коли дані за р. 1913 взяти з тих лише фабрик, що працювали і в роках 1921/22¹⁰):

	Вироблене млн. тон	Кількість	Міс. заріб. пл.
Чавун	Март. зал.	Вальц. мет	роб. в крб.
1913	1,83	1,85	1,56
1921/22	0,08	0,13	0,10
%/о 1921/22 до 1913	4,4	7,0	6,2
			58,5
			34,3

Отже бачимо, що кількість виробів і продуктивність праці знизилися в 23-15 і 10-5 разів, а кількість робітників і заробітна платня лише в 2-3 рази. Через се собівартість виробів значно зросла. В середньому у 1922 собівартість металургійних виробів піднеслася на 300% проти р. 1913.

⁹) Ibidem стор. 262, 273, 275, 278; Социал. стр. СССР. Статист. ежегодн. 1934 стор. 103, 105.

¹⁰) Металлургические заводы юга России стор. 404—410; 442.

Сей занепад української чорної металургії безперечно не є органічним процесом і по ліквідації російської окупації, по політичним усамотіненні країни швидко був би направлений.

Можемо зробити висновок, що: 1) українська чорна металургія для свого розвитку має надзвичайно сприятливе географічне положення і природні умови; 2) ця металургія, хоч повстала пізніше від інших районів цар. Росії, але в короткий час випередила їх; 3) творення й розвиток її проходив майже виключно за допомогою зах. європейського капіталу (головно франко-бельгійського) і техніки; 4) до революції ця металургія була основою індустріального розвитку цілої імперії, постачаючи для останньої коло $\frac{1}{10}$ чавуну; 5) українська металургія концентрацією виробництва й технічним застосуванням уже перед війною дорівнювала західно-європейській; 6) це була єдина промисловість в царській Росії, що мала характер європейської; 7) революція і панування СРСР майже цілковито паралізували металургію України, знизивши її виробність до праці лише 2 високих печей з 57 наявних; 8) такий параліж є штучним, не органічним процесом в українській промисловості; 9) при зміні політичних умов праці (при незалеженні України) ця галузь могла б швидко відновити свій довоєнний стан і почати нормально розвиватися далі.

М. Л.

З пресового фільму

Назустріч (ч. 63) приносить допис з Буковини про свято Франка уряджене Т-вом „Чорноморе“. Є там і про *Apollo militans* і про „героїчний елемент у творчості Франка“, і про *ars militans*, і про конквістадорів і про „покликання до бою“. Все це дуже добре і ми тішимося успіхом того свята, як тішилися успіхом імпрез *Apollo militans* в Празі. Але... як може *Назустріч* захвалювати все те, що ганила останніми словами цілий час, проповідуючи „мистецтво для мистецтва“ і глузуючи з „патріотичної тенденції“ творів? Прінципіальна безпрінципність чи — багання причепитися до популярної течії, яку не вдалося знищити?

За 21 тижнів заворушень у Палестині їх кроваві підсумки такі: В боротьбі між арабськими повстанцями й жидами та англійськими вояками й поліцією погинуло 34 англійських вояків, 82 жидів і 225 арабів. Ранено 144 англійських вояків, 267 жидів і 640 арабів.

Кому ж, властиво в Палестині зробили „погром“: жидам, чи арабам?

До гурту людей, що ніяк не вміють жити без якогось пана, належать наші „троцькісти“, себто ті українські большевики, які розчарувавшись в Леніні, зачали вірити в Сталіна, а розчарувавшись в Сталіні, повірили в Троцького. Їх органік в Америці — *Робітничі Вісти* (ч. 12, 13, 14) приносить кілька дописів з Галичини і кілька випадів проти фашизму і нашого журналу. В статті „Літературний Львів сьогодні“ знаходимо видумані мови і розмови різних львівських редакторів, м. и. і редактора *Вістника* такі, яких він ніколи не говорив, але

які так хотілиби вложити йому в уста агенти Лейби Троцького. Є там вірш — „Відповідь українським фашистам“:

Не захопить нікого ваш каз,

Миж усі — хто обдертий, голодний —

Всі — проти вас.

Можливо, що всі зголоднілі на посади комісарів (чи їх шабесгоїв), всі обдерті з решток незалежної думки — є проти нас. Але ся компанія не така вже страшна. Є в *Робітничих Вістях* і про літературний вечір *Вістника*, і про „талмуд української фашистівської літератури“ (*Наша доба і література*), і обіцянки, що „революційна література“ в Галичині „не може загинути“ і колись „бризне знов наверх“. Можливо, але наразі загинула і не бризкає: лише комуністичні емерити бризкають злобою.

Ідеолог фашизму, замітки до ідеології Дмитра Донцова—Написав Володимир Левинський накл. *Громадського Голосу* стор. 38 — така брошура з'явилася у Львові. Є се передрук фейлетонів бувшого новошляхівця, які йому містив недавно радикальний *Громадський Голос* і яким *Вістник* дав вже належну оцінку в книзі V-й б. р. (стор. 370 і слід.). Своєю наївністю і некультурністю ся брошура може йти навипередки з брошуркою О. Назарука, присвяченою тій самій темі. Для характеристики автора, подаємо виймок з іншої цікавої його статті в *Пітсбурьскім Народнім Слові* (четвер 28 X 1920). В тій статті В. Левинський висловлюється як горячий прихильник „федерації“ України з більшовицькою Росією, а далі дослівно пише: „...колиб з Москви прийшов указ на Україну, в інтересі оборони обох радянських республік..., в інтересі революції, скасувати в Українській Радянській Республіці не тільки такі комісаріати, як господарчий, військовий, шляхів і пр., але й комісаріат освіти; мало того, колиб в тих інтересах треба було скасувати українську мову на Україні, розуміється, о скільки се булоб можливе, то український робітник і селянин бувби і на сю жертву пішов, бо для революції він принісби все...“ (підкресл. моє — М. Л.). Очевидно, що український селянин і робітник на сю жертву не пішлиби і не підуть, але панам Левинським, — що мають відвагу промовляти в імені мас — віримо, що вони скорилисьби і такому указові Москви, що касувавби українську мову.

Українські патріоти можуть спати спокійно. Від нині наша справа в певних руках. Ми дістали *Універсал Головної Ради українського фашистського здвигу* української держави — у Білгороді. „Універсал“ повідомляє, як знущаються більшовики над Україною, як там ллється „крів“ наших „матирів“, як по Україні повзе „погана бурозелена хмара отрійних газів“, що годі вже „тирьпіти“. „Хіба ми не такі люди — питається універсал — які громадяни цілого світу, які мають домовину?“ Треба вже перестати „жити подачками і укорами чужого народу“. А наприкінці: „ми головна рада і пр. проголошуємо... українську державу“. Очевидно — „на чолі“ з тою самою „головною радою“. Дальше — програма — „сильна національна власть з участю в кирмі всіх працюючих“. Підписалися під сим „сочинением“ такі славні громадяни: Левко Богунець, голова, Олесь Нечай, голова „політичеського відділу“, Василь Павлюк і Петро Полубинський... Ще більше таких „рад“, а напевно матиме хутко наша нація — як висловлюється універсал — власну „домовину“...

В *Prosto z mostu* (2 VIII) читаємо в статті С. Коссак-Шуцької про „Таємницю творчости“: що добрий письменник повинен мати передусім — талант, техніку, почуття відповідальности за кожде написане слово і богате внутрішнє Я. А головно — змисл відповідальности. „Аптикар є відповідальний за те, чи не продає отруї, письменник мусить бути таксамо відповідальний за те, чи його товар викликає руй-

нуючий вплив, чи конструктивний. Письменник є таксамо членом суспільности, як кожда инша людина. Не стріляється наосліп на вулиці для забави чи попису. Не вільно теж кидати наосліп книжок на ринок". Даліше: письменник мусить мати світогляд, якого повинен боронити — і то не пасивно, але атакуючи інші, ворожі собі... Найважлишеж — не робити з початкуючого автора відразу Шекспіра. Бо за крайною і незаслуженою похвалою зараз суне — мегальоманія, „а тоді кінець, вже по письменнику". Коли хтось, хто є лише „обіцяючим термінатором" проголошується „феноменом" і сам в се повірить — його кар'єра вже скінчена, вже з нього нічого не вийде...

Цікаві думки. Не одному з українських авторів треба було б їх прочитати. Особливо про фабрикацію геніїв і про потребу світогляду.

Ще на весні б. р. мадридський часопис *Nation*, роблячи підсумки домашніх революційних здобутків, меланхолійно констатував, що „за 54 місяці існування, республіка дала Іспанії 2 парламенти, 26 кріз, 65 міністрів, 17 партій, 1 революцію (2.500 забитих), 7 повстань, 9.000 страйків, 5 незатверджених бюджетів, збільшення видатків на 2.000 мільйонів, 114 заборонених часописів і 1.000 конфіскованих, знищення 1 книгозбірні з 80.000 томами (Овієдо), зруйнування 200 церкоз, 700.000 безробітних, 100 мільйонів пезет страт наслідком страйків"...

Як на країну з 22 мільйонів населення, здобутки цілком вистарчаючі. Але для Москви сього було мало. І Бея Кун, відомий кат України з мадярських жидів, тепер успішно працює над поглибленням і розширенням отого національного синодику. Під оплески наших соціалістів і радикалів, для яких гуманність і людяність є „найвисший закон".

Останніми часами в Галичині на Волині та на еміграції з'являються друком (навіть на папері—япан) збірочки „поезій" наших графоманів. Про деякі з них писалося вже в *Вістнику*. З тою пошестю „словоблудія" треба боротися всіми силами, а в першу чергу се завдання літературних журналів. Та видно не всіх. Бо ось в най-найбільш-католицькому літературно-науковому місячнику *Дзвони* (ч. 4) в рубриці „З творчости молодих" знаходимо „творчість" якогось Рока, яку на превелику втіху всіх графоманів ширить сей журнал:

Оттак Славо, якби нині,	І одно у нас терпіння
Ми зустрілись. Склистий шлях...	Одна мукa в обох нас
Один біл ь в нас — одна думка	Одні топчемо каміння
Одні сльози на очах	І на кращий ждемо час.

Отсе поет! Остаточнo не можемо нічого мати проти того, щоби автор з „предметом присвяти" „топтав" одне і те саме каміння, але нехайби редактор *Дзвонів* змилосяердився над головами читачів і не „топтав" їх такою поезією. Може вже досить було б отих „сліз", „болю", „мук" і „терпіння"?

В московській інтермедії з троцькістами совпоети „поспіли за подіями":

в ч. 40 *Літературної Газети* Евген Фомін (теж український письменник) випиcує:

Нехай іще хоч десь зачуємо сичання,
Гадюк — знешкоднимо — не вжалить і одна,
Бо всі народи в братньому єднанні
Навколо Сталіна звелися, як стіна.

А в ч. 41 варіант М. Шеремета під ентузіастичним заголовком:
Варок виконано —

...в квітниках роскішних саду,
де й не подумати було —
східні і кусючі гади
звели зміїнеє кубло.

Інструкція на сей раз, як бачимо, була деталізована аж до поетичного образу включно.

Литгазета ч. 42 в тоні відродженого українофільства розписується про нагородження П. Саксаганського та Л. Литвиненкова О-Вольгемут званням „народних артистів СРСР“, та прикрашає свою чільну сторінку відповідно малоросійською репродукцією з ювілейної вистави *Наталки Полтавки*.

„Все своє життя Панас Карпович грав для народу, грав у неодоленому театрі, який любили трудящі маси“, радо зазначає нововиявлений український критик Б. Гард. Певно в сьому не було нічого небезпечного для совєтської імперії, нічого з того, чим націоналістичний „Курбас курбалесив“. „Народництво“ — традиційна і випробована зброя Москви супроти підбитих націй.

Послухаймо тільки статтю *Правди*: „яке дивне видовище являє собою радянське мистецтво! Героїчний образ Арсена тут виникає поруч з фігурою казахського витязя Жалбира, грузинська дівчина Нено — поруч з українкою Наталкою Полтавкою. Всі пісні і всі вірші, все прекрасне і радісне, могутнє й здорове — все тут належить народам Радянського Союзу“.

Пісні і вірші — українцям, „шашлик, легенди і сказки“ — кавказцям, а влада і культура — москалям. Стара імперська концепція!

I-ий конгрес ФНЄ, одноднівка м.и. виводить родовід Фронту Нац. Єдності від *Заєрави*. Не слушно. Між ідеологією, яку розвивала *Заєрава* та ідеологією, яку розвивають часописи Фронту, є дуже велика різниця. *Заєрава* хотіла бути органом просто націоналізму, не „творчого націоналізму“. Ну і зрештою ніколи не симпатизувала ні з УНДО, як вчора дехто з ФНЄ, ні з монархістами.

Від того часу, як п. д-р М. Рудницький постановив, що журналістом може бути всякий, хто потрапить лише мачати перо в чорнило, пошана журналістів до свого фаху і почуття відповідальності перед читачами і перед самим собою — значно зросли.

Напр. в *Новім Часі* (ч. 204) читаємо: „повідомляємо, що... в бюрах подорожи Орбіс і „Вагон-Лейтс Кук“... Що то за „Вагон-Лейтс“? Той хто се писав, мабуть переплутав французьку мову з англійською, а в англійській — думає, що і читається як *ей*. Ні, навіть щоби правильно вимовляти слова англійської мови — не вистане самої інтуїції того, хто сеї мови не знає. Англійці, правда, великі диваки, але всеж певні правила і в житті, і у вимові — шанують. А зрештою *lits* таки французьке слово і читається як „лі“.

В *Ділі* (ч. 212 ст. 3) в репортажі п. Романа Голіяна знаходимо про якогось „князя Сербана Канта-цуцена“. Що се знову за князь Канта-цуцена? Може Цуцена? Є знана румунська родина Кантакузенів, яка ні з цуценами, ні з цуценятами нічого спільного не має. Журналіст мабуть і тут спустився на свою інтуїцію, або прочитав румунське слово з польської вимовою. Можемо його запевнити, що румунська, як зрештою кожда інша, мова має власну вимову своїх слів, яку теж треба знати. Як і взагалі треба знати щось про те, про що пишеться... Аплємб — чуже слово — й добре його мати, але...

А в *Новій Хаті* (ч. 17 стор. 18) читаємо про якусь Елеонору Дусе. І ся постать — міт. Елеонора Дузе — знана італійська трагічна. І про се той, хто про неї пише — повинен знати. В нас йде кампанія проти наслідування західних візріців. Думаємо, що таки пізнати трохи заходу — нам не зашкодилоб.

Бібліографія

Антологія сучасної української поезії І. Поети 1920-их років. Редакція й вступна стаття Е. Ю. Пеленського. Львів 1936 Накладом Рідної Школи й Іємарагду стор. 128.

De gustibus non est disputandum: антологія завше носить на собі яскраву печать редакторського густу. Тимто трудно й остаточно даремно сперечатися з впорядчиком сеї книжки.

Свідомість, що книжка ся (судячи з участі в її виданню „Рідної Школи“) призначається для широкого і, певно, також шкільного вжитку, — наказує нам поставитися до неї з певним критицизмом і зазначити наші зауваги й застереження.

Наразі залишаємо вельми дискусійну (й не відомо чи так вже потрібну?) справу клясифікації поетів і одразу перейдім до того, як і чим впорядчик репрезентує творчість окремих поетів, який витяг дає він з їх творчости.

Отож в розділі Тичина не маємо ані „Там тополі...“, ані „Іще пташки“, ані „Псалом Залізу“, ані „Плут“, натомість маємо декілька творчо-подібних речей. Пощо „Гаї шумлять“ і „Арфами...“, коли вистарчилоб щось одне. „Гаптує дівчина“ — нічого не додає до портрету поета. З популярної „Скорбної Матері“ — в антології — вистарчилоб фрагменти.

Найбільше кількосно представлений Рильський, але й йому бракує таких архитворів, як „Кармен“ чи „Дон Жуан“ і таких типових для нього речей, як його „рибальські“ вірші.

Рішучо скупо і не характеристично представлені Т. Осьмачка і М. Бажан (хочби один уривок з „Будівель“ або з „Сліпців“!), натомість цікавому, але досить вузькому і монотонному М. Йогансену, якому вистарчилоб дві-три речі, відведено аж сім речей.

Щож до П. Филиповича, то з його двох книжок, вибрано (як на злість!) найменш об'єктивно характеристичне для сего будь-що-будь, типового представника київського Парнасу. Вражіння таке, що Филипович ніколи не видав „Землі і Вітра“, найціннішої його книжки віршів.

Немає ніяких аргументів, що ними можна булоб виправдати відсутність в антології Юрія Липи.

Стверджуємо також, що, не розширюючи навіть рамок книжки, можна і треба було відвести належне місце такому явищу в нашій поезії, як О. Стефанович. Щодо Марка Вороного (Марка Антіоха), друкованого переважно в ЛНВ, то брак його поезій в антології можна пояснити єдино міркуваннями хронологічного порядку. Не сумніваємося, що побачимо твори сього хіба найбільш „неоромантичного“ (коли вже клясифікувати) поета в II-му томі.

При такій ситуації дивною, а подекуди й загадковою являється присутність в антології віршів М. Рудницького та ще й в розділі „неоклясиків“. Коли М. Рудницький, то чому й не Бобинський в своїх найбільш стараних версифікаційних витворах? Чомуж не Долєнго (не плутати з — такби мовити — письменником з „Ми“), сей значно більше талановитий представник прозодичного штукарства?

Повторяємо: кожда антологія є, зрештою, справою смаку її упорядника. Але смак також має свій характер, напрямок і навіть „систему.“ Смак то не примха. На жаль, у вступній статті Е. Ю. Пеленського не знайшли ми ні відповіді на багато питань, що самі собою насуваються, ні обґрунтованої точки погляду на поезію 20-х років, ані, врешті, викристалізованого словництва щодо понять.

Що значить протиставлення „народництва-європейство“? Чи дійсно російський акмеїзм був „декадентський“? Чи символ є „слово неясного, мерехтливого значіння“? Чи Франко справді був „невибагливий до вимог стилістики“?

Стаття упорядника — при своїх розмірах, неспівмірних з темою, — назагал охоплює й висвітлює різноманітну й багату добу нашої поезії. Що більше, ми згоджуємося навіть на досить приблизну класифікацію (символісти, футуристи, неокласики й неоромантики) упорядника. Вона, хоч знана, але безперечно, полекшить читачеві підхід і охоплення доби хочаб своєю простотою.

Але ми не можемо пристати на певну безкритичність в послуговуванні тією схемою. Особливо се відноситься до „символізму“, поняття досить „символічного“ взагалі, тим більше в своєрідній українській дійсності, де ми не радилимо так вже занадто звязувати його (в ім'я похвальної тенденції „європейства“) з „символізмами“ інших літератур.

Ось для прикладу — один лише парадокс. Як відомо, символізм в своїй батьківщині — Франції був реакцією на парнасізм. У нас же наш парнасізм (неокласицизм) був реакцією на наш „символізм“. Якже обережно треба послуговуватися назвами чужих літературних шкіл і ще обережніше робити аналогії!

Коли типовим (і досить спрощеним) символістом являється на м. Я. Савченко, коли яскравою ретардацією західного символізму є Д. Загул, то вже класифікація Тичини, особливо в його творчій „заспіві“, насуває величезні труднощі. Натомість, коли придивитись уважно до „Молодої Музи“, чи не побачимо там елементів канонізованого символізму і, при тім, не зовсім вже так і „спізненого“, порівнюючи з „загально-європейським“?

„Загальноєвропейськість“ в справжній поезії, взагалі, є поняттям у великій мірі проблематичним. „Поезія се діялог між поетом і народом“ — справедливо каже визначний чеський критик Шальда. Чим визначніший поет, тим труднішою являється його класифікація.

Ми не бачимо ніяких причин, чому упорядник вмістив серед символістів Дм. Фальківського й Е. Плужника, киянина, поета, що і в часі, і в просторі є найблизший хіба до неокласиків. Ми не бачимо ніяких причин уважати неокласиком типового „злісного“ імпресіоніста М. Йогансена, якого поезії самою графікою своєю наочно протестують проти такого „гвалту“... Київський неокласицизм — школа найбільш зорганізована, найбільш викристалізована і яскрава, найбільш, врешті, окреслена персонально, — не могла, на нашу думку, давати упорядникові ніяких підстав до неясностей і помилок.

Окреме місце в антології займають пояснення слів. З прикритістю треба підкреслити, що „сутиша“ в Йогансена зовсім не значить ані „вузька вулиця“, ані „смуга“; що „посьолки“ у „Хвилевого і Сосяри, се зовсім не „ярки“; що „наган“ се система револьвера, а не „револьвер“ взагалі; що „сієна“ не те саме, що „сієніт“; що слово „лик“ ані в значінні „обличча“, ані в значінні „ковток“ — не є московське, тільки, що найменше, архаїзм русько-церковно-український; що „орбіта“ се не лише очодол; що „трос“ у морців се не „всякий мотуз“; що „фрегат“ не конче мусить мати „одну приховану (?) батарею“; що „кортик“ се не „довгий кинджал“; що „естокада“ се не лише (у Влизька) „удар в бою шаблями“...

Що Ю. Яновський народився в міщанській родині — подекуди цікава риска, але, що він народився на Херсонщині, — се риска ще більш цікава, а навіть — в зв'язку з його тематикою і стилем — важлива.

Одна з небогаторьох, що правда, але прикрих друкарських помилок: не „салютна віоліна“ (Еллан), а „самотна.“

Коли впорядчик заховував присвяти, то треба було не робити винятку для Зерова: „Під кровом сільських муз“... присвячено О. Бурггардтові.

Книжка — дуже начасі, свого читача знайде і завдання виконає не лише серед рідношкільної молоді. Застереженняж й зауваги наші не подиктовані особистим смаком чи, що гірше, примхливістю, лише тим, що антологія мусить мати характер певної „монументальності“ і, хоч базуючися на індивідуальних уподобаннях впорядчика, повинна бути закінченим, гармонійним внутрішньо, і судильним, сказатиб, твором, приготованим всебічно і перевіреном кількакратно, навіть з застосованням певного „обговорення“, певного „колективізму“ — в деталях.

Ліпше булоб віддати до друку „Антологію сучасної української поезії“ пізніше, аніж полишити в ній кілька помилок засадничих і кількадесять другорядних.

Е. М.

Богдан В. Нижанківський: *Вулиця* Оповідання. З передмовою Л. Нигрицького. Видавець Іван Тиктор. *Українська Бібліотека* ч. 40 Львів квітень 1936. Обгортка Едв. Козака 16^а стор. 125.

Молодий автор виступає з 14 оповіданнями про найнижші шари міського населення. Сюжети отих оповідань виглядають як свіжі, бо їх від часів Франка майже ніхто в нас не доторкався. Цікаві також провідні думки авторових творів. Його „герої“ — се підземний великоміський світ. Автор, а ще радше творець передмови, Л. Нигрицький, — хотівби при допоміг тих героїв здобувати місто, українізувати сьогочасні центри нашого життя. В авторовій філософії борються два принципи. Один, що то його так сильно підкреслює Л. Нигрицький, звучить: „Людина з природи є добра“. І другий: „В місті володіє право сильнішого, зручнішого, швидшого; в життю перемагає тільки сила“.

Не знаю, чи бачать оба автори деяку суперечність між повисшими тезами. Якщо перша правдива, то требаб змагати до того, щоб життя не ломило людей, щоб їх не робило „злыми“! Алеж Нижанківський у більшості своїх оповідань стоїть за другу тезу, можнаб її назвати Ніцшівською, — і тішитися, як „Раб божий“ перестав бути „людиною з природи доброю“. Згадуємо тут про те, бо гадаємо, що перша теза не найсутніша для „Вулиці“, та й не віримо, щоб авторові вдалося її доказати навіть поза тереном своїх оповідань. Хіба, що прийме за правду, що „сила — се добро“.

Знайомі автора впевняють, що він докладно студіює мову своїх персонажів. Нам здається, що Нижанківський не вичерпав усіх можливостей на сьому полі, так принаймні бачимо з його оповідань. Ми знаємо, що сьогодні вперше виступає сей світ в нашому письменстві, та його мова в дійсности куди плястичніша і поетичніша. В Нижанківського мало порівнянь і метафор, а як і є, то „інтелігентські“ а не „вуличні“ та не завжди годяться до стилю Миська Бурого. Уважливість автора до мови та життя своїх майбутніх літературних персонажів треба тільки привітати, бо без важкої праці навіть письменник з дійсною іскрою Божою далеко не заїде.

Л. Грамичка

Василь Бояринич: *Кривавий шлях* П'ять місяців боїв III куреня 24 п. п. ім. гетьм. П. Дорошенка за Львів. З передмовою Л. Нигрицького. Львів 1936. Видавець Іван Тиктор. *Українська Бібліотека* травень 1936. Обгортка Едв. Козака. 16^а стор. 128.

Отся нова книжечка спогадів, що їх написав В. Бояринич, корисно відрізняється від подібної літератури, бо автор користується докладними своїми записками, контролює їх з нашою та чужинною воєнною літературою, та використовує навіть історичні джерела з першої руки, як відозви з тих часів і військові накази.

Автор описує життя свого куреня від 19 XII 1918 до 15 V 1919 року. Його праця — це частина історії нашої армії. Розгортаючи її, бачимо світлі сторінки боїв наших вояків та безголову тодішнього проводу. Таке вражіння має читач, читаючи чи не всі наші спогади про недавнє минуле.

Л. гр.

Остап Грицай: *Щуролов з Гамельн* Давний переказ. Ілюстрації Віктора Цимбали. *Діточа Бібліотека* ч. 189. Накладом В-ва *Світ Дитини* Львів 1936 16^о стор. 38.

М. Таранько видає від січня 1934 року щомісячними книжечками *Діточу Бібліотеку*. За липень появилася в тій бібліотеці прекрасний давний німецький переказ про щуролова з Гамельн у віршованому оформленні Остапа Грицай, перетиканий рясними ілюстраціями. Книжечка ся напевно подобається нашій дитворі, бо своїм змістом підходить під смак дитячої душі.

Декуди стрічаємо в мові нарічеві наголоси, що псують ритм.

Лл.

Р. Рій-Рійченко: *Під обухом червоного ката* В-во *Всесвіт* Львів — серпень 1936 стор. 32.

Минуло вже 10 років від смерті Дзержинського, на становищі шефа ГПУ (колись Че-ка) був уже Менжинський, тепер є Ягода, але терор, як система московського більшовізму супроти українців не тільки не ослаб, але ще й посилюється. На східно-українських землях „діють“ чекісти, що й „самого“ Дзержинського за пояс заткнуть. Краще булоб писати взагалі про ГПУ, там найшлосяб місце і його першому шефові — Дзержинському і гідним „великого Фелікса“ його наслідникам. Книжечка не задовольняє. Трапляються фактичні помилки. Твердити, що „Німеччина кинула до Росії грубі мільйони, та й викликала заповіджену революцію“ (стор. 6) — се більш як наївно. Що підчас війни кожда держава старається розкласти зсередини свого ворога — се факт. Бісмарк намагався викликати у Франції революцію після програної французів під Седаном, але на ту революцію склався цілий ряд причин, а не мільон, чи два марок. Таксамо не можна твердити, що Німеччина за гроші викликала російську революцію в 1917 році. Революція мусіла вибухнути в Росії Романових з хвилиною, коли правляча її верства — дворянство зачало розкладатися. Безпосередною причиною революції була воєнна завірюха, в яку встряла Росія і яка змусила її покликати до зброї мільонову армію з озлоблених „підданих“. Революцію російську почало в Петербурзі кілька „баб“, які „проголосили страйк у кількох волоконних фабриках“? — Ні, революція розпочалася шойно тоді, коли вояки петербурської залози (волинці) відмовилися стріляти до страйкуючих робітників і вийшли на вулицю „брататися“ з ними.

В книжечці оповідається, як „в дорозі до Якутська Дзержинський намовляє своїх товаришів-засланців збунтуватися, чим наражає їх не потрібно на тяжкі кари й тортури. Отсе зродився в його хобробливий узяв плян протесту проти заслання“. І далі йде зовсім філістерська оцінка цього вчинку, який був „не лише бездонно глупий, що міг зродитися в голові ненормальної, божевільної людини, але й прикрий наслідками для всіх учасників цього бунту“ (стор. 11). Не один задум навіть і зовсім не глупий бував „прикрий наслідками“.

Сцена суду над Дзержинським, який вчинили над ним українські народолюбні демократи в Києві в 1918 р. і поводження на ньому

Дзержинського слід оцінити зовсім не як „нахабство“ (стор. 27), але як гідну подиву певність себе людини, що знає перед якими суддями вона стоїть. І нічого дивного нема в тому, що він за хвилину „подякував їм (суддям) в той спосіб, що казав їх негайно розстріляти“. Чи мав їх помилювати, коли був свідомий, що се його вороги, хоч тої свідомости не мали пів години перед тим оті розстріляні ним „судії“? Подібними міркуваннями нашіпована ціла книжечка. Навіть кінєць, в якому (зовсім слушно) закликається тямити „що свою владу московсько-жидівські большевики завдячують лютоту теророві Дзержинського і Чеки“ (треба би додати ще що й тупоголовости деяких таки й українських провідників), не підносить вартости книжечки. А починається вона таким реченням (без пояснень): „Большевицька партія повстала з деяких анархічно-нігілістичних, соціаль-демократичних груп“. Де автор таке вичитав? Так, популяризація нелегка річ, а коли хто береться за неї, мусить почувати себе відповідальним за те, що і для кого він пише. Можнаби оминати мовчанкою такі книжечки, колиб не факт, що популярні видавництва множаться, як гриби по дощі, але на жаль виступають не якісно, але кількісно.

р. в.

Від Адміністрації

Вже вийшла з друку 3 (11) книжка Квартальника Вістника — Дм. Донцов: **Дурман соціалізму**.

Хто хоче взяти в кольпортаж, просимо нас повідомити. Ціна книжки в краю зл. 1.50, для заграниці зл. 1.70. Опуст комісовий 20%; хто припше за 7 книжок згори готівкою — дістане 10 прим.

Всім, хто не заплатить за попередні книжки Квартальника Вістника, висилку стримаємо.

В місяці жовтні закликаємо наших заступників, кольпортерів і прихильників повести інтензивну акцію за поширенням круга читачів і передплатників видавництва, стягнути належності за кольпортаж і передплату Вістника і Квартальника Вістника до кінця б. р., а особливо звернути пильну увагу на широку кольпортажу книжок видавництва Вістника в своїм і сусідніх повітах, де немає кольпортерів.

Хто знавби, просимо подати найновіші адреси таких осіб: Інж. Е. Бережницький передтим Лянус — Аргентина; Ярослав Косан, Варшава, полк. Василь Вишпіваний Париж; Василь Іваніло Нью-Йорк Укр. Студ. Громада; Генрик Заславський Варшава; Петро Самоверський Ямна; Михайло Коцко Збараж; Василь Бродович Беднарів; Пилип Коваленко Шапиниці; Володимир Трач Опришівці к. Станиславова; Михайло Шуляцький студ. Львів.

За приєднання нових передплатників дякуємо: Орестові Масікевичові Чернівці; У. Самчукові Прага; В. Гуцулякові Відьно; М. Хомутинкові Улицько; нашому заступникові в Румунії п. Дир. Л. Киселиці за успішне поширення Вістника і Квартальника й корисне поладження справ. годження справ.

Через п. Дир. Л. Киселицю прислали річну передплату Вістника і Квартальника на 1936. р. слідуючі особи: Вп. П. Інж. Е. Бурачинський, М. Дутковський; Др. М. Ліщеньський; Інж. І. Думич; проф. І. Василяшко і річну передплату за Квартальник: Др. Д. Масер-Михальський; проф. Д. Онищук; В. Сендецький; Т-во Буковина, в Букарешті; Інж. В. Гетьманченко; О. Гузар; Б. Сірецький; Др. В. Залозецький; Др. Е. Суховерський; Інж. І. Дебрий; Дир. Ю. Гордієнко; І. Бережан; проф. С. Лакуста; Інж. М. Павловяк; М. Пігуляк; Др. П. Белей; Др. В. Руснак; В. Цигаюк; Л. Грекул-Мандрика.

Вп. П. Дм. Геродот Букарешт вирівняв залежність за всіх передплатників Вістника і Книгозбірні Вістника за 1935. р. і заплатив річну передплату на 1936. р. за Дра М. Івашка.

Вп. П. Дм. Геродот Букарешт. З Вашого поручення виплатили таким фірмам: Сільський Господар і Укр. Пасічник, Львів зл. 150; В-во Українська Загальна Енциклопедія, Коломия зл. 203; Світ Дитини Львів зл. 80.85.

Вп. П. Д. Гарасимюк Берлін, передані Вами кілька місяців тому через інж. Юліана Гошовського зі Стрия, зл. 42 як передплату за Зарево, досі не дістали.

Організація Державного Відродження України в Злуч. Держ. Півн. Америки; Т-во Просвіта Монреаль Канада; М. Хлипавка Торонто; Др. А. Ольшевський; Др. А. Неділко; Инж. А. Зубенко Чехія: гроші одержали, книжки і рахунки вислали.

Вже по видрукуванню їх імен вирівняли належитість за Вістник: В. Гимон Буенос Айрес; Дир. М. Куриленко Косів; Ст. Онищук Милованів; В. Якубовський Варшава; Е. Бобанчівна Синевідсько-вижне; А. Вільде і о. Др. Е. Ружицький Луцьк; Др. К. Троян Ходорів; М. Бутитер Шакієць; Ф. Пастушенко Павелче; о. А. Злупко Гладшів; М. Задорожний Щепанів; о. О. Денісевич Грубенів; Др. П. Бабяк Чесанів; Ом. Баран Краковець; П. Смаль Буковсько; О. Ситник Коропець; Ст. Щуровський Катовиці; В. Шмата Чортків; Кружок Рідної Школи Лежахів; Др. С. Жук Любачів.

За кольпортаж: Мгр. Вол. Ничай Калуш; Петро Стадник Коничинці.

Хто має І. кн. Вістника за 1936. р., а не потребує, просимо вернути нам взамін за інші книжки, або на рахунок довгу, чи передплати.

Мимо кількакратного упіннення не вирівняли належитости за Вістник і Книгозбірню: І. Лазаренко Бидгощ 4.40; М. Пащук Суд Гури Канада 2.50; К. Топольський Прага 2.20; Ст. Кормілецький Гребенів 4; В. Чекалюк Станиславів 1.50; Корніло Ткачук Рудків 2.20; Филип Маркович-Турчановський, Толпизин 1.50; Василь Хабаровський Малехів 1.50; Антін Демкович дяк Свір 2.20; Дм. Рудь Шклія Чаруків 1.20; М. Стечиния Ломжа 4.40; проф. Степан Козлюк Підгорці 2.20; Ольга Волошин Толпизинця 2.25; Др. Т. Воробець Теревовля 2.20; Іван Гончарик Радевілів 3.50; В. Антоняк Тернопіль 2.20; В. Голояд Теклівка 2.20; Степан Сасик Дрогобич 2.95; К. Цмоць Синевідсько-вижне 2.25; Г. Здріль Мурована 2.45; За кольпортаж: Антін Мельник Новий Корчин 7.75; Василь Стецюк Вулька Заліська 7.50. (Далі буде).

Пошукуємо кольпортерів на повіти: Кольбушева, Нісько, Ланцут, Сянок, Лісько, Переворськ, Горохів, Поліся, Холмичину й Аргентину.

Здержуємо висилку Вістника в краю по двох незаплачених книжках, Квартальник по одній.

Передплатникам за кордоном і повозголошеним в краю, даємо в борг лише одну книжку.

Вістник не є органом ніякої партії і тому не можемо собі дозволити на локсус довготермінового кредитування журналу.

Знижкова, піврічна передплата Вістника (12 зл.) прислуговує лише тим, що її заплатили згорі зараз по одержанню 7—8. кн.; пізніше треба платити по 2.20 зл. за книжку. (За 6 кн. зл. 13.20).

Перепрошуємо Мгр. Володимира Климка, нашого активного прихильника в Глиганах за неслухне оголошення на листі довжників в 7—8. кн. Вістника за 1936. р.

Нові книжки

Остан Грицай Щуролов з Гамельн накл. Світ Дитини Львів 1936 стор. 38.

Леся Буковинка Внутрішня українська політика Чернівці накл. Жіночих Справ стор. 24.

Ол. Бабій Дві сестри Поезія в-во Сад Львів 1936 ч. 1 стор. 128.

Слово про Ігорів похід у переспіві та поетичному перекладі подав Микола Матієв-Мельник накл. Рідної Школи Львів 1936 стор. 56.

Богдан Галайчук Картелі Відбитка з Кооперативної Республіки Львів 1936 стор. 14.

Інж. Юрій Крохмалюк Военний Шлях Сагайдачного на Москву 1618 накл. "Батьківщини" Львів 1936 ст. 24.

Іван Коровицький Віще зілля Поезії Львів 1936 стор. 45.

Мих. Дяченко Іскри Збірка поезій накл. читальні т-ва Просвіта в Боднарові Станиславів 1936 стор. 43.

Дмитро Николішин Ірод Великий Історична драма накл. Загальної Бібліотеки Коломия 1936 стор. 110.

Франц Кокосовський За землю Лемківська повість в-во Івана Тиктора Львів 1936 стор. 128.

Мик. Погідний Байки для дітей Збірка в-во Світ Дитини Львів 1936 стор. 72.

Теод. Курніга В дитячому садку в-во Світ Дитини Львів 1936 стор. 16.

Л. Бачинський Жахливі володарі негрів Оповід. про вужів в-во Світ Дитини Львів 1936 стор. 72.

Розвиваймо стяз весело Слова У. Кравченко муз. Я. Ярославенка мішаний хор в-во Торбан у Львові 1936.

Хто такі радикали? в-во Дешева Книжка ч. 13—14 Львів стор. 32.

Оксана Компанієць Леся Українка в-во Дешева Книжка Львів 1936 стор. 32.

Кокосовський Три Шляхи.

Др. К. Чехович До проблеми народних ритмів у Шевченка Львів стор. 119—136.

Ев. Гринишин Кривавий Збруч в-во Самотужки Перемишль стор. 45.

Надіслані журнали

Просвіта — Львів ч. 6—8.
Лікарський Вістник ч. 4.
Літопис Червоної Калини Львів ч. 7—9.

Післанець Правди ч. 6—8.
Нова Хата Львів ч. 11—17.
Комар Львів ч. 23—33.
Місіонар Пресв. Серця Ісусового Жовква ч. 6—9.

Личарство Пр. Богородиці ч. 1-2.
Дзвіночок Львів ч. 57—59.
Життя і Знання Львів ч. 9.
Богословія кн. 2—3.
Дзвони Львів ч. 5—7.

Наша Культура Варшава ч. 6—9.
Українське Юнацтво Львів ч. 7—8.
Жіноча Доля Коломия ч. 15—18.
Обрії Львів ч. 15—24.

На сліді Львів ч. 7—8.
Стяж ч. 6—8.
Наш Землю ч. 15.
Будівничий Церкви Кремянець ч. 6—9.
Світ Дитини ч. 6—8.

Рідна Школа ч. 11—15.
Голос Нації ч. 8—9.
Віра й Наука ч. 8.
Наш Світ Луцьк ч. 6.
Вольнов Козачество Париж ч. 201—204.

Sprawy Narodowościowe Warszawa nr. 1—2.
Bunt Młodych Warszawa nr. 11—16.
Myśl Narodowa Warszawa nr. 20—32.

Biuletyn Polsko-Ukraiński Warszawa nr. 21—35.
Ost Europa Berlin nr. 10—12.

Prosto z mostu Warszawa nr. 21—37.

Simali Kafkasya Варшава nr. 24—26.

Przegląd Współczesny Kraków nr. 5—8.

Sygnaty Львів ч. 19—21.
Tęcza Poznań ч. 8.

Errata:

У вірші Юрія Клена «Жанна д'Арк» в 9. числі «Вістника», 1 уривок, остання строфа, замість селянську має бути селянку; 3 уривок, 3-я строфа, зам. шумуючі має бути шумуючи; 5 уривок, 1-а строфа, зам. рільних має бути рідних; 5 уривок, 3-я строфа, зам. ябуні має бути яблуні; 7 уривок, 1 строфа, зам. Та, як має бути Та як.

У вірші С. Кушніренка в 9. числі «Вістника» (ст. 624) 1 строфа, 3 ряд. згори, зам. шпиль має бути штиль; зам. проходить — має бути минає. На ст. 625 («Психопортрет»), 1 ряд. згори, зам. природно-жива має бути природно жива; 7 ряд. згори, зам. елегантських має бути любовидих; зам. і ось має бути і от; ряд 3. здолу, зам. так близько ще жарт має бути так близький ще жарт; 2 ряд. здолу, зам. ні тата, має бути ні тата —.

**ПЕРЕДРУК СТАТЕЙ З ВІСТНИКА ДОЗВОЛЕНИЙ ЛИШЕ ЗА
ПОПЕРЕДНЮ ЗГОДОЮ РЕДАКЦІЇ.**

**В Адміністрації Вістника можна
дістати слідуючі книжки:**

Д. ДОНЦОВ:	Націоналізм	Ціна	5.00 зл
"	Наша доба і література	"	4.00 "
"	Леся Українка поетка ук- раїнського рісорджімента	"	1.00 "
"	Підстави нашої політики	"	2.00 "
"	Маса і провід	"	1.00 "

Вже вийшло 2 число

„КВАРТАЛЬНИКА ВІСТНИКА“

Д. ВАРНАК

ТАЄМНИЦЯ ОРГАНІЗАЦІЇ

Ц. зл. 1'50

без пересилки.

Книжка відповідає на дразливі питання:

Що дає організації силу?

Що дає їй розмах?

Що підточує її і нищить?

Що, які засади — має взяти собі в основу?

В-во „Українська Преса“

Видавець Іван Тиктор

Видає:

1. Новий Час щоденник, Львів, Косцюшка 1/а.

Місячна передплата 3.— зл. Точні передплатники дістають що місяця «Історію Українського Війська» по одному зшиткові за доплатою 40 гр. на кошти опакування й пересилки.

2. Наш Прапор Львів, Косцюшка 1/а.

Ілюстрований часопис, виходить тричі в тиждень. Точні передплатники дістають безплатно щомісяця книжку — премію, видання «Української Бібліотеки». — Передплата разом із книжками «Української Бібліотеки» місячно 1.95 зл., чвертьрічно 5.55 зл., піврічно 11.10 зл.

3. Народня Справа Львів, Руська 18.

тижневий часопис для села. Крім цікавого всебічного матеріалу, дає допомоги за страти в худобі (40.— зл. коли передплатник доріже штуку, а 60.— зл. коли худобина згине сама). Для погорільців не-гайна поміч у сумі 20.— зл. — Передплата місячно 0.90 зл. Чвертьрічно 2.50 зл., піврічно 5.— зл.; річно 10.— зл.

4. Дзвіночок Львів, Руська 18.

часопис для українських дітей, виходить щомісяця. Передплата піврічно 1.20 зл., річно згори 2.— зл., поодиноке число 20 гр.

5. Комар Львів, Косцюшка 1/а.

веселий часопис (сатира, гумор, виходить кожного тижня). Передплата: піврічна 5.50 зл., річна 10.— зл., поодиноке число 25 грошів.

6. Українська Бібліотека Львів, Косцюшка 1/а.

виходить кожного місяця 1 том 128 сторін друку. Мистецька, двобарвна обгортка, добрий, білий папір. Передплата: чвертьрічна 2.60 зл., піврічна 5.— зл., річна 9.60 зл., поодинокий том 95 гр. Передплатники «Нашого Прапору» дістають «Українську Бібліотеку» даром.

7. Історія Українського Війська

Львів, Косцюшка 1/а.

виходить місячними триаркушевими випусками. Передплата місячна 1.20 зл., чвертьрічна 3.50 зл., піврічна 6.— зл., річна 12.— зл. Передплатники «Нового Часу» дістають «Історію Українського Війська» за доплатою 40 гр. місячно.

Дм. Донцов

НАША ДОБА І ЛІТЕРАТУРА

ст. 176 формату „Вістника“

Ціна зл. 4 без пересилки

III
п 12531

Книгозбірня **1936 Р. 4 кн. 10**

ч. 1 1934 р.

М. ОСТРОВЕРХА

Мусоліні

Ц. зл. 1

ч. 2

МИКОЛА МАКІЯВЕЛЬ

В о л о д а р

Ц. зл. 2

ч. 3

М. АНТОНОВИЧ

Г е р р е с

Ц. зл. 1

ч. 4

Р. ЄНДИК

А. Гітлер

Ц. зл. 1

ч. 1 (5) 1935 р.

Д. ВАРНАК

Кардинал Мерсіє

Ц. зл. 1

ч. 2 (6)

Л. МОСЕНДЗ

Ш т а й н

Ц. зл. 1'50

ч. 3 (7)

Д. ВАРНАК

Даніель О' Коннель,

Ц. зл. 1

ч. 4 (8)

В. ТЕМЛЯК

Вогнистий Хрест

полковник Ля Рок

Ц. зл. 1'50

В АМЕРИЦІ набувати Вістник: Книг. М. Сурмача,
103 Ав. А. Нью-Йорк.

ЦІНА КН. 2'20 зл.

Вдає: Ольга Бачинська. За редакцію відповідає Іван Устиянович
Ред. і Адм. — Львів, Чарнецького 26 м. 21.
